לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ביחודא שלים בשם כל ישראל

מדי"ח ניחוח

מוקדש לעילוי נשמת
אבי מו"ר ועט"ר רבי משה בן רבקה ז"ל אביחצירא
נלב"ע ליל כ"ו אב ה'תשפ"ה
תנצב"ה

קובץ גנוזות ומכתבי רבנים מאמרים וחידושים ביאורים וקושיות בעניינים שונים
לתגובות הערות והארות אפשר לשלוח לכתובת רחוב תאשור 6 ג' - עפולה או לכתובת דוא"ל:

rantorah@gmail.com טלפון: 0527727591

עורך ומחבר רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא ס"ט
שותף בחומר התורני הרה"ג מרדכי אלמקייס שליט"א מח"ס "ויכתוב מרדכי" נתיבות

וירא-ה'תשפ"ז | גליון מס' 980

תוכן עניינים

הרה"ג יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף ועוד
בני ברק ת"ו

שאלות ותשובות המצויות בתפילת מעריב בימות החורף שזמן חצות לילה מוקדם
*
הרה"ג הלל גוטסמן שליט"א
רמת בית שמש

שיעור בענין בגדים בשבת
עיקרי ההלכות הנוגעות לבגדים בשבת
*
הרה"ג יעקב דניאל בן זקן שליט"א
עי"ת מיקסיקו יע"א

בדין עומד מרובה על הפרוץ בסכך הסוכה
*
הרה"ג כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א
מבשרת ציון

פרשת וירא
ריח בישולים של שבת
*
הרה"ג אהרן הלוי גרנדש שליט"א
מח"ס תשובות הגר"ח
עפולה עילית

בס"ד, רמזים פרשת וירא תשפ"ז
*
הרה"ג שרון שמעון סרוסי שליט"א
מח"ס חן חש"ס ד' חלקים
ראש כולל תורתך קב"ע ברסלב

עפולה ת"ו

ליקוטי הש"ס

פירוש הרד"ק על התורה (נח - וירא)
*
הרה"ג עמנואל מולקנדוב שליט"א
מח"ס שו"ת תורת הקדמונים ד"ח
פתח תקוה

האם אוכלין נעשים בסיס לדבר האסור או לא
*
ריחמ"א ס"ט
עורך ומחבר גליון מריח ניחוח
עפולה ת"ו

טעם שלום זכר בליל שבת וקידוש להולדת הבת בשבת בבוקר
*
הרה"ג אברהם דוד ברנד שליט"א
מח"ס אדבר דבר
עיה"ק ירושלים תובב"א

דלת אוטומטית בשבת
*
מדור מכתבים למערכת

*
מדור תמונות למערכת

הרה"ג יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף ועוד
בני ברק ת"ו

שאלות ותשובות המצויות בתפילת מעריב בימות החורף שזמן חצות לילה מוקדם

המאחר לתפילת מעריב

שאלה: המגיע לתפילת מעריב ומצא שהציבור עומדים בתחילת שמו"ע, האם יתפלל עמהם שמו"ע, או שיחכה למנין הבא עוד כעשרים דקות או שילך להתפלל במקום אחר.

תשובה: יכול להתפלל עמהם שמו"ע, ואח"כ יקרא קריאת שמע בברכותיה.

מקור: כתב בשו"ע סימן רלו ס"ג, מצא ציבור שקרא וקריאת שמע ורוצים לעמוד בתפילה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא קר"ש עם ברכותיה עכ"ד, והיינו משום שתפילה בציבור עדיף מסמיכת גאולה לתפילה של ערבית, ומ"מ כתב שם במשנ"ב שאם הם עסוקים עדיין בברכות קריאת משע והוא משער שעד שיגיעו הציבור לשמו"ע יוכל לומר ק"ש וברכותיה עד שומר עמו ישראל לעד יעשה כן וידלג ברוך ה' לעולם וכו' ויתפלל שמו"ע עם הציבור דאותם הפסוקים אינן אלא מנהג ויש גדולים שסוברים שאין לאומרם ולכן מוטב לדלגם כדי לקיים תפילה בציבור עם סמיכת גאולה לתפילה ואחר שמו"ע יאמר את הפסוקים בלי הברכה לבסוף כי יש מחלוקת אם יוכל לברך אחר התפילה וספק ברכות להקל על כן אין לחתום ברכת יראו עינינו ע"ש. ומבואר מדברי המשנ"ב שאי אפשר לדלג על אמת ואמונה וכו', ומבואר שרק לדלג על ברוך ה' לעולם אמן ואמן, וראה עוד מש"כ בזה לקמן.

נשאלתי במה שנפסק בשו"ע סימן רלו שמי שהגיע לבית הכנסת ומצא שאוחזים בתחילת תפילת מעריב שיכול להתחיל שמו"ע, מהו שיש לו מנין עוד רבע שעה, וכן אם יש לו מנין בבית הכנסת אחר האם צריך ללכת לשם או שיכול להתפלל משמו"ע, ונראה שיכול להתפלל שמו"ע ואין צריך להמתין.

זריזין מקדימין בתפילת מעריב

שאלה: האם יש זריזין מקדימין בתפילת מעריב.

תשובה: יש זריזין מקדימין אף בתפילת מעריב, שיש לקרות קריאת שמע לכתחילה מוקדם ככל האפשר.

מקור: בשו"ע או"ח סימן רלה סעיף ג' כתב, בזה"ל: לכתחילה צריך לקרות קריאת שמע מיד בצאת הכוכבים, וזמנה עד חצי הלילה, ואם עבר ואחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו עכ"ל, וכתב שם במשנ"ב סקכ"ו שהא משום דזריזין מקדימין למצוות עכ"ד, והנה לכאורה היה נראה דהוא דין דוקא בקריאת שמע, והנה בשו"ת אור לציון ח"ד עמ' רס נקט בתו"ד שיש דין זריזין מקדימין בתפילת מעריב, יעו"ש, וראה עוד בספר הליכות חיים ח"א עמ' פא שהובא שנשאל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל מתי עדיף להתפלל ערבית בשעת הדחק אחר פלג המנחה או אחר חצות, תשובה: זריזין מקדימין עכ"ד,

ולגבי תפילת מעריב, הנה כתב בספר יערות דבש (ח"ב דרוש יח עמ' ער) כתב לתמוה שהנה הרמב"ם בתפילה פ"א ה"א שמדאורייתא חייב אדם להתפלל בכל יום והיינו פעם אחת בכל כ"ד שעות ואין לה זמן קבוע מדאורייתא רק האבות תקנו ג' זמנים שחרית ומנחה וערבית והנה לפי"ז דבכל מעת לעת הוא זמן תפילה אחת מדאורייתא ודילמא זריזין מקידמין למצות מאורתא וא"כ תפילת ערבית חובה להתפלל דמתחילת הלילה חל עליו זריזות המצוה תפילה דאורייתא וכו' יעו"ש, וכן ראה מש"כ להאריך בזה בספר הלכה ברורה חלק יב עמ' קנ שיש זריזין מקדימין בתפילה מעריב ויעו"ש מה שהאריך בזה.

התחילו הציבור שמו"ע ואוחז באמת ואמונה

האם אדם שאוחז לפני ואמונה כל זאת והציבור מתחילים שמו"ע האם ידלג ויתחיל שמו"ע וישלים אחרי שמו"ע או שימשיך להתפלל ואח"כ יתפלל שמו"ע

תשובה: לא ידלג.

מקור: הנה לכאורה היה נראה שיפסיק להתפלל וידלג על 'ואמונה כל זאת' ויתפלל שמו"ע בציבור ואח"כ ישלים, וכמו שנפסק בסי' רלו שבמעריב תפילה בציבור קודם לסמיכת גאולה לתפילה, ואם אדם מגיע לבית הכנסת שהציבור אוחז בשמו"ע יתפלל איתם שמו"ע ואח"כ ישלים קר"ש וברכותיה, כיון שאחרת אי"ז נחשב תפילה בציבור גמורה (ראה בבביה"ל סי' קט). וא"כ ה"ה בנ"ד יתפלל שמו"ע ואח"כ ישלים את ברכות הקריאת שמע החסרות, ואולם בספר עמק ברכה שכתב שאם עומד באמצע קר"ש וברכותיה או בין הפרקים לא יפסיק באמצע לעמוד לתפילת שמו"ע, יעו"ש, וכן כתב בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב סימן ז' שרשאי לדלג אף מברכות קר"ש כדי להספיק תפילה בציבור וגם בשחרית אך ברכת גאל ישראל לא ידלג גדי שיוכל לסמוך גאולה לתפילה, וכן כתב בספר מאיר עוז חלק יא עמ' 180 כתב בשם הגרח"ק שבכה"ג לא ידלג, וכן השיב הגרח"ק בספר הליכות חיים ח"א עמ' פא שאין לעשות כן, יעו"ש, ולענ"ד כן יש להוכיח מדברי השו"ע סימן

רלו ס"ג שלא נקט האי עיצה, וכן שמעתי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

ובספר שיח תפילה עמ' שצה כתב שהביא שיש אומרים את העיצה הנ"ל שמדברי המשנ"ב שם מוכח שם שאין לעשות כן כי לא מצא עינה רק לדלג פסוקי ברוך ה' לעולם אמן ואמן ולא צייר שאם גם זה לא יספיק שיפסיק באמצע ברכות קר"ש ש"מ שאין לעשות כן לכתחילה

וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן טז שאף אם הגיע לברכת גאל ישראל לא ידלג ברכת השכיבנו בכדי לסמוך גאולה לתפילה ולעמוד בשמו"ע עם הציבור, וז"ל: ע"ד מה שנסתפק במי ששכח בתפילת ערבית לומר תפילת השכיבנו, ואחרי גאל ישראל התחיל שמו"ע אם יאמר שוב ק"ש בברכותיה אחרי תפילת שמ"ע, או שיאמר רק ברכת השכיבנו לבד. ומעלתו מצא בביאור הלכה (סי' קי"א ע"ד הרמ"א סעי' א' בד"ה וחוזר ואומר) דהוכיח שם לענין אם החסיר לומר ד' שפתי תפתח, דיותר מסתבר דלא אמרו כתפילה אריכתא דמיא רק לענין שלא יהא הפסק בין גאולה לתפילה, אבל לא כתפילה ממש עד שיצטרך לחזור בשביל זה, תדע דהא נמי אמרינן לענין השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא ואפי"ה קיי"ל דברכות אין מעכבות זו את זו ואם החסיר השכיבנו יוצא בברכת אמת ואמונה (כברכות דף ט' ע"א), וא"כ ע"כ דלא נאמר רק לענין דלא הוי הפסק בין גאולה לתפילה עכ"ל, אבל שפיר הקשה כ"ת דראיית המשנה ברורה (מברכות דף ט') צ"ע טובא, דהרי התם אמרינן שקרא בזמן שלאו זמן שכיבה, ול"ש בזה בתפילת השכיבנו, וי"ל דבזמן דאיכא ברכת השכיבנו באמת מעכב עכת"ד. והנה נראה דגם לפי דברי המ"ב היינו רק לומר דאינו מעכב לומר דלא יצא גם בשאר הברכות, אבל אם לא אמר בזמן שצריך לומר השכיבנו, י"ל דחוזר ומברך השכיבנו לבד, וזה שייך בברכת השכיבנו, אבל ד' שפתי תפתח אין לו שייכות רק קודם השמ"ע, וכיון שאינו מעכב ל"ה חסרון לעיקר השמ"ע, ויש להוכיח כן ממה דאיתא (בסי' רל"ו) בטו"ז ומג"א והובא בבאה"ט (סע"ק ג') ובמ"ב (סע"ק י"א) דאם הם עוסקים עדיין בברכת ק"ש והוא משער שעד שיגיע הצבור לשמ"ע יוכל לומר ק"ש וברכותי' עד שומר עמו ישראל יעשה כן וידלג ברוך ד' לעולם וכו' עיין שם, ומדברי הטו"ז והמ"א והא"ר משמע דיגמר ברוך ד' וכו' אחר התפילה, ובמעשה רב כתב דאחר התפילה לא יאמר הפסוקים דברוך ד' לעולם דלא נתקן אלא לאומרו במקומו ולא אחר תפילת ערבית, וגם ל"ה אלא מנהגא והובא כ"ז במ"ב שם ועיין תשו' מהר"ם שיק חאו"ח (סי' צ"ג), ואם נאמר דיוצא בברכת אמת ואמונה גם בברכת השכיבנו, היה להם לומר דגם אם אפשר רק לומר קודם התפילה עד גאל ישראל יאמר, אלא עכ"ח דאינו יוצא בברכת אמת ואמונה ברכת השכיבנו, אבל מ"מ אין ראיה לענין דיעבד אם יחזור ויאמר השכיבנו בשכח קודם שמ"ע, וכפי שכתב כ"ת חותנו ז"ל הציע שאלה לפני הגאון מטשיבין זצ"ל ולא הכריע בדבר וכמדומה לו שאמר שטוב שישמע ויצא בשמיעה מאחרים וצ"ע עכ"ד, והנה מברכת יראו עינינו למאן דס"ל לומר אין ראיה דאינו מברכת ק"ש ודו"ק. והנני בזה דושה"ט כה"י. יצחק יעקב ווייס. עכ"ד.

וכן כתב בשו"ת שלמת חיים מהדו"ח סימן ריז נשאל במי שבתפילת ערבית התחיל בשוה עם הציבור ושגמר את ה' אלוקיכם אמת כבר גמר החזן שומר עמו ישראל לעד ונמצא שאם לא יתפלל כסדר לא יוכל לגמור שמו"ע קודם קדיש תתקבל ונמצא שאולי יהיה מוכרח להתפלל ביחידות כמבואר בסימן רט ס"א וא"כ אולי טוב שיתחיל בשוה שמו"ע עם הציבור ואחר התפילה יאמר השכבינו והשיב בזה"ל: לענ"ד כיון דלא נאמרו בהם מלכות משום דהוי ברכה הסמוכה לחברתה (ברכות מו ע"א רד"ה שהרי ותוד"ה כל) אין ראוי לשנות הגם דבדיעבד אם עשה כן אין קפידא ועכ"פ אם יעשה כן עכ"פ יאמר פרשת ציצית מקודם וע"ז יאמר אח"כ אמת ואמונה עכ"ד, ומבואר דלמעשה אין לשנות בזה.

קריאת שמע ותפילת מעריב לפני חצות

שאלה: דנו באחרונים באדם שלא התפלל מעריב ועומד כעת לפני חצות הלילה, האם יתפלל מעריב לפני חצות ביחידות, או שיתפלל מעריב לאחר חצות במנין, וגם יש לדון על הצד שעדיף להתפלל אחר חצות במנין, לגבי קריאת שמע כיצד יעשה, האם יקרא ק"ש לפני חצות בלי ברכות, או שיקרא ק"ש בברכותיה עד שמו"ע, ואז ימתין ויתפלל שמו"ע עם הציבור אחר חצות, מהו ההכרעה לדינא בכ"ז.

תשובה: הנה שאלה זו תלויה בכמה וכמה דינים.

א). האם יש היתר באופנים מסיומים להתעכב ולקרוא קריאת שמע לאחר חצות, ב). האם יש חיוב להתפלל תפילת מעריב לפני חצות, ג). האם יש איסור לקרוא קר"ש בלא ברכותיה, ד). מה עדיף סמיכה גאולה לתפילה או קר"ש וברכותיה לפני חצות ה). מהו החיוב לסמוך גאולה לתפילה בתפילת מעריב, ועוד כמה וכמה נידונים, כאשר יתבארו בס"ד לקמן.

ולמעשה נראה שאם מתפלל חצות ראוי לקרוא קר"ש בלא ברכות קודם חצות. ולרווחא דמילתא יעשה תנאי. וכן אם עוד כמה דקות יהיה לו מנין לאחר חצות יתחיל להתפלל מעריב ולקרוא קריאת שמע קודם חצות, ואח"כ יחכה שהמנין יתחיל שמו"ע.

האם יש חיוב לסמוך גאולה לתפילה במעריב

איתא בגמ' בברכות דף ד' ע"ב קורא קריאת שמי ומתפלל מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן איזהו בן העולם הבא זהו הסמוך גאולה לתפילה של ערבית וכתבו שם בתוס' ד"ה

דאמר, שהלכה כרבי יוחנן ושכן פסק בה"ג, וכן כתב ברמב"ם בהל' תפילה פרק ז' הלכה יח, וכן כתב בשו"ע סימן רלו ס"ב אין לספר בין גאולה דערבית לתפילה ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו אין להפסיק בין יראו עינינו לתפילה.

ואמנם כמה ראשונים ס"ל שאין חיוב להסמיך גאולה לתפילה בערבית, וכמ"ש התוס' שם בשם סדר רב עמרם פירש שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמעינן דלא בעינן מסמך גאולה דערבית לתפילה משום דתפלת ערבית רשות עכ"ד, וכן כתב בתלמידי דרבינו על הרי"ף שם להביא דברי רבינו הגאי גאון, ובשו"ע סימן רלו ס"ג צירף והביא דעה זו שאם מצא צבור שקראו קריאת שמע ורוצים לעמוד בתפילה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא קריאת שמע עם ברכותיה יעו"ש.

סמיכת גאולה לתפילה במעריב כמה זמן

ויש לדון מה הגדר סמיכה של גאולה לתפילה, האם עבר עשרים דקות אין זה נחשב סמיכה גאולה לתפילה, וממילא יהיה מותר לו לדבר, או דלמא שהאדם צריך לשתוק כיון שלכתחילה אסור להפסק האם יש כזה דין.

והנה מצינו בפרי מגדים סימן סו א"א סקי"ג כתב דשהייה נמי הוי הפסק בין גאולה לתפילה יעו"ש, והו"ד במשנ"ב סימן סקל"ח וכן כתב בשלמי ציבור דף קא ע"א וכן כתב בבן איש חי פרשת שמות הלכה ט', ונראה דהוא הדין אפילו הפסק קצר. ועיין עוד בהלכה ברורה סימן סו בירור הלכה אות כב.

וכן מוכח ממש"כ במשנ"ב סימן קיא סק"ב ואפילו בשהייה בעלמא יותר מכדי דיבור יש ליזהר לכתחילה יעו"ש, וכן כתב בכף החיים סימן קיא אות ו', ומשמע שפחות מכדי דיבור אין לחוש, ואמנם כ"ז הוא דוקא אחרי גאל ישראל אבל בשירה חדשה שאני.

וכן מוכח ממש"כ בשו"ע סימן סו ס"ט שמותר להפסיק בשירה חדשה בין גאולה לתפילה, וכתב בשו"ע הרב שם סימן סו ס"י שאפילו אם שוהה כדי לגמור את כולה אין בכך כלום, ור"ל אף לשיטת הרמ"א סימן סה דשאני הכא שאין זה נחשב לאונס, יעו"ש, וכן ראה בא"ר סימן סו סקי"ג שאם שכח מלהמתין שם יכול לענות כל זמן שלא אמר גאל ישראל, וכן כתב במאמר מרדכי סימן סו סקי"ב ובשערי תשובה סימן סו סקט"ו, ובמאמר מרדכי שם הוסיף שאח"כ יחזור ויתחיל משירה חדשה כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתיתמה, ואולם בכה"ח שם אות מא כת דלאו דוקא שיחזור לשירה חדשה אלא רק לכתחילה ענין כגון יחד כולם הודו והמליכו ואמרו בספר אבני ישפה עמ' פא נשאל איך יעשה אם בטעות סיים גאל ישראל והש"ץ עדיין לא סיים, ונראה ללמוד מדברי הרמ"א סימן קסו שכתב שכדי הילוך כ"ב אמה מקרי הפסק ושם איירי תכף לנטילה ברכה וא"כ ה"ה לסמיכת גאולה לתפילה ומצא שכן כתב בספר תהילה לדוד סימן קיא סק"ג, וכתב שם שלמעדה נראה שאם יעבור יותר משיעור כ"ב אמה יתפלל מיד, אבל כתב שם בשם גאון אחד והוא הגריש"א זצ"ל שימתין לציבור, וכתב שם שנראה טעמו שכין שהפוסקים לא כתבו שיעור זמן שמעכב שפיר מקרי סמיכת גאולה לתפילה ומ"מ כתב שם שנ"ל שאם מסיח דעת הוי כהפסק גמור כמו שמשמע במשנ"ב סימן קיז סקי"ח שהיסח הדעת גורם שאין קשר בין מה שאמר ע"כ ומה שיאמר כעת.

ואמנם במשנ"ב סימן סו סקל"ה כתב שאם יתחיל מעט קודם הש"ץ אין קפידא אבל לא פירש הזמן.

ובשו"ת אבני ישפה חלק ו' סימן יא ענף א' שנשאל מדוע לא כתב המשנ"ב סימן קיא סק"ב שצריך להזהר לכתחילה לסמוך גאולה לתפילה כשעור של תוך כדי דיבור שהוא כדי שאילת תלמיד לרב והרי הגר"א כתב לקמן בסי' קס"ו א' שהמקור הוא מן הירושלמי שכתב שג' דברים צריכים תיכף סמיכה לשחיטה גאולה לתפילה ונט"י להמוציא וא"כ כמו שבשחיטה השעור הוא כ"ב אמה ופחות מזה לא נחשב הפסק א"כ גם לענין סמיכת גאולה לתפילה השעור צריך להיות כ"ב אמה שאלה גדולה שאלת שהרי תראה את מקור המ"ב הנ"ל בשער הציון והוא מדברי הפמ"ג סי' ס"ו ס"ק י"ג ושם מדברים לענין להתעטף בטלית בין גאולה לתפילה שכתב השו"ע סי' ס"ו סע' ח' שלא יתעטף אף שתפילין מותר לו להניח וכתב המ"א ס"ק י"ג וז"ל דהגחה הוי הפסק עכ"ל ובפמ"ג שם א"א ס"ק י"ג כתב וז"ל דשהיה נמי הוי הפסק בין גאולה לתפילה עכ"ל, מלשון הפמ"ג בסי' ס"ו רק ידענו שעצם השהייה בלי שום דיבור הוא גם נחשב הפסק והרי כדי להתעטף בטלית הדבר דורש ממנו זמן אבל הפמ"ג לא כתב כלל מה השעור של השהייה ויתכן שכוונתו שהשעור הוא כ"ב אמה וכמו שמפורש בדברי הרמ"א בסי' קס"ו שהוא זמן שהיה שנחשב הפסק וא"כ מנין למ"ב בסי' קי"א לומר שהשעור הוא כדי שאילת תלמיד לרב בזמן שבמקור דבריו לא כתוב דבר זה ובאמת גם מסברא יש הבדל גדול שהרי היכן מצאנו שיותר מכדי דיבור הוי הפסק הרי רק לענין הפסק בין ברכה לאכילה וכמו שכתב הרמ"א סי' ר"ו סע' ג' וטעם הדבר נראה משום שהברכה הולכת על אכילה זו ולכן צריך להיות בלי שום הפסק להוכיח שזה הולך על זה אבל לענין סמיכת גאולה לתפילה או שאר עניני תכף יש כאן שני ענינים שונים שאנחנו רוצים לחבר אותם יחד והיינו נטילת ידים והמוציא או גאולה לתפילה או סמיכה ושחיטה ולכן באלה די לנו שהם סמוכים אחד לשני אבל הם לא כמו ברכה ואכילה שאחד הולך על השני גם חפשתי

בכמה ספרים ולא מצאתי אחד שיאמר את החידוש של המ"ב שצריך כדי שאילת תלמיד לרב לענין סמיכת גאולה לתפילה והיינו המחצית השקל בסי' ס"ו והכף החיים בסי' קי"א החיי אדם כלל כ"ד סע' א' אבל בספר תהילה לדוד סי' קי"א ס ק ב' כתב וז"ל הא סמיכת גאולה לתפילה היא משלש תכיפות בברכות מ"ב ע"א וא"כ הא בתיכף לנט"י ברכה כתב הב"י בשם הרשב"א ז"ל אפשר דבכדי לא מפסיקינן כלל ע"כ והמ"א פסק כן להלכה בסי' קס"ו ס"ק ב' עכ"ל, הרי לנו שמה שהחמיר התהילה לדוד הוא שאין להמתין בחנם אבל גם הוא לא הזכיר כזה שעור שהזכיר המ"ב לכן דברי המ"ב הם דעה יחידה וגם לא מצאנו להם מקור וצע"ג סוף דבר נראה שבחנם אין להמתין בין גאולה לתפילה אבל לענין שיקרא בשם הפסק לולא דברי המ"ב הייתי אומר שהוא רק אם המתין זמן של הלוך כ"ב אמה. עכ"ד.

ויש להביא בזה ראיה ממה שדנו לגבי ה' שפתי תפתח אם הוי הפסק בין גאולה לתפילה או לא, ועיין.

והנה מצינו ב' פעמים בשו"ע דיני סמיכת גאולה לתפילה ביסמן סו ס"ח ובסימן קיא ויש לעיין מה הכפילות, וי"ל שבסימן סו היינו הפסק קטן אבל בסימן קיא הוא דין אחר.

והנה מצינו חילוק בין תפילת מעריב לשחרית שבשחרית אין להכריז על הוספות בשמו"ע כגון יעלה ויבוא או על הנסים ובמעריב מותר וכמ"ש במשנ"ב סימן תכב סק"א ובסימן רלו סק"א ובממשנ"ב סק"ז ובשער הציון סק"ד, והטעם בכ"ז כיון שתפילת ערבית רשות לא החמירו כ"כ בכ"ז.

ובערוך השולחן סימן רלו סקי"ב כתב בזה"ל: וכיון דגם בערבית יש חיוב לסמוך גאולה לתפלה לכן יש ליזהר שלא לדבר בין ברכת שומר עמו ישראל לעד ובין שמ"ע וכן האומרים י"ח פסוקים ויראו עינינו יזהרו שלא להפסיק בין אחר ברכת המלך בכבודו ובין שמ"ע ומיהו מה שמכריז ש"ץ יעלה ויבא בר"ח או טל ומטר או על הנסים אין זה הפסק כיון שהוא צורך תפלה ולשארי דינין כמו להפסיק בין הפרקים ובאמצע הפרק דינן כמו בשחרית ויראה לי דבי"ח פסוקים אלו בין פסוק לפסוק הוי כבין הפרקים רק מן יראו עינינו עד גמר הברכה הוי כאמצע הפרק עכ"ל, ומדבריו נראה דאם הוא הפסק של קצת זמן אין איסור בזה.

ואמנם בבאר היטב סימן תכב סק"א ובמטה משה סימן תקיט בשם מהרש"ל ובכה"ח סימן רלו סקי"ז שמנהגם שלא להכריז שום דבר, והיינו שאפילו קצת יש בהא איסורא.

וי"ל שהמקילים בערבית כיון שבערבית יש ראשונים דס"ל דאין חיוב להסמיך גאולה לתפילה, וגם מהשו"ע נראה דס"ל דיש מקום להקל בזה, ויש עוד להאריך בכל זה בפני עצמו.

ונראה לדינא שהרבה זמן אין להפסיק בין גאולה לתפילה, אבל קצת זמן אפשר להפסיק בין גאולה לתפילה, ולכן שמעתי ממנו לדינא שאם יש לו מניין אחרי חצות, יכול לקרות קר"ש בברכותיה לפני חצות וימתין בשתיקה [ויכול ללמוד בהרהור בספר] אבל אין לפסיק כן יותר מחצי שעה.

בגדר סמיכת גאולה לתפילה

והנה כתבו באחרונים לחקור האם סמיכות גאולה לתפילה הוא הידור בגאולה או בתפילה, דהיינו האם סמיכת גאולה לתפילה הוא מדיני ברכת הגאולה שצריך שיסמיך לה תפילה ובקת צרכים או שהוא מדיני התפילה שצריך שיסמיך לפניה ברכת גאולה שאז התפילה מעולה יותר שאם הוא דין מדיני הגאולה הרי אין ענין שבשביל הידור בגאולה שעדיין לא הגיע זמנה זמנה תהא תפילתו דיעבד אבל אם הוא מדיני התפילה עדיף לחכות לציבור מאשר להסמיך את הקהולה לתפילה, [וראה בזה קבב"י ברכות סימן ב' שו"ת דבר יהושע ח"ב סימן עב, שיעורי הרב תפילה וק"ש ח) בד קוד ברכות א) חבלת השרון ויצא) ובקה"י כתב להביא בזה ראיה ממש"כ בתר"י ברוכת דף א' ע"ב שסמיכת גאולה לתפילה הוא מדין התפילה שכתבו שם ומי שירצה להחמיר על עצמו יכול לעשות בדרך אחרת יותר נכונה שיקרא בבית הכנסת קריאת שמע והברכות בלא חתימה ופתיחה ויתפלל עם היבור ואותה התפילה יתפלל על שם נדבה וכו' ואח"כ בביתו יקרא קריאת שמע אחר יציאת הכוכבים בברכותיה בפתיחות וחתימות ויתפלל לשם חובה וכו' ויסמוך גאולה לתפילה ומה שמתפלל אותה הברכה כדי לסמוך גאולה לתפילה הוי כמו שמחדש דבר בתפילתו ואין צריך לחדש בה דבר אחר וכו' עכ"ד וממש"כ שאין צריך לחדש דבר אחר מוכח שצ"ל כאן נדבה שהרי בחובה אין צריך לחדש וא"כ הרי הסמיכת גאולה לתפילה היא רק לצורך התפילה אפשר להחשיבה כחידוש דבר לתפילה ובע"כ שאין הוא מעלה בגאולה, וכן הוכיח שם בקה"י ממש"כ התוס' בברכות דף ד' ע"ב ד"ה דאמר שכתבו דרבי יוחנן המצריך להסמיך גאולה דערבית לתפילה משום דסובר שתפילת ערבית רשות ומ"מ מחוייב להסמיך גאולה לתפילה ולכאורה יש לעיין כיצד מחוייב להסמיך גאולה לתפילה והרי אינו צריך כלל להתפלל וכתב שם לבאר שבע"כ כמ"ש בשו"ת משיב דבר ח"א סימן יב שאם רוצה כן להתפלל עליו להתפללל כתיקון חכמים ולכן צריך להסמיך לה גאולה לתפילה, ובע"כ שסמכיה לגאולה הוא רק מדין התפילה.

ואמנם בבד קודש שם כתב להוכיח מדברי התר"י ע"פ גירסת התמים דרך שבע"כ בסמיכת גאולה לתפילה יש חילוק בין תפילת שחרית לתפילת ערבית שבתפילת

שחרית שהיא חובה נאמר בה דינים בתפילה שתהא ע"י סמיכת גאולה ולכן אף שלא הגיע זמן קריאת שמע חייב להמתין כדי להסמיך את תפילתו לקרי"ש משא"כ גבי תפילת ערבית דרשות לא נאמרו בה דיני בתפילה כלל ומה שצריך לסמוך גאולה לתפילה הוא מדיני קריא שמע של ערבית שתהא סמוכה לתפילה ולכן ס"ל להרמב"ם שכל שלא הגיע זמן קריאת שמע ועדיין לא נתחייב בה אין בו שוב חיוב להמתין עמם תפילת הערב ו יכול להקדים ולהתפלל ואינו דומה לשחרית, ומש"כ הרשב"א בריש ברכות שכל שמצא ציבור מתפללין ערבית יתפלל עמהם ולא יסמוך גאולה לתפילה כיון שתפילת ערבית רשות הרי תפילת ציבר עדיפא והרי גם בערבית יש דין סמיכת גאולה אלא שתפילת ציבור עדיפא כיון שאינו מהל' תפילת ערבית אלא מדיני קריאת שמע דיני התפילה עדיף משא"כ בשחרית שהואא מדיני התפילה עצמה שתהא גאולה סמוכה לה שוב אין צריך להפסיד תפילתו משום תפילת הציבור.

האם מותר לקרוא קריאת שמע אחרי חצות

איתא בגמ' בברכות דף ב' ע"א שדעת חכמים שיש לקרוא קריאת שמע עד חצות, אבל דעת רבן גמליאל שהוא עד עלות השחר, וצבואר בגמ' בברכות דף ט' ע"א שרבנן גם מודים לרבן גמליאל דזמנה מן התורה הוא עד עלות השחר אלא שעשו גדר עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העברה.

ונחלקו בראשונים בדעת חכמים האם הוא לכתחילה או שלכתחילה יש לקרוא עד חצות, דעת רבינו יונה שחכמים ס"ל שאפילו בדיעבד אינו יוצא אלא עד חצות משום סייד שאפילו שקריאת שמע שהיא מן התורה זמנה כל הלילה אינו קורא אותה אחר חצות שיכולין חכמים לפוטרו ממצות עשה כל זמן שעושין כן משום סייג או משום קיום המצוה עצמה דהכי חזינו בלולב שמצותו מן התורה יום ראשון ואפילו הכי כשחל יום ראשון בשתב פטרו חכמים ליטול משום גזירקה דשמא יעבירנו ארבע אמות ברה"ר והלכה כרבן גמליאל יעו"ש.

וכתב בב"י בדעת הרמב"ם שהלכה כרבנן ולכן לכתחילה יש לקרות עד חצות ובדיעבד עד עלות השחר, וכן כתב במאירי שם.

ואולם דעת הרשב"א והרא"ש שזמנה לכתחילה הוא עד עלות השחר וגם לרבנן אפשר לדחותה עד חצות לכתחילה ורק שאסור באכילה וכדו' וכן כתב להאריך בשאגת אריה סימן ד' שזמנה לכתחילה עד עלות השחר.

ובשו"ע סימן רלה ס"ג כב לדינא, בזה"ל: לכתחילה צריך לקרות קריאת שמע מיד בצאת הכוכבים וזמנה עד חצי הלילה ואם בר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו עכ"ד, וכתב שם במשנ"ב סקכ"ז עד חצי הלילה, פירוש דרבנן גזרו שאסור להתאחר בקריאת שמע ביותר מחצות שלא לבוא לידי מכשול ואם מתאחר מקרי עובר על דברי חכמים אבל עד חצות ליכא אסורא אם מתאחר, אלא שלא נקרא זריז וכנ"ל, והינו ביושב ואינו עוסק באכילה או במלאכה המטרדת דאלו אוכל או עוסק וכו' עכ"ד.

וכתב שם בביה"ל ד"ה וזמנה עד חצי הלילה, שהעיקר להלכה שהוא עד חצות אבל במקום הדחק אפשר לקרוא קריאת שמע עד עלות השחר. ומוכח לדינא שלכתחילה יש לקרוא קריאת שמע לפני חצות, ומדברי הביה"ל שם נראה דאף אם לא יתפלל רק אחרי חצות מ"מ יקרא קר"ש בלא ברכותיה לפני חצות, וצ"ב ממש"כ במשנ"ב סימן פ"ט, וראה בזה עוד לקמן.

האם גם ברכות קריאת שמע יש לקרוא לפני חצות

ויש לדון אחר שבקריאת שמע גזרו חכמים לקרותה עד חצות, מהו לגבי ברכות קריאת שמע האם גזרת חז"ל לקרות קריאת שמע עד חצות קאי גם על ברכות קריאת שמע או שגם בברכות קריאת שמע עשו בו גדר חצות, ולכאורה י"ל שרק בקרי"ש דאורייתא תקנו חכמים עד חצות, ואמנם מדברי התלמידי דרבינו יונה שכתבו אית דמפרשי דלרבנן אחר חצות יקרא קריאת שמע בלי הברכות, ומשמע לכאורה שהוא הדין לברכות קרי"ש שזמנם עד חצות, וכן כתב בחידושי הצל"ח עמ"ס ברכות דף כו ע"ב יעו"ש, ואמנם מאידך י"ל שמצינו בצל"ח שמה שקרי"ש זמנה עד חצות וגזרו בה חכמים והקטר חלבים ואברים לא גזרו בזה חכמים, משום ששאני קרי"ש מחמת שיש בה קבלת עול מלכות שמים.

האם צריך להתפלל מעריב לפני חצות

ברמב"ם בפרק ג' מהל' תפילה הלכה ו' כתב שיש לו להתפלל מתחלת הלילה עד שיעלה עמוד השחר, ומוכח שלגבי תפילת ערבית אין חילוק בין קודם לחצות הלילה לבין אחר חצות הלילה, ורק לגבי קריאת שמע חילק בזה הרמב"ם' ומוכח שרק לגבי קרי"ש הגבילו חכמים את הזמן עד חצות, וכן כתב בלחם יהודה עה"ר שם, וכן כתב בצל"ח עמ"ס ברכות דף כו ע"ב ד"ה שהרי בדעת הרמב"ם, וכן מוכח ממש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות ברכות ריש פרק ד', וכן מוכח מדברי השו"ע שהזכיר את הדין הנ"ל קודם חצות רק לגבי קריאת שמע. וכן מוכח מדברי הירושלמי בברכות דף ז' ע"א שכל הדין הוא להקדים את קרי"ש לפני חצות ולא אמרו שם על תפילת מעריב, ואמנם אפש"ל ששאני שתפילת מעריב לא היו מתפללים כיון ששם היו עסוקים בתורה.

ואולם בספר הבתים הל' תפילה שער שלישי סימן ו' כתב, ואע"פ שהיא רשות וזמנה על הלילה ציך לדקדק בזמנה ולהתפלל אותה עד חצות כדי שלא יאנס בשינה ויתבטל מן התפילה כמו שביארנו בשער קריאת שמע עכ"ד, ומבואר דס"ל דדין התפילת מעריב כדין קריאת שמע, וכן כתב בחידושי תלמיד הרשב"א בספר שיטת הקדמונים שבת דיני ברכות אות ג', וכן ראה בעולת איש עמ"ס ברכות סימן ב' שכתב שבגמ' בברכות דף ד' ע"ב אמרו שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה והזכירו מיתה לאפוקי ממ"ד שתפילת ערבית רשות ומשמע שעל עיקר תפילה אמרו עד חצות, יעו"ש, וכן כתב בערוך השולחן סימן רלה סוף סעיף יב שלכתחילה מצוה להתפלל קודם חצות יעו"ש. ועיין עוד בצל"ח עמ"ס ברכות דף כו ע"ב ובשנות אליהו ריש מס' ברכות, ובנהר שלום סימן מט סוף סק"ב.

והנה לכאורה יש להוכיח עוד בזה ממש"כ בלבוש סימן קח סוף ס"ג שכתב שאם לא התפלל מנחה לא ישלים אותה אלא בזמן ערבית ולא כל הלילה אחר כלות זמן תפילת ערבית, וכתב באליה רבה שם סק"ד ובאליהו זוטא סק"ד בביאור דברי הלבוש הנ"ל שאחר חצות הלילה אין תשלומין למנחה כיון שעבר זמן ערבית לכתחילה כמתקנת חכמים ומכל מקום להלכה כתב לדחות את דברי הלבוש והביא בשם הגהות סמ"ק סימן יא אות מד וספר התשב"ץ לתלמיד מהר"ם סימן רכג שכתבו שמתפלל תשלומי מנחה כל הלילה, וראה עוד בדרך החיים דיני תפילת תשלומין אות ה', ובערוך השולחן סימן רלה סי"ב, וכן הו"ד הנ"ל במשנ"ב סימן קח סקט"ו שאם שכח להתפלל מנחה י"א דמתפלל מעריב שתים רק עד חצות לילה שהוא זמן הראוי לערבית לכתחילה, ויעו"ש עוד מש"כ בזה בדרך החיים להלכה,

ואמנם בפרי מגדים שם משב"ז סוף סק"ג כתב שהזמן השלמת תפילת מנחה הוא כל הלילה עד עמוד השחר יעו"ש, וכן כתבו ליישב באורח נאמן סימן קח סק"ז וקצות השלחן סימן כז סקי"ג שזמן תפילת ערבית לכתחילה הוא כל הלילה ולא הגבילו חכמים את הזמן עד חצות יעו"ש, וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת קול יעקב סימן ט' יעו"ש. וכן כתב בבירור הלכה זילבר סימן רלה ס"ה יעו"ש מה שהאריך בזה.

מדוע לא תקנו ברכה על מצות קריאת שמע

והנה בראשונים כתבו להקשות מדוע לא תקנו ברכה על מצות קריאת שמע, ואכן ברמב"ן עמ"ס ברכות דף כב ע"ב, כתב שברכת אהבת עולם הרי היא כברכת המצוות, ועי' בספר הרד"א דיני קרי"ש דף פ שענין הברכות לקבל עול מלכות ובקריאת שמע הואיל ויש בו הזכרת השם נחשב כברכה, וראה עוד בשלמת חיים סימן א' וע' עוד בשו"ת הרשב"ש סימן קעד, ועיין בספר ללקוט שושנים מה שהאריך בזה, ובמש"כ להאריך בזה בספר מצווה ועושה ח"א עמ' שעז.

ואמנם מדברי הרמב"ן שכתב שברכת אהבת עולם הוא כברכת המצוות, יש לעיין ממש"כ בשו"ת הרשב"א סימן שיט שברכת קריאת שמע אינם כברכת המצוות על מצות קריאת שמע, והו"ד גם בביאור הגר"א סימן ס' ס"ב יעו"ש. ובמש"כ בזה בשו"ת הר צי בקונ' מילי דברכות בסופו.

בחיוב לקרוא קריאת שמע וברכותיה

ברמ"א סוף סימן מו כתב, וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לראותה שלא בזמנה.

ובביה"ל סימן מ"ו ס"ט כתב להביא מש"כ בביאור הגר"א וז"ל: ולי נראה שאין נכון בזה לצאת בלא ברכות וגם לא יסמוך גאולה לתפילה עכ"ד.

וכתב ששם בביה"ל בביאור דבריו וז"ל: והוא סובר בזה כשיטת הרא"ה שהובא בב"י דטפי עדיף לצבורא למימר ברכת ק"ש אק"ש דאורייתא עי"ש. ולכאורה נראה דדבריו סובבים אדברי רמ"א שמשמע מיניה שהוא מסכים להב"י במסקנתו דמוכח מיניה שסובר דאפילו אם הצבור לא יעברו זמן ק"ש אפ"ה יאמר בשכמל"ו כדי שיצא בזה והגר"א סובר דבכה"ג אינו כדאי לצאת בלא ברכות אבל אם הוא רואה שהצבור יעברו זמן ק"ש יותר טוב שיכוין לצאת כדי שלא ישאר בלא ק"ש וכמ"ש הב"ח והמ"א ושארי אחרונים או אפשר שסובר הגר"א דאפילו בזה יותר טוב שיקרא ק"ש בזמנה בברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה ויתפלל ביחידי ממה שיקרא בלא ברכות ולהתפלל אח"כ עם הצבור וצ"ע. וכו' עכ"ד. והגר"א לשיטתו בסימן רלו שעדיף להתפלל מעריב בזמנה ביחידות. והעולה מדברי הגר"א שעדיף קריאת שמע בברכותיה ביחידות מתפילה בציבור.

וכן כתב בשו"ת פרי יצחק סימן א' שכתב שעדיף להתפלל ביחידות לומר קריאת שמע בברכותיה ולהתפלל מלצאת קריאת שמע בלא ברכות לפני תפילה בציבור ולהתפלל רק אחרי זמן קריאת שמע בציבור, יעו"ש עוד. אבל לדינא קימ"ל כמ"ש בשו"ע שאין חיוב לקרוא קריאת שמע עם ברכותיה.

וראיתי בספר אור ההלכה ח"ב עמ' עו שכתב הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א ראש ישיבת אור לציון ונכדו של בעל האור לציון זצ"ל ששמע מהרב מרדכי ששון שבצעירותו כשהיה מער התקיים מנין גדול בישיבת פורת יוסף בשבתות שלא היו מספיקים בו זמן קריאת שמע בברכותיה והיו קוראים קריאת שמע קודם התפילה ושאל למרן הגאון ריב עזרה עטיא זיע"א מה עדיף אם תפילה ברוב עם או תפילה שבה קורין שמע בברכותיה בזמנה

והשיב ברוב עם עדיף והוא דבר חידוש והנה היה אז נער צעיר ואולי היה לראש הישיבה זללה"ה טעמים נוספים שיתרגל להתפלל ברוב עם וכו' אבל מסתבר שאילו היה כן לא היה סותם דבריו בקביעת הלכה ומכל מקום יש לנו ללמוד דעדיף תפילה בציבור למרות שצריך לקרוא קריאת שמע קודם התפילה בלא ברכותיה וכבר נתבאר לעיל דלדעת הבית יוסף פשיטא דכך הוא הדבר וגם נראה כן מדברי הפוסקים שכתבו לכוון לצאת ידי חובה בקריאת שמע של קורבנות אם אין הציבור מספיקין להגיע אל הקריאת שמע בזמנה עכ"ד, ואמנם למעשה הוא חידוש.

ואולם במשנ"ב שם סקכ"ז נראה שלדינא שיקרא קר"ש ואח"כ יקרא קר"ש וברכותיה ויתפלל.

ואולם צ"ב ממש"כ במשנ"ב סימן נח סק"ה שכתב והמאחרים קריאת שמע בשביל ציצית או תפילין טועים אלא יקרא קריאת שמע בברכותיה בזמנה בלא ציצית ותפילין וכשיהיה לו יניחם ויקרא בהם קריאת שמע בברכותיה בזמנה בלא ציצית ותפילין וכשיהיה לו יניחם ויקרא בהם קריאת שמע או פרשה אחרת או מזמור תהלים ואפילו אם ספק לו שמא יעבור זמן קריאת שמע ג"כ אין להמתין על טלית ותפילין דאינו מעכב זה את זה אבל בלאו הכי ימתין דכל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו„ ויש אנשים שמאחרים זמן קריאת שמע בשביל תפילה בציבור וגם זה שלא כדין הוא עכ"ד ומבואר שקר"ש עם ברכותיה עדיף, ומקורו הוא ממש"כ בלבוש שם, ואמנם במשנ"ב שם סיים, ועכ"פ יזהרו לקרות שמע בזמנה קודם התפילה ולכיון לצאת בזה וכנ"ל בסוך סימן במשנ"ב ע"ש עכ"ד, ומוכח לכאורה שכן סגי בקריאת שמע ואין צריך דוקא קריאת שמע בברכותיה וצ"ב מה ס"ל לדינא.

המשכים לקרוא ק"ש בלי ברכותיה, מפני שחושש שמא יעבור זמן ק"ש, או שיודע שיעבור זמן ק"ש לסברת האומרים שיש לחשוב היום מעה"ש, נכון שיעשה תנאי, ויאמר: אם יעבור זמן ק"ש כשאגיע לק"ש שלאחר ברכת אהבת עולם, אני מכוין לצאת ידי חובה בק"ש שאני קורא עתה, ואם לא יעבור זמן ק"ש עד אז, תהיה קריאתי עתה כקורא בתורה, ואיני רוצה לצאת י"ח אלא בק"ש שאקרא על סדר הברכות. ומותר לקרוא ק"ש בלא תפילין, אם חושש שעד שיניח תפילין ויקרא בהם ק"ש יעבור זמן ק"ש אליבא דהמ"א. (יבי"א ח"ט סי' לז, וסי' קח אות לז, ילקו"י ק"ש עמ' תמא).

ומ"מ לדינא כתבו הפוסקים שאם אין לו טו"ת ואם ימתין לטו"ת יעבור זמן קריאת שמע לא ימתין לטו"ת אלא יקרא קריאת שמע בברוכתיה בזמנה ולאחר מכן שיהיו לו טו"ת יקרא עמהם קריאת שמע בלא ברכות, וכמ"ש במשנ"ב, וכן כתב בכה"ח סקי"א, וכן נרהא מדברי הגמ"א סימן סו סקי"ב, ואמנם בעטרת זקנים סק"ד כתב להביא דברי הלבוש הנ"ל וכתב שיש חולקים וסוברים שימתין לתפילין אפילו עד חצות וידי חובת קריאת שמע דאורייתא כבר יצא כשאמר פסוק ראשון וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בשעת אמירת הקרבנות יעו"ש, ואמנם בזה האריכו הפוסקים האם יוצאים בזה יד"ח, ומ"מ כדבריו כן כתב בהגהות מגדל דוד על דברי הלבוש שם שמותר להמתין לתפילין, וראה עוד בא"ר סק"ה, ובשו"ת זכרון יהודה חאו"ח סימן לא, ובשו"ת בית לחם יהודה סימן ז', ומכל הנ"ל נראה שקר"ש בברכותיה עדיף על קר"ש עם ברכותיה עם תפילין, ואמנם ראה בשו"ת אול"צ ח"ב פרק ו' תשובה ג' נראה שיקרא קר"ש בלא ברכותיה יעו"ש היטב.

וגם יש לעיין ממש"כ במג"א סימן והו"ד במשנ"ב שם סק"מ שתפילה עם תפילין דוחה תפילה בציבור וא"כ כ"ש שתפילה בתפילין דוחה קר"ש עם ברכותיה.

ובעיקר סתירת דברי המשנ"ב ראיתי שכתב בשו"ת שאל בני ח"א עמ' קלז בהערה שבמשנ"ב בסימן סו סק"מ מדבר שקורא קר"ש ומתפלל עם התפילין ולכן י"ל שקר"ש עם תפילין ותפילה עם תפילין עדיף מתפילה בציבור משא"כ רק תפילה בתפילין לא עדיף מתפילה בציבור וא"כ י"ל שקר"ש וברכותיה עם סמיכת גאולה לתפילה עדיף מתפילין, ואולם כתב שם לדחות התירוץ הנ"ל שהרי במג"א שם מוכיח שגם תפילה לבד עם תפילין עדיף מתפילה בציבור שהרי סמיכת גאולה לתפילה עדיף מתפילה בציבור ואילו תפילין עדיף מסמיכות גאולה לתפילה וכן מוכח מדברי השו"ע הרב שם סי"א, וכן משמע מדברי הפרי מגדים שם משב"ז סק"ב, וכן ממש"כ בכה"ח סימן תקנה סקי"א, יעו"ש עוד.

ובעיקר דברי המג"א הנ"ל כתב בשו"ת שבט הקהתי ח"ו סימן פא שמצא בלקט יושר שכתב כהמג"א שעדיף שיקרא קריאת שמע ויתפלל ביחידות בתפילין מלהתפלל בציבור בלא טלית ותפילין, אבל כתב שם שלפוסקים שאין חשש לקרות קר"ש בלא תפילין אם בדעתו להניח אח"כ תפילין א"כ יכול להתפלל בלא תפילין ואח"כ יניח תפילין.

זמן ברכות קריאת שמע

יש לעיין מדוע יש זמן לברכות קריאת שמע כדין קריאת שמע, הרי הברכות קריאת שמע אינם ברכת המצוות על הקריאת שמע, וא"כ לכאורה אף אחר זמן קריאת שמע יהיה אפשר לומר ברכת קריאת שמע.

והנה בשו"ע סימן נח סעיף ו' כתב בזה"ל: אע"פ שזמנה נמשך עד סוף השעה הג' אם עברה שעה ג' ולא קראה קורא אותה בברכותיה כל שעה ד' שהוא שליש היום ואין לו שכר כקורא בזמנה, וא עברה שעה ד' ולא קראה קוראה בלא

ברכותיה כל היום עכ"ל, ומבואר במשנ"ב סקכ"ו שאפילו נאנס הרי הוא הפסיד את ברכות קריאת שמע, ובביה"ל שם ד"ה וקוראה בלא ברכותיה, וז"ל: עיין במ"ב ואף שדעת הפר"ח כדעת הרמב"ם שלא נתן קבע לברכות כבר פסקו רוב האחרונים וכמעט כולן כדעת הרא"ש והטור והשו"ע ועיין בתשובת משכנות יעקב בסי' ע"ז שדעתו נוטה להכריע בדיעבד עד חצות כמו גבי תפלה דקי"ל לקמן בסימן פ"ט שאם עבר הזמן תפלה אעפ"כ מתפלל עד חצות עיין שם. ואפשר שיש לסמוך ע"ז לענין אם היה לו אונס שלא היה יכול לקרות הברכות עד ד' שעות כי מצאתי בספר מהרי"ל הלכות תפילה שכתב בשם מהר"ש שהמנהג להקל בנאנס שלא להפסיד הברכות עכ"ל. ואמנם כן הוא לפי דעת הביה"ל.

אבל נחלקו האחרונים מה קימ"ל לדינא האם אפשר לברך ברכות קריאת שמע לאחר זמן קריאת שמע, שכדברי הביה"ל שאם איכא אונס אפשר לברך, כן כתב בשו"ת רב פעלים ח"ב חאו"ח סימן יב, אלא שבספר עוד יוסף חי פרשת וארא אות יז חזר בו וס"ל כדברי מרן השו"ע, וראה עוד בזה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח חאו"ח סימן ז', וכ"כ הנוה שלום (אות ב) וכן כתב בשלמי ציבור (ד"צ ע"ד) והחס"ל (אות ו). ובכה"ח (ס"ק כה) שיאמר הברכות של ק"ש בלא שם ומלכות שכל ברכה שיש בה מחלוקת בין הפוסקים יאמר אותה בלא שו"מ. ע"כ. וכ"כ ביפ"ל ח"ז (אות א) ובבא"ח (פר' וארא אות ה) ובעוד יוסף חי (פר' וארא אות יז) וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב (פ"ו הלכה ד) וכ"כ במאור ישראל (ברכות דכ"ו) ובשו"ת יבי"א ח"ט (או"ח סי' קח אות לט) ובשו"ת יבי"א ח"י (חאו"ח סי' נה ח"ב אות ה), וכן שמעתי לצדד ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א שכן הוא לבני ספרד שס"ל כדברי השו"ע, ולא כדברי הפרי חדש.

ומ"מ אחר זה יש לעיין שמוכח שברכות קריאת שמע הרי הם מישך שייכי לקריאת שמע, וצ"ב הרי ברכות קריאת שמע אינם ברכות על הקריאת שמע, וי"ל בזה שאחר שנתקנו על סדר קריאת שמע, ממילא אם עבר זמן קריאת שמע אין לברך אותם אחר זמנם, אלא א"כ הוא נאנס ובזה נח' הפוסקים.

ועוד אפש"ל שהרי אומרים ברכת יוצר אור וכמבואר שם בשו"ע שהוא להזכיר מדת לילה ביום וא"כ היינו דוקא בבוקר, וכן י"ל שהרי ברכת ויציב נכון וכו' הרי הוא משום זכירת יציאת מצרים, וא"כ היינו דוקא בזמן קריאת שמע ויש עוד להאריך בזה.

האם יש לקרוא קריאת שמע מוקדם ככל האפשר אף בלא ברכותיה

הנה כתב ברבינו יונה עמ"ס ברכות דף ד' ע"ב ד"ה ומצינו, אע"ג דאמרינן שזמנה לכתחילה הינה מהנץ החמה ואילך, אפילו הכי אם לא קרא רותה קודם הנץ יש לו להקדים ולקרותה במהרה כל מה שיוכל והכי משמע במסכת יומא דף לז דתנן התם הילני המלכה עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל ואמרינן עלה בשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות ניתזין ממנה ובה היו יודעין שהגיע זמן ק"ש ואמר אביי לשאר עמא דירושלם כלומר לא היה צריך זה לכהנים שהיו בבית המקדש שהם היו קמים קודם אלא לשאר עמא דירושלם שלא היו קמים כל כך בהשכמה היתה הכירא זו הנה שאחר הנץ היו קורין אותה אלא שהיו מקדימין לקרותה מיד ע"כ, וכן כתב בשו"ע סימן נ"ח ס"ב אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל.

ובב"י סוף סימן מו דן האם יקרא אותם עם ברכותיה או לא, שברא"ה בברכות דף יג ע"ב כתב שיש לומר ברכות קריאת שמע על הקריאת שמע, שאם יקרא קר"ש לפני נמצא שאומר הברכות על קריאת שמע שאינה מן התורה, אבל בב"י כתב ע"ד, ועכשיו נהגו העולם לומר פסוק ראשון של קריאת שמע משום דק"ש בציבור הוי אחר הנץ החמה ולכן קורין אותו פסוק קודם שמא שעת קריאת אותו פסוק יהיה קודם הנץ החמה ואפילו אם יהיה אחר הנץ מ"מ טוב למר ולהקדים ק"ש דאורייתא כל מה שאפשר יעו"ש, ושכן נראה מדברי הירושלמי בברכות פ"א ה"ה יעו"ש, וכן כתב בשו"ת הרבש'א ח"א סימן מז שהיינו בלא ברכות קר"ש כי הברכות לא נתקנו על קריאת שמע יעו"ש, וכן נראה שפסק לדינא ממש"כ בסימן ס' ס"ב שהקורא את שמע קודם התפילה בלא ברכותיה אין צריך לחזור ולקוראה שוב בתוך התפילה רק אומר את ברכותיה בלבבד ומ"מ טוב שיחזור ויקראנה אח"כ והטעם שם כתב במשנ"ב שהוא כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה.

ובעיקר דברי השו"ע יש לעיין ממש"כ בזימן סז ס"א שספק קרא את קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא קריאת שמע בברכותיה לפניה ולאחריה כמ"ש הרמב"ם בהל' קריאת שמע פ"ב הי"ג, וכבר הקשה כן בשו"ת הרבש"א סימן שכ וכתב שם הרשב"א לבאר שהיות וצריך לחזור ולקרא קר"ש הואיל והויא דאורייתא קורא אותה כתקנה ומשו"ה גם מברך לפניה, וכן הו"ד הרשב"א הנ"ל בכסף משנה על הרמב"ם שם

ומ"מ כדברי הרא"ה ודלא כדברי הב"י כן כתב במג"א סימן מו סקט"ז וכן כתב בפרי מגדים סימן מו א"א סקט"ז, ובמשנ"ב סימן מו סקל"א וכן כתב בביה"ל שם שאף הרא"ה מודה בכך, וכן כתב להאריך בדעת הב"י בשו"ת תבואות שמ"ש ח"א סימן ב'.

האם אפשר לעשות תנאי

ודנו הפוסקים האם אפשר לעשות תנאי ולקרות קריאת שמע לפני התפילה אם לא יספיק לקרות קר"ש בברכותיה לפני זמנה, והנה ברע"א בהגהות לשו"ע סימן מו על המג"א סקט"ז כתב בזה"ל: לענ"ד בירא שהציבור יעברו זמן קריאת שמע יכוין בדרך תנאי אם יעברו יהא יוצא בזה ואם לא יעברו לא יצא בזה, כמו שכתב הבית יוסף סימן תפ"ט לענין ספירת העומר עכ"ד.

ואולם בדעת תורה למהרש"ם סימן מו כתב שנראה שאם מכוין על תנאי שאם יתפלל תוך הזמן יצא מצות קריאת שמע אח"כ ואם לאו יוצא עכשיו לא מהני דהא קריאת שמע מן התורה ובדאורייתא אין ברירה עכ"ד, וכן כתב במקראי קודש פסח סימן נו, וכן כתב בפתחי תשובה או"ח סימן ד', וכן הו"ד החזו"א בשם הגר"א גינחובסקי שהעיר כן, ואמנם המשנ"ב בשום מקום לא הזכיר התנאי דרע"א ומוכח דס"ל דלא מהני, ונתבאר במק"א.

האם מותר לקרוא קריאת שמע בלא ברכותיה והאם עדיף משום כן להתפלל ביחידות

ואמנם מרן החיד"א בספר מורה באבע אות קנה כתב בזה"ל: בקיץ שמאחרים התפילה בבית הכנסת ומאריכין בזמירות עובר זמן קריאת שמע לכן אחר ברכות השחר יאמר קריאת שמע כולה וכו' עכ"ד, ומבואר שעדיף להתפלל בציבור ואף שע"י כן יאמר את קרי"ש בלא ברכותיה, וכן כתב בספר יסוד ושרוש העבודה (שער השאמורה פרק י) שכתב שיקרא את כל הג' פרשיות בקריאת שמע של הקורבנות ובזה יכון לצאת ידי חובה יעו"ש, וכן כתב בילקוט יוסף סימן צ' ס"ז יעו"ש, ואמנם בילקו"י החדש ח"ב עמ' רנד בסימן נח סעיף ב' שאם לא קראה עם הנץ יש לו להשתדל לקראה מוקדם ככל האפשר וזריזין מקדימין למצוות קריאת שמי שיש בה קבלת עול מלכות שמים ולא ידחה אמירת קריאת שמע עד הרגעים האחרונים של סוף הזמן ובתוך זמן קריאת שמע צריך לקרוא את כל הג' פרשיות ולא רק את הפרק הראשון יעו"ש. ונראה דיש לקרות את הקר"ש בלא ברכותיה.

האם יקרא קר"ש וברכותיה ואח"כ ישתוק

והנה לעיל כתבתי לדון בגדר סמיכת גאולה לתפילה, האם אפשר להפסיק בין הברכות קר"ש לתפילת ומעריב, והנה כה"ג מצינו לגבי שחרית, הנה במשנ"ב סימן סה סק"ד כתב בשם השלחן שלמה, וז"ל: ולענות קדיש או קדושה מותר לשהות אפילו כדי לגמור את כולה ומשמע בספר שולחן שלמה דדוקא אם הוא עומד בסוף ברכת אמת ויציב דהיינו אצל שירה חדשה וכדלקמן בסוף סימן ס"ו אבל אם עדיין לא הגיע לש"ח טוב יותר שישהה בסירוגין באמצע ברכה כמה פעמים פחות מכדי לגמור כולה עכ"ד, והנה בביאור דברי המשנ"ב בשם השלחן שלמה יש לעיין במה מיירי הרי בקדיש וקדושה אין כדי לגמור את כולה, ויש לבאר בזה שמיירי שהש"ץ מנגן הרבה בקדיש או בקדושה ומשו"ה יש בה משום שהה לגמור את כולה, ומוכח שאין להמתין יותר משהה לגמור את כולה אלא א"כ יאמר קצת ואז ישהה לסירוגין.

וכן מצינו כיוצא בזה שכתב בשו"ת בנין עולם אורח חיים סימן ד' וז"ל: ומ"ש עוד בימות הקיץ בימים הארוכים שהצבור עוברים זמן ק"ש היאך יש לנהוג אם יותר טוב לקרות ק"ש ולהתפלל בזמנו ביחיד או דיקרא ק"ש קטנה בבוקר ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה ויתפלל בציבור אף שעוברים הזמן, לכאורה היה נראה לברר דין זה מהא דאיתא פ"ג דברכות (כ"ב ב) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה כו' ואם לאו יתכסה במים ויקרא ושם בגמ' פריך לימא מתני' כר"א כו' ודחי לה דילמא כר"י וכותיקין ועי' בב"י (סי' מ"ו ב) מ"ש שם בשם הא"ח דמוכח שם דמפרש הך דאם יכול לעלות ולהתכסות כו' דקורא ק"ש בלא ברכות, הרי דבכדי לקרות ק"ש כוותיקין שהוא מדת חסידות בעלמא מותר לקרות ק"ש בלא ברכות וא"כ כ"ש לענין להתפלל עם הציבור דהוא חיוב מדינא כ"ש דטוב לו לקרות תחלה ק"ש בלא ברכות ואח"כ יקרא ק"ש עם הברכות ויסמוך גאולה לתפל' ויתפלל עם הציבור אך לפענ"ד טפי עדיף בנ"ד שיקרא ק"ש בברכותיה בזמנה ביחיד וימתין בשירה חדשה עד שיגיעו הצבור לתפלה ויתפלל עמהם, ומ"ש כ"ת ע"ז אם יהי' שיעור ההפסק כדי לגמור את כולה דזה הוי כשיהוי מחמת אונס דחוזר לראש, לענ"ד ודאי אין זה בגדר אונס כיון דגברא חזי לקרות ואין המניעה מצידו רק משום שרוצה להתפלל בצבור וראי' לזה ממ"ש התוס' בפ' היה קורא (י"ג ב) ד"ה שואל כו' דר"ת היה ממתין בעושה פלא כדי לענות קדיש או קדושה עם הצביר והי' סובר אפי' שהה כדי לגמור את כולה כו' אף דהתוס' בעצמם כת' בפ' מי שמתו (כ"ב ב') ד"ה אלא לכ"ע בשם השר מקוצי דבאינו ראוי לקרות מקרי מחמת אונס וחוזר לראש וא"כ צ"ל דזה מיקרי ראוי וא"כ כ"ש לענין אם ממתין כדי להתפלל בציבור דמיקרי ראוי ולא מיקרי אנוס דהרי קיי"ל דיותר טוב להמתין על קדיש וקדושה מלהתפלל בצבור שהרי צריך להמתין על עניית אמן דש"ת ומודים דש"ץ וכן קיי"ל דאם יתפלל ולא יכול לענות איש"ר שלאחר התפילה גם כן צריך להמתין וא"כ לא יתפלל עם הציבור הרי דהא עדיפא מלהתפלל בצבור וא"כ כיון דלא מיקרי אנוס וראוי להתפלל בעת שממתין על עניית קדיש וקדושה מכ"ש דמיקרי ראוי אם ממתין כדי להתפלל בציבור דאינו חמור כ"כ ולא מיקרי דחוי אלא אם גברא דחוי הוא כגון מים שותתים לו על ברכיו וכמ"ש המ"א (סי' מ"ה ס"ק ב') דשם הד"ח יעו"ש (ועיין בס' מחצית השקל סי' ק"ט ס"ק ב' שכ' ג"כ דלענות קדיש וקדושה עדיף מלהתפלל בצבור) אמנם מדברי המג"א שם משמע קצת דתפלה בצבור עדיף מדכ'

דאם ימתין על הקדיש שאחר י"ח לא יתפלל ערבית בצבור אזי ידחה שמיעת קדיש דתפלה בצבור עדיף הרי דגם בתפלת ערבית שאינה אלא רשות עדיף מעניית קדיש וקדיש עדיף מקדושה כדמוכח בפ' מי שמתו שם במ"ש לכל אין מפסיקין חוץ ליהא שמו הגדול כו' א"כ כ"ש תפלת שחרית דהוא חובה ומ"מ נראה כמ"ש דזה מיקרי ראוי וכמ"ש דדווקא היכ' דגברא ל"ח מצ"ע מיקרי אנוס ועוד נראה דיש תקנה אחרת בנד"ד באם הצבור עוברים זמן ק"ש והיינו שיקרא ק"ש עם ברכותיה בזמנה ויתפלל ויאריך בתפלתו כ"כ עד שיגמרו הצבור תפלתם דזה נקרא ג"כ תפלה בצבור וכמ"ש בתשו' פ"ת (סי' מ"ב) והשיג שם על הלבוש, ומ"ש מע"ל שנ"ל שיתפלל תחלה ביחיד ואח"כ בצבור הראשונה חובה והשני' נדבה, לענ"ד לא נכון למעבד הכי דהרי צריך חידוש בכל ברכה מאמצעות, ואף דבספק התפלל א"צ חידוש דזהו חידושו מ"מ אם כבר התפלל ביחיד ל"ד לספק, וראיה לזה מהא דאי' בפ' מ"ש (כ"א) אר"י א"ר היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק כו' ואר"י א"ר הנכנס לבהכנ"ס ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש כו' ואיתא שם דתרווייהו צריכי דאי אתמר הך כו' ה"א כו' אבל יחיד וצבור כמאן דלא צלי דמי כו' הרי מפורש דגם אם התפלל תחלה ביחידות לגבי צבור נמי צריך חידוש, ומכ"ש לפמ"ש הפוסקים דלא מיקרי חידוש אא"כ נתחדש לו דבר א"כ לא שכיחי כלל, ומכ"ש לפמ"ש בשו"ע (ס"ס ק"ז) דאין להתפלל נדבה אא"כ מכיר בדעתו שיוכל לכוין מתחלת התפלה עד סופה ודבר זה קשה מאוד לסמוך עליו לכן נ"ל כמ"ש עכ"ד. וכן הו"ד בפסר פתחי תשובה או"ח סימן נח שהו"ד הבנין עולם לדינא, וכן הו"ד בספר התפילה כהלכתה עמ' קיח בהערה, וכן הו"ד בספר שימושה ולימודה ח"א.

וכן כתב העיצה הנ"ל בשו"ת מחקרי ארץ חלק ז' סימן לד, ואמנם נראה דאם יכול לקרוא קריאת שמע וברכותיה בזמן ואח"כ ימתין בשתיקה לפני תהילות לא"ל עליון ובינתים ילמד בתוך ספרים בשתיקה במחשבה בעלמא דבזה יימצא שהוא זריז ונשכר רק שיזהר לומר קדושה של יוצר בטעמים כיון שהוא יחיד ורבים הסוברים בכללם דקדושה זו אינה נאמרת ביחיד וכמ"ש מרן בשו"ע סימן נ"ט סעיף ג' וכאשר הציבור יאמרו קדושה זו יכוין בשתיקה לקדושה זו לצאת ידי שומע כעונה וכל כהאי גוונא ירויח יותר אבל דבר זה קשה להמתין זמן רב לפני תהילות ולכן עדיף לקרוא קריאת שמע בלא ברכותיה לפני התפילה ואח"כ להתפלל עם הציבור ובלבד שלא יאחר זמן תפילה דאס הציבור מאחרין גם זמן תפילה עדיף שיתפלל יחיד ואח"כ ישמע קדיש וקדושה מהציבור. עכ"ד.

ושוב מצאתי כן לגבי ערבית בשו"ת פאת שדך ח"ב סימן סז שכתב שיקרא לפני חצות קריאת שמע עם ברכותיה וכשיגיע למחוז חפצו יתפלל שמו"ע, וראה עוד בזה בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סימן מז, ובשו"ת ישכיל עבדי חלק ה' או"ח סימן ט', ובשו"ת זכור לאברהם סימן יב, ובשו"ת משכנות יעקב חאו"ח סימן פא.

בירור הסתירה מה קודם במעריב ק"ש בברכותיה או תפילה בציבור

הנה בשו"ע או"ח סימן רלה ס"א כתב, ואם הצבור מקדימים לקרות קריאת שמע מבעוד יום יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם וכשיגיע זמן קורא קריאת שמע בלא ברכות, וכן כתב במשנ"ב סקי"א שדי במה שקורא שתי פרשיות הראשונות כיון שהזכיר יציאת מצרים בבית הכנסת יצא יעו"ש, וכן נראה דכן יש לנהוג לכתחילה וכמ"ש שם במשנ"ב סקי"ב וז"ח: מיהו באיזה מקומות בבתי כנסיות יש עדין מנהג הישן שמתפללין תכף אחר מנחה אף שהוא מבעוד יום קצת והמתפלל במקומות האלו יראה לחזור ולקרות קריאת שמע כשגיע הזמן ולפחות יראה לקרות כל הפרשיות על מטתו כדין וכיון לצאת בזה המצות עשה של קריאת שמע, וכו' עכ"ד, והעולה מדברי המשנ"ב שנראה שלכתחילה יש להתפלל כסדר ואח"כ יקרא קר"ש בלא ברכות.

ואולם במשנ"ב סימן צ' ס"ק מט כתב והוא שע"י זה לא יעבור זמן קריאת שמע ותפילה, וכתב שם בשער הציון דאי יעבור זמן קריאת שמע בודאי יקרא וממילא יחייב אח"כ לסמוך גאולה לתפילה ועיין פרי מגדים. עכ"ד.

והנה לכאורה היה מקום לחלק [וכן כתב לי חכם אחד שליט"א] שבשחרית איכא דין סמיכת גאולה לתפילה, ולכן לא יאמר קר"ש וברכותיה, אבל בערבית שלא ברור שיש דין סמיכת גאולה לתפילה, יכול לומר רק קרי"ש, אבל למעשה צ"ב בזה מסימן רל"ה ששם נראה שכן איכא לדין סמיכת גאולה לתפילה, וגם צ"ב מסימן צ"א ששם נראה דיש חיוב לקרות קרי"ש עם ברכותיה, וצ"ב.

ואמנם בשער הציון שם נראה שכל הדין הוא לקרוא אבל לא לקרוא קר"ש בברכותיה, ובע"כ שמבואר שקר"ש עם ברכותיה עדיף, כי קר"ש בלא ברכות הוא חובה, ויש לומר בסימן רל"ה מדובר לפני הזמן, ולפי"ז יוצא שאי אפשר לקרוא קר"ש לפני חצות ואח"כ להתפלל שמו"ע, אלא חייבים לקרוא קר"ש עם ברכות.

ושוב מצאתי שכתב לעמוד בזה בבירור הלכה סימן צ' שהביא דברי השער הציון הנ"ל, וכתב לתמוה שהרי במשנ"ב סימן מו סקל"א ולב מפורש להיפך וז"ל: משום דלפעמים שוהין הציבור כוו' שהציבור יעברו זמן קר"ש וכו' ובמקום שירא שהצבור יעברו זמן קר"ש יכוין לבו כדין קר"ש וכו' אבל אם הוא ירא שהציבור יעברו גם זמן ברכות קריאת שמע וכו' וגם הזמן תפילה וכו' יקרא בזמנה בברוכתיה ויתפלל ביחידי עכ"ל, וכתב שם עוד, והנה באמת שמענו כן גם בדברי הרמ"א שם ובמקור הדברים בטור

ובתשב"ץ סימו ריש בשם רבינו יהודה ההסיד ורבינו ברוך ממגנצא בספרו ומהר"מ אלא שיש לדחוק דכוונתם אינו משום חפלה בצבור אלא שהוא עצמו אם יתפלל כסדר יעבור ומז ק"ש אבל במשנה ברורה ממורש דהיינו משום שהצבור יעברו ומן ק"ש ומקור המשנה ברורה בדברי המג"א שם ס"ק כ"ז ושאר אחרונים שפירשו כן בדברי הרמ"א ואך בדעת הש"א שם שחולק על הרמ"א כתב בביאור הלכה שם ד"ה כי לפעמים ונ"ל או אפשר שסובר הגר"א דאסלו בזה יותר טוב שיקרא ק"ש צמנה בברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה ויטלל ביחידי ממה שיקרא בלא ברכות ולהתפלל אח"כ עם הצבור וצ"ע עכ"ל וכן במשגה ברורה סימן נ"ח ס"ק ה' מפורש לקרוא ק"ש בלא ברכותיה ולהתפלל אח"כ עם הציבור ואך מציין לעיין בדברי הגר"א והביאור הלכה הנ"ל וכן מצינו במשנה ברורה הל' שבת סימן ר"ג ס"ק א' דמשום קניית צרכי שבת יקרא ק"ש בלא ברכותיה ויקנה צרכי שבת ואח"כ יתפלל כל סדר התפלה ומקורו בסדר היום ומנ"א סימן רנ"א ס"ק ו' ושאר אחרונים שציינתי בבירור הלכה קמא סימן ר"ג עי"ש ובביאור הלכה שם ד"ה ישכים אלא שיש לזמר דמצות והכינו דצרכי שבת עדיפא ממצות תפלה בציבור אבל מהמשגה ברורה בסי' מ"ו ונ"ה והמג"א ושאר אחרונים דסימן מ"ו יש הכרע דאף מצות תפלה בצבור דויה מעלת ק"ש בזמנה בברכותיה וכן שמענו בדברי הרמ"א והראשונים הנ"ל.

וכתב שם ליישב בדעת המשנ"ב, שצריך לומר בדברי המשנ"ב בסימן צא ובשער הציון שהוא דין מיוחד בהליכת ד' מילין לפניו בבוקר שהרי הפרי מגדים כאן רצה לומר דמקודם דלשון השו"ע ההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה דוקא הוא אבל בבוקר יש להקל שלא לילך ד' מילין אל שמסיק להחמיר בזה ובזה מכריע המשנ"ב להקל שלא לילך ד' מילין אם מאידך גיסא יש מעלת ק"ש בברכותיה כולל ברכת גאולה וממילא יסמוך גאולה לתפילה ויתפלל ביחידות אבל אם יש מקום שמתפללים בציבור תוך מיל וביושב בביתו שדינו כלאחריו מוטב שיקרא קר"ש בלא ברכותיה וילך תוך מיל ויתפלל עם הצבור אם מתפללים לפני סוף ד' שעות.

וכתב שם בבירור הלכה שכן ס"ל לעוד פוסקים שיש לקרות קר"ש בלא ברכותיה, ושכן כתב בפסר ברכת חיים על מס' ברכות דף כט ע"פ דברי התשב"ץ הנ"ל והו"ד בלקט הקמח החדש סימן צ' סקל"א, ושכן כתב שבו"ת פאר עץ חיים ח"א סימן ב' שסמכית גאולה לתפילה עדיף משאר קר"ש וברכותיה יעו"ש, ושכן נראה ממש"כ בשו"ת בנין עולם או"ח סימן ד', ושכן נראה ממש"כ בשו"ת דברי שלום ואמת סימן א' שפסק הלכה למעשה דתפילה בציבור עדיף מקר"ש בזמנה בתוך סדר הברכות ולכן בציבור שמאחרים להתפלל לאחר זמן קר"ש יקרא קר"ש לחוד בזמנה ואח"כ יתפלל כל סדר התפילה עם הציבור, אאל שכתב שם שאם ע"י שיתפלל אח"כ בציבור יקרא מקודם הקר"ש בזמנה שיוצא בה בלא תפילין צ"ע אם גם בכה"ג אמרינן דתפילה בציבור עדיף מקר"ש בזמנה עם תפילין, ואמנם בזה כתב בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סימן מז שכתב בזה"ל: אפילו אין עוברים זמן הברכות רק שעוברים זמן ק"ש נמי ראוי להתפלל ביחידות לקרות קר"ש בתפילין ולבא"ה אף שיקרא קר"ש בלי תפילין לא מהני ועדיף קר"ש בתפילין בזמנו מתפילה בציבור וק"ש להיות בלי תפילין כי מה שקורין אח"כ ק"ש בציבור אין לו דין ק"ש רק כקורא בתורה לכך עדיף טפי להתפלל ביחידות וכ"ז פשוט וא"צ לראיות עכ"ל.

ואמנם יש להוכיח בזה ממש"כ במשנ"ב סימן רלו סקי"ב שבערבית תפילה בציבור עדיף מסמיכת גאולה לתפילה יעו"ש. ולכאורה יש בזה עוד ראיה שיש לקרוא קר"ש וברכותיה ואח"כ להתפלל בציבור.

בביאור דברי המשנה ברורה בסימן פט

בשו"ע סימן פ"ט ס"ח כתב, בשעת הדחק כגון שצריך להשכים לדרך יכול להתפלל משעלה עמוד השחר וימתין מלקרות קריאת שמע עד שיגיע זמנה ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפילה הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמך גאולה לתפילה, עכ"ל, ומקור הדברים הוא ממה שמבואר בגמ' בברכות דף' ל' ע"א.

ואולם במשנ"ב שם סקמ"ב כתב, ורב העולם אין נזהרין בזה ואפשר משום דנוהגים כאידך פוסקים דס"ל דמסמך גאולה לתפילה עדיף וע"כ מתפללין בדרך עם סמיכת גאולה לתפילה, [וראה עוד בכה"ח שם אות נד שלא נהגו בזה גם כדעת מרן השו"ע משום שלדעת האריז"ל קריאת שמע קודמת לתפילה בכל מקרה יעו"ש עוד בואת נז] עוד כתב אם הוא בדרך ומתירא ישעבר זמן קריאת שמע יקרא קריאת שמע בלי ברכות וכשיבור למלון יקרא עוד פעם קריאת שמע עם ברכותיה ויסמך גאולה לתפילה ואם הוא רואה שיעבור גם זמן תפילה שהיא רק עד ד' דעות ודאי יתפלל שמו"ע ג"כ בדרך מהלך או מיושב, וכשנוסע בלילה ויכול לבוא במלון להתפלל שם מעריב נכון להתאחר להתפל עד בואו שם ולא יתפלל בעודו בדרך אם לא שהוא ישן על העגלה ויש לחוש שמא בתוך כך יעלה עמוד השחר ועיין ברל"ה שבערי תשובה סק"ג או שהוא ירא שמא לא יהיה לו שם מקום מנוחה להתפלל שיבלבלוהו שם בני הבית עכ"דומבואר בדבריו שאף לא יקרא קריאת שמע לפני חצות, אלא ימתין לאחר חצות ויקרא קריאת שמע ויתפלל כדרכו, וציין לשערי תשובה סימן רלה סק"ג ששם כתב שאם יש צורך בדבר יכול לקרוא קריאת שמע רק סמוך לעלות השחר, אבל לכאורה יש לעיין מדוע לא חוששים לכתחילה לדעת הראשונים שהוא עד חצות ומה הצורך

להמתין [כן שמעתי להעיר ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א] וי"ל שהרי הוא תלוי בגדרי חיוב תפילה בציבור, כיון שס"ל למשנ"ב להחמיר כשיטת הגר"א שהו"ד בסוף סימן מו שברכות קריאת שמע הם מישך שייכי לקריאת שמע, ואמנם לענ"ד י"ל שכיון שמיירי שעתה לא יכול להתפלל בדרך משו"ה סומכים בשעת הדחק שיתפלל לפני עלות השחר במקום ישוב ששם יכול להתפלל בכוונה, [וכמו שמשמע מרבינו מנוח בפ"ו מהל' תפילה שכל החסרון שצריך להתפלל קודם הנסיעה משום שקשה לכוון בדרך, וראה מה שנתבאר בזה עוד בקובץ באר התורה מס' 200 בדיני תפילת מנחה יעו"ש].

ואולי שם הוא רק דין בתפילה ולא בקריאת שמע, ובשאר המקומות המשנ"ב כן כותב לקרות קרי"ש לפני ושם לא כותב כן.

ולכאורה יש לעיין ממה דס"ל למשנ"ב שסמיכת גאולה לתפילה עדיף על תפילה בציבור, ומוכח גם דתפילה בציבור אינו חיוב.

וצ"ב למה המשנ"ב בסימן פ"ט לא כתב שיקרא קריאת שמע בלא ברכותיה לאחר חצות, וכנראה שס"ל שכיון שאפשר להקל ולסמוך על הראשונים שאפשר אחרי חצות, אבל צ"ב ממש"כ בביה"ל בסימן רלו, וי"ל דכל מה שיש להקל בסימן פ"ט הוא דוקא שהוא בדרך, והוא שעת הדחק, אבל לעולם לכתחילה אין להקל בזה, וא"כ לכאורה קשה להסתמך ע"ד המשנ"ב הנ"ל, ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א שמעתי שיש להסתמך ע"ד המשנ"ב הנ"ל, אבל אמנם לדינא קשה הוא לומר כן שהרי יש לומר ששאני התם שהוא בדרך.

ובספר אבני ישפה תפילה עמ' קנח כתב שקריאת שמע ותפילה של ערבית זמנם עד חצות ואם עבר ואיחר מתפלל אחר חצות וע"כ יקרא קריאת שמע ויתפלל קודם חצות ואפילו ביחידות ועדיפא טפי מקר"ש ותפילה בציבור לאחר חצות, ויש חולקים, ובהערה שם כתב שכן הוא לפי מש"כ במשנ"ב סימן רלה סקכ"ז ובביה"ל שם ד"ה וזמנה שהקורא קריאת שמע אחר חצות מיקרי עובר על דברי חכמים, וע"כ נראה שעדיף להתפלל קודם חצות ביחידות, ואמנם כתב שם שהיש חולקים הוא כמ"ש בשאגת אריה סימן ד' והו"ד בביה"ל שם ששרי לכתחילה לקרוא קריאת שמע אחרי חצות וכתב שם בביה"ל שבמקום דהחק כגון שהוא מלמד תורה לאחרים וכה"ג אפשר שיכול לסמוך על שיטה לו לאחר עד אחרי חצות.

וכתב שם שהעיר לו הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א אמאי לא סגי בק"ש קודם חצות דעיקר הסייג בו הוא דנאמר ולא גבי תפילה ואף דמצינו שיטת דרה"ח ובדיני תשלומיו דסייג חכמים הי' לא רק לגבי ק"ש אלא גם לגבי תפילה מ"מ הא דעת רוב הפוסקים אינה כן וא"כ לדעת רוב הפוסקים אמאי כתב דיפסיד תפילה בציבור עכ"ד ונ"ל דבאמת אף שיטת א"ר כן דגם תפילה זמנה לפני חצות דהנה כתב הלבוש סימן ק"ח דתשלומין דמנחה ישלים בזמן תפילת ערבית ולא בכל הלילה והקשה המעיו"ט והרי זמנה כל הלילה ותירץ הא"ר ס"ק ד' דלדידן תפילות נמשכות אחרי ק"ש וכמו דתקנו חכמים בק"ש דיקראנה קודם חצות סימן רל"ה ה"ה גבי תפילה ואף דהקשה הפמ"ג סימן ק"ת מ"ז ס"ק ג' ד"ה נסתפקתי דהרי זמן תפילה מבואר ברמב"ם פ"ג מתפילה ח"ו דהוא כל הלילה יש ליישב דדברי הא"ר קאי בשיטת הרשב"א דהוא מקור הדין הש"ע שם סימן ק"ת ס"ג ולא לשיטת הרמב"ם ויש בזה גם שיטת דה"ח הנ"ל כהא"ר דזמן ערבית הוא רק עד חצות הלילה ועיין מ"ב סימן ק"ת ס"ק ט"ו וז"ל ואם שכח להתפלל מנחה י"א דמתפלל מעריב שתים רק עד חצות לילה שהוא ומן הראוי לערבית לכתחילה וכו' אמנם הפמ"ג כתב דזמן השלמת תפילת מנחה הוא כל הלילה עד עמוד השחר עכ"ל ונראה קצת דבנקודה זו אינו חולק על הדה"ח ורק לענין השלמה כתב כן וכן משמע מסוף דברי הפמ"ג שם שסמך גם על סברא זו שגם אם מיקרי פושע עכ"פ עדיין נקרא זמן תפילה ע"ש הרי דמלבד דעת הא"ר ודה"ח דזמן ערבית הוא עד חצות גם דעת הפמ"ג והמ"ב לא ברירא שחולקים בזה וגאון אחד הסכים אתי לדינא בזה דלא סגי בק"ש לפני חצות אלא צריך גם להתפלל. עכ"ד.

אבל למעשה י"ל שהרי הוא סגי בקריאת שמע לפני חצות כיון שהוא עיקר התקנה משא"כ תפילה בציבור, ויתבאר בזה עוד לקמן.

וראה עוד בזה בשו"ת אהל ישעכר גולדשטיין סימן יד שמי שיושב במכונית סמוך לחצות ועדיין לא התפלל ערבית אם יאמר קרית שמע וברכותיה לפני חצות וימתין ויתפלל בביתו מעומד ויפסיד סמיכת גאולה לתפילה או שבשעת דחק כזו ימתין עד שיבוא לביתו אחר חצות ויקרא קריאת שמע וברכותיה סמוך לתפלה אחר חצות והשיב שהנוהג לפעמים להתאחר בתפלת שחרית לאחר זמן קריאת שמע ומקדים לקרוא קריאת שמע בזמנה בלא ברכות ינהג כן גם בערבית אך המקפיד תדיר בשחרית לקרוא קריאת שמע בברכותיה נראה שיקרא שמע בברכותיה במכונית ולא יסמוך גאולה לתפלה וכמו שהבאנו לעיל פסק השו"ע רלו ג בהגיע לצבור שקראו קריאת שמע ורוצים לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואחר כך יקרא קריאת שמע ויפסיד סמיכת גאולה לתפילה וכאן עדיף ששם מפסיד תפלה בציבור בשב ואל תעשה וכאן הממתין עובר על דרבנן בקום ועשה וי"ל בדבריו אם הקורא שמע אחר חצות נחשב לעובר בקום ועשה או שעובר בשב ואל תעשה שאינו קורא לפני חצות, ויעו"ש עוד מש"כ לדון בזה, ומש"כ בהליכות שלמה תפילה פרק ח' ד"ה גם, ובספר שאלת רב ח"ב כא טז הו"ד הגרח"ק

שמי שנוסע באוטובוס יקרא קר"ש בלא ברכות כדי לא להפסיד קריאת שמע לפני חצות, וכן כתבו בדעת נוטה תפילה בשם הגריש"א שיש לקרות רק קר"ש ואח"כ להתפלל מעריב, וכן הגר"י טשזנר שליט"א בקובץ קול התורה חלק סג עמ' 53 יעו"ש.

תפילת מעריב ביחידות לפני חצות

וכן בספר מאיר עוז חלק יא חלק יא עמ' 151 כתב ששאל למרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל האם במי שרואה שלא יספיק להתפלל קודם חצות האם יעדיף להתפלל קודם חצות ביחידות והשיב שיקרא קר"ש קודם חצות ויתפלל אח"כ בציבור יעו"ש, [ואמנם בספר יוסף דעת ברכות דף ד' ע"ב כתב ששאל בזה את הגרח"ק וענה לו בזה"ל: בברכות ד: משמע דגם זמן תפילה לכתחילה קודם חצות ולכאורה אין לאחרה מפני תפילה בציבור עכ"ד].

וכן הו"ד הגרח"ק בספר שביבי אש עה"ת פרשת צו, והקשה ע"ז שם הגרש"א שטרן שליט"א שלכאורה יש לומר שהרי ראוי שיקרא קריאת שמע לפני חצות וימתין מלהתפלל ערבית עד אשר יהיה מנין אחרי חצות משום שכל הגדר של חכמים משום סייג היינו דוקא לגבי מצות קריאת שמע דאורייתא, ושנראה שה"ה לגבי ברכות קריאת שמע שניתן לאחרם אפילו אחרי חצות, יעו"ש, ושכן כתב בשו"ת אהל ישכר סימן יד יעו"ש, [ואמנם שם כתב שמי שמקפיד בשחרית לקרוא קר"ש עם ברכותיה בסדר התפילה ואינו סומך על קר"ש לבד לפני שעובר זמנה יקרא קר"ש עם ברכותיה לפני חצות] וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בקונ' הל' תפילה להגר"י ישראלזון אות יב שיקרא קריאת שמע ביחידות קודם חצות ויתפלל ערבית בציבור לאחר חצות יעו"ש, וכן כתב בשו"ת בית אבי ח"ה סימן לח אות ז', ויעו"ש עוד בסימן עג שכתב שמי שיכול להתפלל ערבית או בפלג המנחה או לאחר עדיף שיתפלל אחר חצות ושכן הוא נכון הלכה למעשה.

וכן כתב בהלכה ברורה חלק יב עמ' קנג כתב לדינא שאם אין לו מנין לתפילת ערבית אלא לאחר חצות הלילה עדיף יותר שיתפלל בציבור אחר חצות הלילה ממה שיתפלל ביחידות קודם חצות הלילה יעו"ש בהערה מה שכתב בזה. וכן כתב בילקוט יוסף מהדו"ח ח"ב סימן צ' ס"ט סעיף מה שיש להשתדל להתפלל תפילת ערבית בתחילת הלילה קודם חצות לילה ולא לקבוע מנין בתמידות אחר חצות הלילה שאין לעכב אמירת קריאת שמע לאחר חצות, אולם אם נתעכב מלהתפלל ערבית בתחילת הלילה ואין לו מנין אלא אחר חצות לא יתפלל ביחידות קודם חצות לילה אלא יקרא קריאת שמע קודם חצות ויתפלל ערבית בציבור אחר חצות לילה דהתפילה בציבור חשובה שאם מתפלל ביחידות צריך שיתאמץ הרבה לכוין בכל התפילה מתחילה ועד סוף ובכל הברכות ואילו תפילה בציבור מתקבלת גם אם אינו יכול לכוין בכל התפילה עכ"ד, וכתב שם בהערה שמ"מ לכתחילה יש להעיר למוסר אזנם של המתפללים ערבית אחר חצות הלילה, וכתב שם שמה שאין להתפלל ערבית קודם חצות כי כל האיסור הוא עד חצות הוא דוקא בקרי"ש ולא בתפילה, ואמנם כתב להעיר שם מדברי האחרונים לגבי תפילת תשלומין שלכאורה נראה שגם בתפילת מעריב זמנה עד חצות, ומ"מ כתב שמדברי התר"י נראה דזמן תפילת ערבית כל הלילה, ושכן כתב במלא הרועים אות ' ק' ק"ש דאורייתא או דרבנן אות ז' שהעלה דקריאת שמע שהיא דאורייתא יש מקום לסייג לומר שזמנה עד חצות שלא ישו אך תפילה דרבנן אין מקום לסייג ועוד דק"ש אין לה תשלומין לכן עשו סייג אבל תפילה שיש לה תשלומין לא עשו סייג עכ"ד ויעו"ש עוד מה שהאריך בזה בילקו"י שם.

ויעו"ש עוד מש"כ להעיר בזה על עורכי הספר אור לציון שכתבו שעדיף להתפלל ביחידות כל הלילה, והעיר מדברי הקרן אורה על ברכות שהוא דין רק בקר"ש ושכן כתב באורח נאמן סימן קח סק"ז ד"ה והנה שהוא דין דוקא בקרי"ש. וציין שם שכן כתב להעיר אביו הגר"ע יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר ח"י סימן יא ד"ה אגב ושם כתב להעיר ע"ד האול"צ שאם אינו מוצא מנין להתפלל ערבית אלא אחר חצות, עדיף יותר שיתפלל ביחיד קודם חצות מאשר תפלה בצבור אחר חצות, כי אחר חצות הוא תפלה בדיעבד. ע"כ. שזה תמוה, שמנין לו לחלק עלינו את השוים בתפלת ערבית, וקושטא קאי שקודם חצות הויא כלאחר חצות. והילכך אין דבריו נכונים בזה. שתפלה בצבור אפילו אחר חצות עדיפא מתפלה ביחיד קודם חצות. ע"ש. ואף שבשארית חיוסף ח"ב עמ' רסג הו"ד האול"צ הנ"ל לדינא, מ"מ חזר בו וכמו שכתב בילקו"י סימן פט ועוד, וכמו שכתב בקצרה במכתב בהסכמה לשו"ת הר יהודה ח"א אות ד', וראה עוד בזה אריכות בהתכתבות בין הגאון הנאמ"ן להגר"ע יוסף זצוק"ל ונדפס בשו"ת בית נאמן ח"א סימנים יא-טז יעו"ש, וכן נדפס גם בשו"ת יחו"ד ח"ז סימן לח, יעו"ש באריכות בכ"ז, והעולה מזה דעת הגרע"י זצוק"ל שלדינא אין להתפלל ביחידות קודם חצות.

ואולם ראיתי בשו"ת מעיין אומר ח"א סימן קלג, שנשאל שם האם מותר להתפלל ערבית אחר חצות לילה כאשר קר"ש קורא כן לפני זמנה, והשיב בזה"ל: שיתפלל ביחיד ולא במניין כזה, ושוב הדגיש השואל ה"ה הגאון רבי אברהם יוסף שליט"א בנו של הגרע"י שקוראים קריאת שמע בזמנה ורק תפילה מתפללים אח"כ, והשיב הגרע"י זצוק"ל בזה"ל: לא טוב שיש מניין כזה ורק אם במקרה קרה יכול להתפלל עכ"ד, והדברים אין הנ"ל נכונים וכמ"ש הגרע"י גופא בשו"ת יביע אומר חלק י' לדינא לא כן, וכמו שמבואר גם לדינא בשו"ת יחו"ד ח"ז שם.

וכן נראה לדינא ממש"כ בשו"ע סימן רלו שאין חשש בקריאת שמע בלא ברכותיה, וממילא לדינא לדעת השו"ע יש לקרות קריאת שמע לפני חצות, ואחרי חצות יתפלל תפילת ערבית בחצות, וכן אמר לי מו"ח הגר"ש יאיר שליט"א במח"ס משנ"ב תפארת לדינא.

ובתשובות אביגדור הלוי הו"ד הגר"א נבנצל שליט"א שעדיף תפילת מעריב ביחידות לפני חצות, ויעו"ש שטעמו בזה שהרי גם בתפילה מעריב יש עד חצות יעו"ש, וכן כתב בספר אשי ישראל עמ' שטז שאם באפשרותו להתפלל מעריב ביחידות קודם חצות או בציבור אחרי חצות מוטב שיתפלל ביחידות קודם חצות שלכתחילה גם תפילת שמו"ע של מערב זמנה עד חצות ובהערה שם ציין שכן כתב לו הגרח"ק, ובע"כ מוכח שחששו לדעת ספר הבתים ובע"כ שחיוב תפילה בציבור אינו חיוב גמור.

ואולם בשו"ת אור לציון ח"ב פרק טו תשובה ט', כתב בזה"ל: שאלה. מי שאינו מוצא מנין לתפילת ערבית אלא אחר חצות לילה, האם עדיף להתפלל ביחידות או שימתין להתפלל עם הציבור לאחר חצות. תשובה. עדיף להתפלל ביחידות לפני חצות לילה מאשר להתפלל בציבור ואחר חצות לילה. עכ"ד.

ובמקורות שם כתב, בשו"ע בסימן רל"ה סעיף ג' כתב, לכתחילה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים, וזמנה עד חצי הלילה, ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא. הרי שפסק מרן כדעת הרמב"ם והסמ"ג, שלכתחילה זמנה עד חצות, וכדעת חכמים בריש ברכות, שעשו סייג עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, וכמבואר בב"י שם. והוא הדין לתפילת ערבית, שיש לכתחילה להתפלל קודם חצות לילה. ואף שבשערי תשובה שם ס"ק ז' ובביאור הלכה שם ד"ה וזמנה כתבו שבמקום הצורך יש להקל לדחות קריאת שמע לאחר חצות ולסמוך על הראשונים שסוברים שזמנה לכתחילה כל הלילה, מ"מ אנו אין לנו אלא דברי מרן, שאין לעשות כן לכתחילה, וכבר נתבאר לעיל בפרק ז' בבאורים לתשובה ט"ז שאין להתפלל תפילה שהיא בדיעבד בשביל תפילה בציבור, ולכן עדיף להתפלל ביחידות וקודם חצות מאשר בציבור ואחר חצות לילה. עכ"ד.

וכן כתב בספר אישי ישראל פרק כח סט"ו ובשו"ת שערי יושר ח"ג סימן כב ובפסק"ת ח"ב עמוד תתקעא, וכן ראה בספר יוסף דעת ברכות דף ד' ע"ב כתב ששאל בזה את הגרח"ק וענה לו בזה"ל: בברכות ד: משמע דגם זמן תפילה לכתחילה קודם חצות ולכאורה אין לאחרה מפני תפילה בציבור עכ"ד. וכן כתב בקובץ מריח ניחוח לפרשת תולדות מס' 662 במדור אור בן מאת המקובל רבי ראובן דרעי זצ"ל ש: מה עדיף, להתפלל ערבית ביחיד קודם חצות, או במנין לאחר חצות? ת: ביחיד קודם חצות, כי לאחר חצות זה בדיעבד ונקרא פושע. עכ"ד.

ואולם יש שכתבו שיקרא קר"ש ואח"כ יתפלל בציבור כן כתב בקובץ בית הלל מה אדר ב' תשע"א עמ' לו בשם הגריש"א וכן כתב בשו"ת ברכת יהודה ח"ד או"ח סימן ל' עמ' צז, ובשו"ת הרי יהודה ח"א סימן כא, ובספר לשכנו תדרשנו ח"א עמ' רעה, ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"א סימן ט, וכן כתב בספר שיח תפילה עמ' שפח שיש לקרוא קר"ש בלא ברכות ואח"כ להתפלל עם הציבור עיין משנ"ב סימן רלו סקי"ב.

ושוב העירוני שיש להוכיח ממש"כ בשו"ע משנ"ב סוף סימן ע ס"ה, שנראה שמועיל לקרות קר"ש בלא ברכותיה.

תשובת הגאון רבי אברהם ישעיה פויפר שליט"א במח"ס "אשי ישראל" הלכות תפילה בדין קריאת שמע של ערבית אחרי חצות

שלום וברכה

אכתוב בקצרה את הנראה לענ"ד, לענין זמן תפילת שמו"ע בערבית אם זמנה לכתחילה בזמן ק"ש, כמו שהבאתם מהמ"ב סי' קח ס"ק טו הביא מחלוקת הפוסקים בזה בין הדה"ח והפמ"ג, ואמנם שם לא הכריע, אך עיין מ"ב סי' רלה ס"ק כה סתם שזמנה רק בדיעבד כל הלילה.

וכמו שהבאתי שכתב הגר"ח קניבסקי כבר הוספתי שכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב פרק טו סי' ט, וביאר שם בהערות שאף תפילת שמו"ע לכתחילה עד חצות.

ואמנם בקונטרס הלכות תפילה מהגר"י ישראלזון (יצא לאור ע"י כולל רחובות) סע' יב כתב בשם הגרי"ש אלישיב שבכה"ג יקרא ק"ש לפני חצות, וימתין להתפלל ערבית בציבור לאחר חצות. ועיין קובץ גם אני אודך (ב) (מהרה"ג גמליאל רבינוביץ) תשובות מהגר"ח קניבסקי תשובה צז שאם הגיע למנין העומד להתחיל שמו"ע של ערבית סמוך לחצות, ואם יתפלל עמהם שמו"ע יצטרך לקרוא ק"ש לאחר חצות, האם בכה"ג עדיף שיקרא ק"ש קודם חצות ולא יתפלל עמהם, וענה על זה 'ק"ש עדיף, שתפילה בציבור אינו חיוב אלא מצוה'. וא"כ חזינן שנקט הגרח"ק שאינו חיוב גמור.

לענין מה שהערתם משעה"צ סי' צ ס"ק מא מהמבואר בסי' רלה סע' א, עיין באש"י פרק יח הערה מח מה שהתבאר בזה.

ומה שהבאתם מסי' פט כנראה כוונתכם למ"ב ס"ק מב שכתב שמי שיכול להתפלל קודם חצות בדרך, או לאחר מכן בעמידה כדינה, שמוטב שיתפלל אף לאחר חצות בעמידה כדין. שם הדיון מצד שבדרך אינו אינו להתפלל בעמידה וגם שכנראה אין דעתו מיושבת עליו גם לק"ש,

ובזה סובר המ"ב שעדיף לאחר חצות, ואין ראיה עם שמו"ע אחרי חצות זה לכתחילה, דשם מיירי גם על הק"ש שבודאי עדיף קודם חצות, ועיין הליכות שלמה תפילה פ"ח הערה ג שמי שנמצא באוטובוס או במכונית ובאפשרותו או להתפלל ערבית בישיבה קודם חצות, או לאחר חצות בעמידה, שעדיף שיתפלל קודם חצות את כל התפילה בישיבה, וכ"כ לי הגר"ח קניבסקי, אמנם דעת הגרי"ש אלישיב היתה שקודם חצות יקרא ק"ש בלי ברכות ואחרי חצות יתפלל את כל התפילה כסדרה, ויתפלל שמו"ע בעמידה, ואין להביא ממנו ראיה דס"ל שאפשר לכתחילה להתפלל שמו"ע אחרי חצות, דדעתו היתה להחמיר שתפילה בעמידה חשובה יותר. עיין באריכות בזה בציוני הלכה תפילה לגרב"צ קוק.

בברכה והצלחה והלאה בקונטרסים הנפלאים.

האם עדיף מנין חזו"א ולהתחיל משמו"ע במעריב או תפילת מעריב ביחידות כסדר

שאלה: האם עדיף להתפלל מעריב במנין חזו"א שאין ששה שנשארו להתפלל, ולהתחיל משמו"ע ולא להתחיל מברכות קר"ש, או להתפלל ביחידות מה עדיף.

תשובה: יתחיל מתפילת שמו"ע ואח"כ ישלים קר"ש וברכותיה.

מקור: כן נשאלתי ע"י ידידי הרה"ג אי"ש רבינוביץ שליט"א והנה בגדר תפילה בציבור, והאם יש מקור לשמועה שאומרים שיש מנין חזו"א, וא"כ מה הגדר בזה, הנה הכא אי"ז שייך האם המתפלל עם הש"ץ בחזרתו שוה בשוה האם נקרא תפילה בציבור, ומ"מ השמועה בשם מרן החזו"א זיע"א הובאה ב"אורחות רבינו" (ח"ג עמ' ר"ח) שהביא את דעת החזו"א זלל"ה שתפילה בציבור חשובה כל שיש אדם אחד שמתפלל שמו"ע.

ואח"כ ראיתי עוד בספר "כל משאלותיך" שהשיב הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל (עמ' תקנז') והובא שאמר "החזו"א אמר לי שאם אדם נכנס לבית הכנסת והש"ץ עדיין לא סיים חזרת הש"ץ אפילו שהוא בסוף שים שלום אם מתחיל שמונה עשרה זה גם תפילה בציבור, ואמר את זה על סמך מדרש שאין פמליא של מעלה מתחילה עד שגמרו אחרוני המתפללים למטה, ואם אף זה שהתחיל בסוף חזרת הש"ץ זה ג"כ תפילה בציבור, ומותר לדלג פסוקי דזמרה על זה, ושאלתיו א"כ שיהיה אסור לדלג פסוקי דזמרה באופן שיודע שיתחיל לפני שיסיים הש"ץ ואמר לי מ"מ עדיף להתחיל עם הצבור ממש ולכן בשביל עדיפות זו גם מותר לדלג עכ"ד. ומוכח מדברי מרן הגר"ח דאפשר לסמוך ע"ז ואפ' לדלג פסוקי דזמרה בשביל זה, וכן אם רואה שיש לו זמן לומר פסוקי דזמרה ויתחיל עם הש"ץ ואפ' אח"כ שפיר דמי, יכול לסמוך ע"ז.

אבל בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ז סימן צ"ד) העיר ע"ז "ודבריו הם חידוש גדול דאפילו אי נימא דיש אפשרות לצרף כל זמן שלא גמרו כולם מ"מ הא ודאי שמעלת תפילה בציבור בשלימות היינו כשמתפלל עם הציבור שאז אין לך מעולה כמוה, אין לנו להוכיח דמותר גם לדלג בשביל לזכות למעלת מקצת תפילה בציבור, אלא מסתבר דלומר פסוקי דזמרה עדיף ממקצת מעלת תפילה בציבור" עכ"ד.

ועי' עוד בספר "אגרות ומכתבים" דרך אמונה, ובתוכו הוראות והנהגות ממרן החזו"א שכתבם הגר"ח קניבסקי (תפילה אות ל"ג) "שמעתי משמו שיותר טוב למתאחר להתחיל שמו"ע באמצע הציבור מאשר להמתין להתחיל עם הש"ץ , שעי"ז אין עונה על חזרת הש"ץ כתיקון חז"ל" עכ"ד. ומוכח שאפ' שלא ישמע את כל חזרת הש"ץ. מ"מ עדיף להתחיל אחר שהציבור התחילו, כדי שיקיים דין חזרת הש"ץ, וצ"ב מה הענין במקצת חזרת הש"ץ, והנה כעין זה מצאנו להגרש"ז אוירעבך בשיח הלכה (ס"ו אות ח') שאם גמר תפילתו באמצע חזרת השליח ציבור, אינו יכול ללמוד, אלא צריך להקשיב לחזרת הש"ץ, ולכוין את בירכותיו אפ' שגמר רק אז, [והטעם בזה נראה משום שלא יהיה ברכות לבטלה כמבואר בדברי השו"ע סימן קכ"ד או שלא ילמדו העם ממנו] ואפשר דאף הגר"ח בשמיה דהחזו"א לא ס"ל הכי, אלא דדיבר בכה"ג שיוכל להספיק ולגמור את תפילתו לפני תחילת חזרת הש"ץ, שאז יקיים חזרת הש"ץ כתיקון חז"ל.

והנה בדין של דילוג על ברכות קר"ש בתפילת מעריב, איתא בשו"ע סימן רלו סעיף ג' וז"ל: מצא צבור שקראו קריאת שמע ורוצים לעמוד בתפילה יתפלל עמהם, ואח"כ יקרא קר"ש עם ברכותיה עכ"ל, ובמשנ"ב שם ס"ק יב, כתב בטעם הדבר שתפילה בציבור יותר עדיפא מסמיכת גאולה לתפילה, וסיים במשנ"ב שכ"ז שלא יוכל אח"כ להשיג עוד מנין יעו"ש, וא"כ בנ"ד אם אין עוד מנין, אבל סו"ס כל מה שיתחיל משמו"ע רק אם נקרא תפילה בציבור, וכיון שכן דלפי דברי מרן החזו"א זיע"א אפילו בן אדם אחד נקרא תפילה בציבור, א"כ אם אין לו עוד מנין אחר, יכול להתחיל שמו"ע אפילו שנשאר אדם אחד שמתפלל, ואני לענ"ד כתבתי.

הרה"ג הלל גוטסמן שליט"א
רמת בית שמש

בס"ד

שיעור בענין בגדים בשבת

עיקרי ההלכות הנוגעות לבגדים בשבת

בגדים נקיים, מכובסים, תקנת עזרא לכבס, בגדי שבת, ושלא ללבוש בשבת בגד שלבש ביום חול

[מתוך השיעורים שנמסרים בקו חידושים מפתיעים 0527658474]

היום נדבר בעז"ה על ההלכות הקשורות ללבישת בגדים בשבת.

בכל הנוגע לבגדים בשבת יש שני נושאים שהם ארבע, שני נושאים שמתפצלים לארבעה נושאים.

הנושא הראשון הוא בגדים נקיים בשבת, הנושא הזה מתפצל לשני נושאים, בגדים נקיים בשבת ובגדים מכובסים בשבת.

הנושא השני הוא בגדי שבת, הנושא זה מתפצל ג"כ לשני נושאים, ללבוש בגדי שבת, ושלא ללבוש בגדים שכבר השתמש בהם ביום חול.

נתחיל עם הנושא של בגדים נקיים בשבת, כתב המ"ב בתחילת סי' רמ"ב הנה עיקר מצות ענג שבת נתפרש לנו ע"י הנביאים וכמו שנאמר וקראת לשבת עונג, ויש פוסקים שסבירא להו דעיקרו הוא מהתורה, שהשבת הוא בכלל מקראי קודש שנאמר וביום השביעי מקרא קודש וגו' ומקרא קודש פירשו בספרא דהיינו לקדשו ולכבדו **בכסות נקייה** ולענגו בעונג אכילה ושתייה.

ומבואר אם כן שבספרא דרשו את מה שכתוב מקרא קודש לקדשו ולכבדו **בכסות נקייה** ולענגו בעונג אכילה ושתייה.

ולכן, אם התלכלכו הבגדים בשבת, כגון בסעודה, צריך להקפיד שלא להתמהמה יותר מדאי להחליף את חולצתו, מכיון שיש הלכה להיות עם בגדים נקיים בשבת.

אמרנו שהנושא של בגדים נקיים בשבת כולל גם נושא של בגדים מכובסים, כתב השו"ע בסי' רמ"ב מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת מפני כבוד השבת, וכתב ע"ז המ"ב היינו כדי שיהיו לבנים בשבת, אבל לא בע"ש כדי שיהיו פנויים להתעסק בצרכי שבת, **ולפי זה צריך להיזהר שלא לילך בחלוק אחד כמה שבתות, כדי שלא לעבור על תקנות עזרא. עכ"ל** המ"ב.

ומבואר אם כן במ"ב שהלובש בגד כמה שבתות ללא כיבוס עובר על תקנת עזרא שתיקן לכבס.

צריך להבין מה נוסף בתקנת עזרא לגבי ההלכה של בגדים נקיים בשבת, והרי כבר מהדרשה על הפסוק מקרא קודש מבואר שצריך להיות בגדים נקיים בשבת, ואם כן מה נוסף בתקנת עזרא.

אפשרות אחת היא שעזרא באמת לא הוסיף כלום בכל הנוגע להלכות של בגדים נקיים בשבת, אלא הוא רק הוסיף לתקן תקנה של כיבוס ביום חמישי ולא ביום שישי, וזאת כדי לגרום שבאמת כולם יהיו עם בגדים נקיים בשבת, ותיקן גם שיעשו זאת דווקא ביום חמישי.

אבל אפשר לבאר שמהדרשה של מקרא קודש למדו רק שצריך בגדים נקיים בשבת, **ובגד נקי הוא כל בגד שאין עליו ליכלוך חיצוני והוא לא מלא בזיעה,** אבל אין שום איסור ללבוש בגד שלבש בשבת שעברה אפי' אם יש בו טיפה זיעה, דבגד זה נקרא בגד נקי, אלא שבכלל תקנת עזרא לכבס מונח שלא ללבוש כל בגד שצריך קצת כיבוס, וכגון שלבש אותו בשבת שעברה.

ולכן כתב המ"ב שהלובש חלוק אחד כמה שבתות עובר **על תקנת עזרא, מכיון שאיסור דאו' אין לו כל זמן שהבגד נחשב נקי אפי' אם הוא צריך כיבוס, אבל על תקנת עזרא הוא כן עובר.**

בכל אופן, בכל הנוגע למעשה אנחנו יודעים שכתב המ"ב שאין ללבוש חלוק אחד כמה שבתות.

אמנם הגרב"צ אבא שאול וגם הגר"נ קרליץ ביארו שכל זה דווקא בבגד שסופג זיעה ורגילים לכבס אותו באופן תדיר, כגון הבגדים הפנימיים והחולצה, אבל חליפה וכדו' שאין רגילים לכבסה תדיר אינה בכלל התקנה, וראיתי שהגרב"צ הוסיף שאפי' מכנסיים אינם סופגים כ"כ זיעה ומותר ללכת איתם כמה שבתות.

הדבר הזה מדוייק במ"ב, כי המ"ב כתב שאין ללכת עם חלוק אחד כמה שבתות, הוא לא הזכיר שאין ללכת עם אותו **בגד** כמה שבתות אלא עם אותו **חלוק**, וחלוק הוא בגד שסמוך לגוף כמו שראיתי שהרב טשזנר הביא לגבי הלכה אחרת שנראה בהמשך, ולכן הזכיר המ"ב דווקא חלוק, כי בחלוק יש איסור ללבוש אותו כמה שבתות.

כעת נעבור לנושא השני שאמרנו, בגדי שבת, אמרנו שהוא מתפצל לשני נושאים: ללבוש בגדי שבת ושלא ללבוש בגד שהשתמש בו ביום חול.

כתב השו"ע בסי' רס"ב ס"ב ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת, ואם אי אפשר לו לפחות ישלשל, והרמ"א הוסיף פירוש ישלשלם כלפי מטה שיהיו ארוכים כמידת העשירים היושבים בביתם. וכתב המ"ב ישתדל וכו' דכתיב וכבדתו ודרשו חז"ל שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, וטוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול אפי' חלוק, ואם אפשר לו טוב שיהיה לו גם טלית אחר לשבת.

ומבואר אם כן שמלבד ההלכה שצריך בגדים נקיים בשבת שנלמדת מהכתוב מקרא קודש יש הלכה נוספת של בגדים

נאים שמיוחדים לשבת, וההלכה הזו נלמדת מהפסוק וכבדתו, שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול.

קודם ראינו שההלכה שצריך לכבס בגדים לשבת נוהגת רק בבגדים שסופגים זיעה, ועליהם נאמר שצריך לכבס אותם, משום תקנת עזרא או שזהו כבר דין דאו', אבל בגדים עליונים כמו חליפה לא צריך לכבס.

עכשיו, בכל הנוגע להלכה שצריך בגדים מיוחדים לשבת, הכלל הוא בדיוק הפוך, דווקא בבגדים עליונים שמכבדים את האדם צריך להיות לו בגדים עליונים לשבת, אבל בבגדים הפנימיים שנועדו רק לספוג זיעה ולא מכבדים את האדם, אין עליהם את הדין שצריך לייחד בגדים נאים לשבת, מכיון שהדין של בגדים נאים לשבת נדרש מהכתוב 'וכבדתו' והבגדים הפנימיים בכלל לא מכבדים את האדם אלא רק סופגים זיעה, ולכן אין צריך לייחד בגדים פנימיים מיוחדים לשבת, כך ביאר רבי נסים קרליץ בחוט שני.

אפי' לגבי חולצה דעת הגר"נ קרליץ שלא צריך חולצה מיוחדת לשבת [אבל ע"ז אפשר להוסיף שכהיום חולצה מגוהצת לבנה ובוהקת מכבדת את האדם, ולכן יתכן שצריך לייחד חולצה יפה לשבת].

הלשון של השו"ע הוא ישתדל, וצריך להבין את משמעות המילה הזו, האם הכוונה שיש חיוב בדבר או לא, כבר הבאנו באחד השיעורים הקודמים שנחלקו המ"ב והשו"ע הרב בסי' ר"נ לגבי הלכה אחרת האם ישתדל משמעותו חובה גמורה, לדעת המ"ב זה לא חובה גמורה ולדעת השו"ע הרב זה חובה גמורה, ולכן נראה שגם כאן לפי המ"ב זה לא חובה גמורה ולפי השו"ע הרב זה חובה גמורה. [אמר הכותב: אחר מסירת שיעור זה עיינתי בתוך לשון השו"ע הרב ומצאתי שזכיתי ברוך ה' לכוין לאמת, דהשו"ע הרב כתב **'חייב** כל אדם להשתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת כפי יכולתו'. והן הן הדברים שאמרנו].

אמנם צריך להבין, איך אפשר לומר שזה לא חובה גמורה, אחרי שהדבר נדרש מהפסוק, וכבדתו שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול. והשאלה הזו קשה כבר על הגמ', כי בגמ' כתוב שאם אין לו בגדי שבת ישלשל וכמו שכבר הובא בשו"ע, ומשמע שאדם שאין לו אינו מחוייב לקנות, וצריך להבין מדוע הוא לא מחוייב לקנות אחרי שבגדי שבת נדרשו מדברי הפסוק וכבדתו, שלא יהיה וכו'.

ונראה לבאר שהתורה הצריכה לכבד על ידי בגדים, אמנם היא לא כתבה את השיעור של הכבוד, ולכן: אם יש לאדם בגדים נאים בבית, בודאי שהוא מחוייב בחיוב גמור ללבוש דווקא אותם כדי לכבד השבת.

ואם אין לו כסף לקנות בגדי שבת הוא לא מחוייב ודבר זה מפורש בגמ' שמבואר בגמ' שאם אין לו ישלשל וזה מקור דברי השו"ע.

אבל אם אין לאדם בגדי שבת, ויש לו אפשרות ללכת ולקנות, בזה יש לדון האם הוא צריך לעשות את זה, ובזה נחלקו המ"ב והשו"ע הרב.

אמרנו שמלבד הנושא של בגדי שבת יש עוד נושא שלא ללבוש בשבת בגד שכבר השתמש בו בחול, וזה מה שכתב המ"ב 'וטוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול אפי' חלוק'.

צריך להבין, מה כוונתו במה שכתב אפי' חלוק, מה מיוחד בחלוק, וגם למה כתב ע"ז לשון טוב, והרי זה חובה גמורה למי שיש לו בגדי שבת ללבוש בגדי שבת.

הרב טשזנר הביא את דברי המ"ב והזכיר בקצרה שחלוק הוא בגד שסמוך לגוף.

ועל פי זה מבוארים דברי המ"ב, כי הרי כבר ראינו שההלכה של בגדי שבת נוהגת רק בבגדים שמכבדים את האדם, ולא בבגדים שסמוכים לגוף, ולכן אין צריך שיהיה לאדם חלוק שמיוחד לשבת, אמנם **טוב** שלא יישאר עם החלוק שלבש ביום חול, כי אפי' שאין דין של בגדי שבת בבגדים הפנימיים ובכללם חלוק, כיון שאין בהם כבוד, אבל בכל אופן טוב שלא יישאר בשבת עם בגד שלבש ביום חול ואפי' אם הוא בגד פנימי [ואף שלבש אותו מעט זמן ואינו מלא זיעה].

לפני שנסיים את השיעור נזכיר בקצרה את הנושא של כביסה ביום שישי, ראינו שעזרא הסופר תיקן לכבס ביום חמישי ולא ביום שישי, ומזה למדו הפוסקים שיש להימנע מכביסה ביום שישי, יש פוסקים שהקילו במי שיש לו מייבש מכיון שיש לו פחות טירחה, ויש שהחמירו, ובכל אופן מי שלא כיבס לפני כן בודאי מותר לו לכבס אפי' אם אין לו שום מכונה.

כעת נסכם בעז"ה את השיעור:

אמרנו שיש את הנושא של בגדים נקיים שמתפצל לבגדים נקיים ובגדים מכובסים, ויש את הנושא של בגדי שבת שמתפצל לבגדי שבת ושלא ללבוש דבר שלבש ביום חול.

בנוגע לבגדים נקיים, בספרא דרשו זאת ממה שכתוב מקרא קודש, ודרשו לכבדו בכסות נקייה, ולכן מי שהתלכלך בבגדיו צריך להחליף אותם.

בנוגע לבגדים מכובסים, כתב המ"ב דמי שלובש חלוק אחד כמה שבתות עובר על תקנת עזרא, העלנו דיון האם הוא עובר כבר על הדאו' המחייב בגדים נקיים [לפי הספרא] או שעובר רק על תקנת עזרא.

הבאנו בשם הגרב"צ והגר"נ שבגדים מכובסים הוא דין בבגדים הפנימיים ולא בבגדים החיצוניים, והגרב"צ הוסיף שאפי' מכנסיים אין צריך לכבס אא"כ נצרכים לכביסה. דייקנו את זה מלשון המ"ב שכתב שמי שלובש חלוק אחד כמה שבתות עובר על התקנה, דווקא חלוק שצמוד לגוף.

בנוגע לבגדי שבת, הבאנו שמקור ההלכה הוא בגמ' שדורשת וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול.

ראינו שהשו"ע כתב לשון ישתדל, והשו"ע הרב והמ"ב נחלקו במק"א האם הכוונה לחובה גמורה, וביארנו שיש ג' מצבים, מי שיש לו בביתו מחוייב מדאו', מי שאין לו כסף פטור לכו"ע, מי שיש לו כסף ויכול לקנות בזה נחלקו האם זה חובה גמורה.

בנוגע לזה שאין ללבוש בגד שלבש בחול, ראינו שכתב המ"ב שטוב שלא ללבוש מכל מה שלבש בחול ואפי' חלוק, ובארנו את דבריו, שהרי בכל הנוגע לבגדי שבת לא צריך שיהיה לו חלוק מיוחד לשבת, שהוא בגד פנימי ואין בו כבוד, אך בכל הנוגע שלא ללבוש אותו אם הוא לבש אותו ביום חול, טוב שלא להישאר איתו בשבת לבוש אותו.

ראינו שאין לכבס ביום שישי, ולגבי מי שיש לו מייבש נחלקו הפוסקים, אבל מי שלא כיבס מותר לו לכבס לצורך שבת.

ניתן לשמוע שיעור זה ושיעורים נוספים בקו הטלפוני של מערכת חידושים מפתיעים 0772521154

שיעורים במעשיות חז"ל, בהלכות שבת, ובפרשת השבוע

[לשיעור הקודם יש להקיש 8 לשיעור הבא יש להקיש 2].

הרה"ג יעקב דניאל בן זקן שליט"א
עי"ת מיקסיקו יע"א

בדין עומד מרובה על הפרוץ בסכך הסוכה

א) תנן בריש מסכת סוכה (ב.) "סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ורבי יהודה מכשיר ושאינה גבוהה עשרה טפחים ושאין לה)שלשה (דפנות ושחמתה מרובה מצלתה פסולה" ע"כ

ופרש"י וז"ל "ושחמתה מרובה מצלתה המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו ועל שם הסכך קרויה סוכה" עכ"ל

וכבר ידועים הדקדוקים שיש לדקדק ונזכיר חלקם (א) למה היה צריך רש"י לדין ביטול ברוב (ב) איך שייך כאן דין ביטול ברוב והרי אין כאן תערובת וכל אחד ניכר בפני עצמו (ג) מה הוא המועט שבטל ברוב אם הצל בפני החמה או הקנים בפני האויר (ד) למה הוצרך לטעמא דעל שם הסכך קרויה סוכה והרי סגי בזה שכבר הסביר שהמועט בטל ברוב (ה) למה לא קאמר ועל שם הצל קרויה סוכה

ב) ונבוא בתחילה בדברי הר"ן שכתב וז"ל "ושחמתה מרובה מצלתה כתב רש"י ז"ל המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו ולא רצה לומר שהסכך המועט יהא בטל לגמרי ברוב המגולה ויהא כאילו אין שם סכך כלל וכמו שראיתי מי שכתב כן דהא אמרינן לקמן בפ' הישן (כב:) דמתני' בחמתה דלמטה קאמר אבל אם למעלה המסוכך והמגולה כי הדדי נינהו כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת וכיון דכי הדדי נינהו אין כאן מועט שיבטל לגבי המרובה אלא מצלתה דלמטה קאמר שהיא בטלה לגבי חמתה שהיא מרובה הימנה דאע"ג דרבי יהודה לא בעי שיהא הסכך מיצל תחתיו כיון שהוא מכשירו למעלה מעשרים אמה כדמוכחא בגמרא וסיפא דמתני' דברי הכל היא אפ"ה בעי מיהא שיהא מיצל **וכל שחמתו מרובה מצלתו אין כאן צל** וכן נ"ל פי' לפי' של רש"י ז"ל" עכ"ל

ג) והנה לגבי הדקדוק איך שייך כאן ביטול ברוב והרי אין כאן תערובת חזיתיה להרב שפת אמת שכתב לבאר לפי הר"ן הנ"ל וז"ל "וגם כיון דבדבר הניכר לא שייך ביטול והסכך ניכר מוכח כמ"ש הר"ן דהצל בטל [דכיון דאין בו ממש שפיר י"ל דבטל וכן י"ל בהא דאי' לקמן (ט:) בסכך כשר עם סכך פסול דכשר אם חבטן ועירבן יחד ע"ש דהצל הבא מהפסול בטל בהצל הבא מהסכך כשר]" עכ"ל ע"ש וצ"ב שאע"פ שהצל אין בו ממש מ"מ עדיין ניכר ולפי דבריו נצטרך לומר שדבר הניכר ושאין בו תערובת שייך בו ביטול אם הוא דבר שאין בו ממש וזה חידוש (ולפ"ז נמצא לכאורה שמה שבעינן תרובת כדי שיהיה ביטול היינו כיון שע"י התערובת אין בו ממש לכל דבר בפני עצמו וגם זה צ"ע)

והרה"ג רבי יעקב ישראל קניבסקי זצוק"ל בס' קהלות יעקב (סוכה סי' א אות ב) כתב ליישב וז"ל "והנראה לע"ד בזה דדין ביטול ברוב כתב רש"י ז"ל בחולין צ"ח ע"ב והרא"ש ז"ל פרק גיה"נ סי' ל"ז דנלמד מקרא דאחרי רבים להטות ע"ש וענין אחרי רבים להטות לא שייך אלא בדבר שאינו מבורר דבזה אזלינן בתר רובא וכהא דדיינים שאין הדין מבורר דאזלינן בתר רוב וכו' אמנם איכא דינא אחרינא דרובו ככולו כגון בשחיטת רוב סימנים ובעומד מרובה על הפרוץ והתם גדר אחר הוא לגמרי שהרי המיעוט הבלתי שחוו ניכר בפנ"ע ואפי' הכי אמרינן רובו ככולו ונלמד מקרא אחרינא וכו' והגדר בזה הוא כשדנין על דבר אחד מה הוא אזלינן בתר רובו וזהו דין רובו ככולו כגון בסימנים שדיינינן אם הם שחוטים או לא אזלינן בתר רוב הסימן ואמרינן שחוט הוא וכן בחצר שדיינינן עליה בשלימותה אם היא גדורה או לא אזלינן בתר רובא וכשרובו גדור מחשבא החצר גדורה וכי"ב בשאר דוכתי דאמרינן רובו ככולו היינו כשדנין על 'דבר אחד' מה הוא ומה טיבו אבל בדברים נפרדים לא שייך כלל רובו ככולו דמה ענין זה לזה אחרי שהם דברים נפרדים ואינם שייכים זה לזה אלא דבנתערבו ואינם ניכרים מה הוא מהרוב ומה הוא מהמיעוט בזה איכא דינא דביטול ברוב ונלמד מקרא דאחרי רבים להטות שמיירי ג"כ בשאין הכרעת הדבר מבורר ואזלינן בתר רובא הכלל דענין רובו

ככולו שייך בדבר אחד וענין ביטול ברוב שייך בתערובת דברים מיוחדים וכו'" עכ"ל ע"ש

ד) והנה לפי דברי הרב קהלות יעקב עדיין צ"ע למה רש"י היה צריך את הדין של רובו ככולו והנה ראיתי כמה מרבותינו האחרונים שלמדו בדברי רש"י דס"ל שכיון שהמועט בטל ברוב הרי אין זה סכך וכדברי הריטב"א שכתב וז"ל "ושחמתה מרובה מצלתה. **פירוש דלא חשיב סככה**" עכ"ל אבל אם זה כונת רש"י למה לא סגי ליה באומרו שאין זה סכך בצורה פשוטה וכמ"ש הריטב"א אלא ודאי נראה מזה שדרך אחר יש לרש"י

ושמעתי ממו"ר הרה"ג רח"ז קופרמן שליט"א שכונת מהלך הרב קהלות יעקב היינו כי לסכך צריך שיהיה לו דין סכך והוא כמו מחיצה שצריך שיהיה לו דין מחיצה ומעתה א"כ כשאין לו רוב צל אין לו דין סכך ולכן צריך דין רובו ככולו דהיינו שדנים כאן על דין הסכך אם יש לסכך שיעור סכך או לא וברוב שיעור סכך יש לו דין סכך

ולפ"ז ניחא שרש"י כיון לענין אחר ודלא כהריטב"א שהרי כונת הריטב"א בפשיטות היינו שסכך שלא עושה רוב צל זה לא סכך אבל לפי רש"י נראה שבאמת זה כן היה שיך להיות סכך לולי שחסר לו בדין מחיצת הסכך שצריך שיהיה רוב מיצל כדי לקבל שם סכך

אלא שמצאתי בריטב"א (סוכה טו.) שכתב וז"ל "מתני' המקרה סוכתו בשפודין כו'. משום דהני לא חזי לסכך נקט המקרה ולא נקט המסכך וטעמא מפרש בגמ' אמאי פסולים לסכך כיון דנפק' מתורת כלים ולא מקבלי טומאה. **אם יש ביניהם ריוח כמותם כשרה פי' כשמילא הריוח סכך כשר וכדמוכח בגמרא בהדיא ולא עוד אלא דאי לא תימא הכי אפילו הוי פחות דהוי כלבוד מ"מ הא בעי' צלתה מרובה מחמתה וליכא** תדע דאי איכא אויר פחות מג' אע"ג דהוי כלבוד מ"מ אין ישנים תחתיו כדאי' בגמ' דילן ובירושלמי וכדבעי' למימר קמן וא"כ היכי קתני הכא כשרה דמשמע כשרה לגמרי אלא ודאי כדאמרן שמילא הריוח מסכך כשר דאיכא צלתה מרובה מחמתה וליכא סכך פסול במקום אחד אלא פחות משלשה דקי"ל שישני' תחתיו ואפילו בסוכה קטנה ולהכי נקט שפודין וארוכות המטה דהו"ל פחות משלשה וכשרה כלה דאלו בשלשה אע"ג דאינו פוסל אין ישנים תחתיו וכדבעינן למימ' קמן וכבר פרישנ' דאף על גב דליכא רוב צל מסכך כשר כיון דכלה בכלל צלתה מרובה מחמתה וליכא במקום אח' סכך פסול אלא בפחות משלשה ולעולם לא יהא ראשו ורובו תחת צל פסול בהכי אכשרה רחמנא וכיון שכן למדנו שאין היתר משנתינו אלא בסכך פסול פחות משלשה" עכ"ל.

ומשמע מדבריו דיש ב' דינים בסכך הסוכה הא' מצד הדינים של 'גג' הסוכה דהיינו שצריך שיהיה נחשב ל'סכך' וזה רק אפשר אם לפחות העומד כהפרוץ כי פחות מזה אין כאן סכך כלל מצד הגג שבו אבל יש דין נוסף ב' והוא שהסכך צריך לעשות צל מספיק חזק שצלתו יהיה מרובה מחמתו וכדי לעשות צל כזה בעינן שיהיה העומד מרובה על הפרוץ, וא"כ נמצא דמצד הדין של מחיצות ובנין הסוכה היה מועיל להיות הסכך עומד כפרוץ אבל מצד הדין של הצל בעינן דוקא עומד מרובה על הפרוץ.

וכן משמע ברבינו המאירי (עירובין טו:) וז"ל "כשם שהכשרנו פרוץ כעומד במבוי ובחצר כך לענין סוכה בדפנותיה ולא עוד אלא בפרוץ מרובה על הדרך שכתבנו במקומו, **ומ"מ בסכך הואיל ולצלתה מרובה מחמתה אנו צריכים צריך שיהא בה עומד מרובה על הפרוץ**" עכ"ל.

ומשמע מדבריו שבעצם מצד הדין של גג שיקרה שיש סכך מעל הסוכה היה מועיל עומד כפרוץ ויתכן שגם פרוץ מרובה על העומד, אבל כיון שיש דין נוסף שהסכך צריך לעשות צל זה לא יתכן אא"כ העומד מרובה על הפרוץ.

והנה כדי להסביר דברי הרב קהלות יעקב הנ"ל בדבריהם צריכים לומר שיש בסכך ב' דינים הנותנים שם סכך הא' הוא דין מחיצת הסכך ואם יש רוב מחיצה או לפחות עומד כפרוץ אז אמרינן רובו ככולו ונחשב כגדור, ודין ב' הוא הצל שבעינן שהסכך יהיה סכך העושה צל ואז אם רוב פעולתו היא צל אמרינן רובו ככולו ונחשב לדין עושה צל ואז יש לו דין של סכך ולזה בעינן רובו ככולו.

אלא שהדבר נראה קצת מחודש, והפשטות היא שלסכך יש ב' דינים הא' כדאמרן שבעינן שיהיה לו שיעור מספיק במציאות שלו דהיינו בבנין שבו שיש מספיק תקרה על הסוכה, והב' הוא הצל אבל לא מצד 'דין הסכך' אלא שכל סכך כדי להיות סכך צריך לעשות צל ואם אינו עושה צל אינו סכך, וכלפי הדין הזה הו"א שיועיל גם קצת צל אלא שאחד מדיני הסכך הוא שצריך שצלתה תהיה מרובה מחמתה, וכמו שנבאר ברש"י בעזרה"י, ולפ"ז כוונתם היא פשוטה ודו"ק.

עוד יש להעיר על דברי הרב קהילות יעקב הנ"ל שמ"ש שעומד מרובה על הפרוץ הוא מדין רובו ככולו, לכאורה יש להקשות מלשון הגמ' (עירובין טו:) "איתמר פרוץ כעומד רב פפא אמר מותר רב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור רב פפא אמר מותר הכי אגמריה רחמנא למשה **לא תפרוץ רובה** רב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור הכי אגמריה רחמנא למשה גדור רובה" ע"כ. שודאי לפי המ"ד דס"ל דסגי בעומד כפרוץ אין זה מדין רובו ככולו, ואפילו למ"ד דבעינן עומד מרובה על הפרוץ הוא מדין של 'גדור רובה'

ואע"פ שאפש"ל שהכונה היא כי ע"י שגדור רובה לכן נחשב רובו ככולו וכאלו גדור כולו, מ"מ לכאורה לזה לא צריך הלכה למשה מסיני, ונראה קצת מזה שהוא דין בעצם, שהדין של מחיצה הוא להיות הרוב גדור ובזה נחשבת מחיצה אפילו שיש לה פירצה ולא מטעם של רובו ככולו וכאלו הכל גדור כי אין הכל גדור אלא היא מחיצה שיש בה פירצה וקיימת הפירצה לפנינו אלא שמ"מ הדין של מחיצה הוא להיות רובו גדור ובזה חשיב מחיצה ויש לעיין, (ויתכן שזו כוונת רש"י שם בעירובין טו: שכתב וז"ל "יתר מכאן אסורה. **פרצה אחת אוסרת כל ההיקף** אפילו כולו עומד כדמפרש בברייתא לקמן" עכ"ל, הרי מבואר מדבריו שבגלל פרצה אחת יותר מי' נאסר כל ההיקף וצ"ע הרי סוף סוף הרוב גדור ובשלמא אם הדין של רוב גדור הוא מדין רובו ככולו קשיא אבל לפי דברינו שהוא דין בעצם המחיצות כי אחד מהדינים של ההלכה למשה מסיני הוא שמחיצה נחשבת מחיצה אפילו אם יש לה פרצות כל הזמן שהרוב גדור ולא מדין רובו ככולו אלא מחיצה עם פרצה חשיבה מחיצה, י"ל שכל זה היינו דוקא היכא דהפירצה היא פחות מי' אבל יתר מי' לא וגם בזה יש לעיין). ואע"פ שאפשר ליישב דברי הרב קהילות יעקב הנ"ל וכמ"ש לעיל מ"מ כתבתי מה שיש לדון בדבריו קצת.

ה) אלא שלפי הנ"ל צ"ע איך נימא שלולי דיני רובו ככולו היה הסכך שחמתו מרובה מצלתו נקרא סכך והרי סו"ס חמתו מרובה מצלתו ואיך זה יהיה סכך וכן צ"ב דמלשון רש"י לא ברור שקאי על הסכך והיה נראה שכונתו לכל מבנה הסוכה

והנלע"ד בס"ד לבאר הוא שהסוכה היא דירת עראי ולכן עשויה מחמה וצל ביחד כי דירת קבע היא עשויה לשמור שמירה גמורה מהצל ומהחמה משא"כ דירת עראי וממילא היא עשויה גם מצל וגם מחמה יש לו קני ויש לו אויר וא"כ מצד מציאות המקום היה אפש"ל שגם סוכה שחמתה מרובה מצלתה היה אפשר להחשיבה כסוכה כי סו"ס כל דירת עראי כן הוא שעשויה מצל וחמה וא"כ כשרוצים להגדיר איזה מקום הוא המקום הזה או איזה סוג מחיצה היא הגג שנמצא על הסוכה הרי היה אפשר להגדיר אותה כסוכה וכסכך כיון שסו"ס עושה צל וכך היא מציאות דירת עראי

ועל זה בא רש"י ואומר "ועל שם הסכך קרויה סוכה" דהיינו דכיון שהתורה נתנה לדירת עראי זו שמה בשם "סוכה" מוכח שעל שם הסכך נקרא המקום וא"כ בהכרח שעיקר ענין המקום הוא הצל שבמקום ומעתה א"כ א"א לומר שמקום זה הוא מקום של צל כשרובו חמה ואפילו שהיה סגי להיות כדירת עראי מ"מ אין זה סוכה

ומעתה א"כ לא צ"ל שכונת רש"י להגיד שאין כאן סכך שהרי זה גם לא מוזכר ברש"י אלא כונתו להגיד שהסוכה צריכה להיות מקום של צל

ו) ולגוף הדימיון של רבותינו האחרונים בין דברי הריטב"א לרש"י להסביר שרש"י קאי גם על הסכך אפש"ל בפשיטות א"כ שחילוק הלשון בין רש"י והריטב"א הוא כי רש"י בא להסביר באריכות דברי הריטב"א שקיצר

ונלע"ד בס"ד ביאור הדבר בהקדם מה שיש לדקדק שהרי כל קנה וקנה של הסכך עושה צל ולמה לא יהיה נחשב לסכך הרי הוא מסכך ומי אמר שיש להסתכל על הסכך בכללות ושמא בפרטות אפשר להסתכל ג"כ לזה אמר רש"י דכיון שעל שם הסכך קרויה סוכה א"כ יש להסתכל על כל הסכך בכללותו כי על דמו נקראת הסוכה

ומ"מ עדיין קשה להגיד שכונת רש"י רק על הסכך וכנ"ל

ז) איברא שלפי הנ"ל היה נראה שאפש"ל שלפי רש"י המשנה מדברת על כללות הסוכה ובהלכות כלליות של הסוכה ולכן הפסול של חמתה מרובה מצלתה ביארו רש"י כפסול שבסוכה עצמה ולא כפסול שבסכך

אבל הריטב"א עתב בתחילת המסכת וז"ל "מתניתין סוכה שהיא גבוהה כו .'פירוש הסכך הוא הנקרא סוכה בכאן וברוב המקומו' אבל פעמים שנקרא' סוכה הסכך והדפנות" עכ"ל הרי דס"ל שהמשנה מדברת על דיני הסכך ולכן ביאר שהפסול הוא בסכך

(ואע"פ שהיה אפש"ל שיש מחלוקת יסודי בין הריטב"א ורש"י אם הסוכה זה הגג או הבנין עצמו לע"ד נראה שאין זו כונת הריטב"א אלא להגיד שהמשנה מדברת על דיני הסכך ולפי רש"י יתכן שהמשנה מדברת בהלכות סוכה בכללותה ודוק)

ח) ובעומדי בזה ראיתי והמא בכתובים שיותר מזה שמעתי ממו"ר הרה"ג רא"א וינקלר שליט"א שיש לדקדק בלשון רש"י שכתב "והרי הוא כמי שאינו" שמשמע מזה שהחסרון הוא שהרי זה כמי שאינו כאן ומשמע מזה שבעצם לולי הביטול בעצם היה כאן סכך כשר וגם שיעור צל המספיק אלא שמחמת הביטול אין כאן צל או אין כאן סכך וצ"ע היאך יהיה כשר סוכה בכה"ג לולי הביטול

וביאר מו"ר הרה"ג ראא"ו שליט"א שלפי רש"י הסוכה זה לא רק הסכך אלא הסוכה היא המקום עצמו מקום דיורים של סוכה ולפ"ז היה אפש"ל שכונת רש"י באומרו "על שם הסכך קרויה סוכה" היינו לומר שהמקום דיורים של סוכה הוא מקום העשוי לצל אלא שא"כ תקשי למה לחיה למימר "הרי הוא כמי שאינו" שהרי גם אם הוא נמצא המועט הזה

עדיין אינו יכול להחשב כמקום של צל כי אין צל המספקת למקום

אלא שלכאורה יש ליישב דקדוקים אלו שלזה כיון הרב קהלות יעקב הנ"ל לבאר שכונת רש"י והרי הוא כמי שאינו היינו שרובו ככולו אלא שלכאורה לפ"ז הלשון של רש"י אינו מדוקדק כ"כ

ולכן ביאר מו"ר הרה"ג ראא"ו שליט"א שמוכח מרש"י שלא בעינן מקום העשוי לצל אלא "על שם הסכך קרויה סוכה" היינו שכיון שהסכך פועל פעולת צל במקום והוא הענין המצטיין בסוכה והמתגבר בו לכן על שמו נקרא המקום דהיינו שהוא מקום שנפעל בו פעולת צל של סכך

ולפ"ז ביאור הדברים הוא שבעצם עם צל קטנה גם היה סגי שהרי סו"ס המקום הוא מקום שנפעל בו פעולת צל ובזה סגי להיות סוכה אלא שכיון שפעולת החום היא יתירה על פעולת הצל מתבטלת פעולת הצל שנפעלת במקום וממילא נשאר שהוא מקום שלא נפעל בו פעולת צל ולפ"ז ניחא שהביטול כאן הוא בדבר שאינו ניכר ולכן שייך בזה דין ביטול

אלא שלפ"ז אכתי קשה כמ"ש לעיל על דברי הרב שפת אמת שהרי להגיד ששייך ביטול בדבר שאינו ניכר אע"פ שאין בזה תערובת ברורה זה חידוש והרי סו"ס בדרך כלל רואים כמה פעולת צל וחום יש במקום כפי מה שרואים חלקים של צל וחלקים של חמה ברצפת הסוכה

וכן לכאורה יש לדקדק אם הפעולת צל שייך לבטלה או לא

ט) והנה עכ"פ בעומדי בזה ראיתי לנכון שממ"ש הר"ן וז"ל "אפ"ה בעי מיהא שיהא מיצל **וכל שחמתו מרובה מצלתו כין כאן צל**" עכ"ל משמע דלא שהביטול הוא ביטול גמור ודלא כדברי הרב קהלות יעקב הנ"ל דהרי אם נימא שזה מדין רובו ככולו אע"פ שכעת א"א לומר שהסוכה הזאת היא מקום של צל וכן שהסכך הזה הוא סכך העושה צל מ"מ גם א"א לומר שאין כאן צל וה"ה לגבי שחיטה שאפילו שלא שחט רוב סימנים אע"פ שהבהמה איננה שחוטה מ"מ א"א להגיד שסימן אחד איננו שחוט ומעתה א"כ היאך הר"ן כותב ש"אין כאן צל" אלא מוכח מזה שהביטול של החמה נגד הצל הוא ביטול גמור שמחשיב את הצל כמי שאינו כלל והוא דקדוק הלשון של רש"י "והרי הוא כמי שאינו" ומעתה א"כ הדרא קושיא לדוכתא

והנלע"ד בס"ד שאפש"ל הוא מה שאמר לי מר חמי הרה"ג ר' משה פרץ שליט"א (ובזה אפשר לכוין דברי מו"ר הרה"ג ראא"ו שליט"א לענין יותר פשוט) שאין כונת רש"י כאן להגיד ביטול דיני שיש כאן דין ביטול אלא הוא ביטול במציאות הדבר דהיינו שכיון שהצל היא המועט מה שהיא פועלת בתורת צל בטל כלפי החמה והרי הוא כמי שאינו דהיינו שאין זה צל מספיק חשובה כדי שמי שישב תחתיה יהיה לו הנחה מהחמה אלא החום מתגבר וממילא אין ממשות בצל זה

וזה מתחבר עם מ"ש לעיל דכיון שהסוכה היא נקראת על שם הסכך צל כזה אינו מספיק כדי להגיד שמקום זה הוא סוכה ולכן פסולה הסוכה (ויתכן שבדרך זו יש להסביר כונת מו"ר הרה"ג ראא"ו שליט"א שפעולת הצל והחום בסוכה היינו כמ"ש כמה שיש כח בחום או בצל כדי שהמקום יהיה מקום מוצל מהחום ודוק)

ברוך ה' לעולם אמן ואמן
ע"ה יעקב דניאל בן זקן ס"ט
עי"ת מיקסיקו יע"א

הערות: rivkaperets@icloud.com

הרה"ג כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א
מבשרת ציון

פרשת וירא
ריח בישולים של שבת

הרב משה בן טוב זי"ע היה רגיל לומר בהלצה, ריח הבישולים לכבוד שבת קודש ויום טוב, אפילו מלאכי השרת לא יכולים לעמוד בפניו, ויש נשים שכאשר מגיעות לעולם האמת לאחר מאה ועשרים שנה, גן עדן נפתח לפניהם בזכות ריח הבישולים והטרחה שטרחו לכבוד שבת קודש, ועד כדי כך, שהמלאכים הממונים בשמיים מתפעלים ומתענגים מריח הקדושה של הבישולים, ואומרים: האשה הזו הגיעה עם ריחות הבישולים שבשלה כל ימי חייה לכבוד שבת קודש ויום טוב, וריח המטעמים פותח את כל שערי גן עדן בפניה.... (דבריו הובאו בספר צדיק המזוזות עמ' 106).

וכך הובא ברבים מספרי חסידות, בשם צדיקי הדורות, שכל העשן האידים והריח העולה מן האפיה והבישול לכבוד שבת קודש, משפיע שפע וברכה כריח הקרבנות ומלאכים יוצאים מהם (פרי ישע עמ' קע"ב וספר מנהגי הקהילות ח"א עמ' קס"ט בשם הרה"ק מקראלין זי"ע, וספר זכרו תורת משה וגבעת יוסף על התהילים פרק ל"ז עמ' קע"ב על הפסוק כלו בעשן כלו).

ועל פי האמור, נוכל להבין מעלת אברהם אבינו שהיה מכניס אורחים, ומשום כך בכל עת, היו בביתו עשן ואידים וריח תבשילים, ובכדי להגיש לפני האורחים בכלים יפים, היה גם

צריך לטרוח בעשיית כלי חימר וחרס, ולחזקם באש הכבשן, וגם במלאכה זו היה עשן, והכל עשה בלב שמח ונפש חפצה.

ולאחר שנהפכה סדום ועמורה, נאמר: "וישקף אברהם על פני סדום ועמורה ועל כל פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן" (בראשית פרק י"ט פסוק כ"ח), ואברהם אבינו מסתכל על סדום ועמורה, ורואה את האדים, ואת העשן החם העולה משם. (ראה ראב"ע ורד"ק).

ובאותה העת כאשר אצל אברהם אבינו היתה מידת הכנסת אורחים, והיה בביתו עשן ואדים העולים מן הבישול, אצל אנשי סדום ועמורה שהתנגדו להכנסת אורחים ועשיית חסד לא היו את כל אלו, והואיל וכך, כיוון שמנעו ריח אידים ועשן ועשיית כלים בכבשן, על כן נענשו מידה כנגד מידה ועלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן.

ולשם כך השקיף אברהם אבינו, בכדי להתחזק יותר בהכנסת אורחים, ומה שקלקלו בעשן, יתקן הוא בעשן המאכלים בהכנסת אורחים, ומיד לאחר מכן נאמר "ויסע אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר" (פרק כ' פסוק א'), כי עד אותה העת סדום ועמורה והערים שסביבותיהם, היו ישוב גדול ועוברי אורח רבים היו מגיעים לאהלו של אברהם אבינו, ושם היה מאכילם ומשקם ומכבדם בהכנסת אורחים, ועתה לאחר שנחרבו, והאזור התרוקן מאדם, ופסקו העוברים והשבים, משום כך הוא מעתיק את מושבו אל ארץ הנגב בכדי לחפש אורחים (רש"י בשם המדרש).

וה' יזכנו להדבק במידותיו של אברהם אבינו!

הרה"ג אהרן הלוי גרנדש שליט"א
מח"ס תשובות הגר"ח
עפולה עילית

בס"ד, רמזים פרשת וירא תשפ"ז

וירא י"ח א'. **וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום.** פתח האהל כחם ס"ת לחם, שישב והמתין למי יוכל ליתן לחם כמ"ש להלן ואקחה פת לחם.

וירא י"ח ה'. **ויאמרו כן תעשה כאשר דברת.** ס"ת הנרות, אולי לומר שצריך שיהיה אור בהכנסת אורחים כי כשיש חושך לא שבעים כעין מה שאמרו חז"ל סומין אוכלין ולא שבעין.

וירא י"ח ז'. **ואל הבקר רץ אברהם וגו' וימהר לעשות אתו.** הבקר רץ ס"ת רץ.
וימהר לעשות אתו ס"ת תור, היינו שור.

וירא י"ח י"ג. **ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי.** צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי ס"ת בגי' שדים, כדפרש"י לעיל פסו' י"ב אפשר כו' השדים הללו כו'.

וירא י"ח ט"ו. **ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה ויאמר לא כי צחקת.** ותכחש שרה לאמר ס"ת שרה.
כי יראה ויאמר לא, וכן, יראה ויאמר לא כי, ס"ת יראה.

וירא י"ח י"ז. **וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה.** המכסה אני מאברהם אשר אני עשה ס"ת ירמיה. ובגי' עה"כ ס"ת ירמיהו.

וירא י"ח י"ח. **ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום וגו'.** יהיה לגוי גדול ועצום ס"ת מילה, היינו בזכות המילה.

וירא י"ח כ"א. **ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה.** הכצעקתה הבאה אלי עשו, וכן, הבאה אלי עשו כלה ס"ת הוי"ה.

וירא י"ח כ"ב. **ואברהם עודנו עמד לפני ה'.** עודנו עמד לפני ה' ס"ת בגי' עה"כ הוי"ה.

וירא י"ח כ"ד. **אולי יש חמשים צדיקם בתוך וגו'.** ס"ת חמשים (כי ך' וח' מתחלפים).

וירא י"ט ג'. **ויפצר בם מאד ויסרו אליו ויבאו אל ביתו ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו.** בם מאד ר"ת בם.
אל ביתו ויעש להם ס"ת שלום.
ויעש להם משתה ס"ת משה.
ויעש להם משתה ומצות ס"ת משתה.

וירא י"ט ח'. **הנה נא לי שתי בנות וגו'.** הנה נא לי שתי ס"ת בגי' הוי"ה.

וירא י"ט ט'. **ויאמרו וגו' ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת.** מאד ויגשו לשבר הדלת ס"ת בגי' עה"כ תורה.

וירא י"ט י"ב. **ויאמרו האנשים אל לוט וגו' הוצא מן המקום.** ויאמרו האנשים אל לוט ר"ת אלו-ה, שהאנשים היו מלאכים.

הוצא מן המקום ס"ת אמן, שהוכרח לעשות זה בעל כרחו. [שמצינו כעין זה גבי ליל שבת שחוזרים מביהכ"נ ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו].

וירא י"ט י"ג. **כי משחתים וגו' את פני ה' וישלחנו ה' לשחתה.** פני ה' וישלחנו ה' ס"ת הוי"ה.

וירא י"ט י"ט. **הנה וגו' ואנכי לא אוכל להמלט וגו'.** ר"ת אלול, שאין מי שנמלט מהדין ולכן ניתן חודש אלול לתקן.

וירא י"ט כ"א. **ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברת.** העיר אשר דברת, כל אות שניה נוט' שבע.

וירא י"ט כ"ה. **ויהפך וגו' ישבי הערים וצמח האדמה.** ר"ת שם הוי"ה. וס"ת מחיה, רמז לצמח האדמה.

וירא י"ט כ"ח. **וישקף על פני סדם ועמרה וגו'.** על פני סדם ועמרה ס"ת מילה.

וירא י"ט כ"ט. **ויהי וגו' ויזכר אלקים את אברהם וגו' בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט.** ויזכר אלקים את ס"ת תמר. את הערים אשר ס"ת תמר.

וירא י"ט ל'. **כי ירא לשבת בצוער.** ס"ת תירא.

וירא י"ט ל"ב. **לכה נשקה וגו' ונשכבה עמו ונחיה מאבינו וגו'.** עמו ונחיה מאבינו ר"ת עמו.

וירא כ' י"ב. **ותהי לי לאשה.** ס"ת בגי' עה"כ הוי"ה, שהיתה שכינה שרויה ביניהם.

וירא כ' י"ד. **וישב לו את שרה אשתו.** ר"ת בגי' לבוש.
לו את שרה אותיות אשתו.

וירא כ"א א'. **וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר.** אמר ויעש ה' ס"ת שרה.

וירא כ"א ג'. **ויקרא אברהם את שם בנו וגו'.** ויקרא אברהם את ס"ת אמת.

וירא כ"א ה'. **ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו.** ואברהם בן מאת שנה ס"ת מתנה.

וירא כ"א ח'. **ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק.** איתא במדרש ה' גמ"ל בגימטריא שמונה כמ"ש וביום השמיני ימול בשר ערלתו, אך יש לשאול שהרי ה' נכתב ה"א וגמ"ל נכתב גימ"ל [לא גמל], וא"כ חסר ה' וי',[1] וי"ל דזהו מש"כ אח"כ א"ת י'צחק, והנה כשנוריד א' וי' נשאר אותיות תצח"ק, רמז למ"ש לעיל ותצחק שרה בקרבה, והנה ו' דותצחק היא ו' טפילה [כדמצינו הרבה במקרא בפירש"י] וא"כ תצחק שרה בקרבה ר"ת שבת, רמז למ"ש התוס' פסחים קי"ד א' בשם המדרש דמי שאוכל מסעודת ברית מילה ניצול מדינה של גהינם, שגם בשבת הגהינם שובת. ובמדרש זה מבואר למה שם ועבר ישבו בסעודת הברית כמ"ש רש"י בחומש ולא עסקו אז בתורה [ויל"ע אם אפשר לומר שקודם מ"ת לא נאמר שת"ת כנגד כולם].
ויעש אברהם משתה ס"ת משה.
ויעש אברהם משתה גדול ס"ת שלמה, אולי לרמז שהיה כעין סעודת שלמה בשעתו.

וירא כ"א ט'. **ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק.** המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק ר"ת אלהים, היינו אלהים אחרים שעבד ע"ז.

וירא כ"א י'. **ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת וגו'.** לאברהם גרש האמה ס"ת משה, שמשה הוא הגואל האחרון כדאיתא בזוה"ק בתיקו"ז, וגלות ישמעאל היא האחרונה, ומשה יגרש את ישמעאל בב"א.

וירא כ"א י"א. **וירע הדבר מאד וגו'.** ס"ת רעד, ובגי' עה"כ רעה.

וירא כ"א י"ג. **וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא.** וגם את בן האמה ס"ת מתנה.

וירא כ"א י"ד. **וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים וגו'.** אברהם בבקר ויקח לחם ס"ת מרחם, שריחם ושלחו עם מזון ומים.
ויקח לחם וחמת ס"ת חמת.

וירא כ"א ט"ו. **ויכלו המים מן החמת וגו'.** ס"ת נמות, שחשבה שימותו גם הוא וגם היא.

וירא כ"א י"ט. **ויפקח אלקים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער.** ויפקח אלקים את עיניה ס"ת החמת.
את החמת מים ותשק ר"ת אומה, שמהצלה זו נהיה אומה.

---

[1] לא הבנתי כוונתך, וכונת המדרש לדרוש מלת הגמל כמו ה"ג מל, וגימטריא ה"ג הוא שמונה, וא"כ ביום שמונה מל וכמ"ש תוס' במסכת שבת ק"ל א' ד"ה שש. הגרי"ג. ובודאי הכונה היא כמ"ש הגר"י, אך מה ששאלנו הוא על לשון המדרש שכתב **ה' גמ"ל** [ולא **ה"א גימ"ל** או **ה"ג**] ועל הלשון שאלנו למה כתב המדרש לשון זה, וכתבנו שיש בזה רמז.

החמת מים ותשק את הנער ר"ת האומה, כנ"ל.

וירא כ"א כ'. **ויהי אלקים את הנער ויגדל וגו'.** אלקים את הנער ס"ת תמר.

וירא כ"א כ"א. **ותקח לו אמו אשה.** ס"ת בגי' עה"כ הוי"ה.

וירא כ"א כ"ו. **ויאמר אבימלך וגו' וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום.** וגם אתה לא הגדת ס"ת האמת.
וגם אנכי לא שמעתי ר"ת שאול.

וירא כ"א כ"ט. **ויאמר אבימלך אל אברהם מה הנה וגו'.**
אבימלך אל אברהם ס"ת מלך.
אבימלך אל אברהם מה ס"ת המלך.

וירא כ"א ל"ב. **ויקם אבימלך ופיכל שר צבאו.** ויקם אבימלך ופיכל ס"ת מלך.

וירא כ"א ל"ג. **ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם.** ויקרא שם בשם ה' ר"ת יושב, שצריך לברך בישיבה, ערש"י.

וירא כ"ב ב'. **ויאמר קח נא את בנך וגו'.** ויאמר קח נא ס"ת אחר, כמ"ש אחר הדברים האלה.
נא את ר"ת נא.

וירא כ"ב ג'. **וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלקים.** ויקח את שני נעריו ר"ת אשון וס"ת חיות (רמז לרב חיות שליט"א שלקח באשון לילה שני נערים את בנו ואת חבר בנו למירון, ומתו במיתת קדושים בליל ל"ג בעומר תשפ"א, כמו עקידה).
וילך אל המקום ס"ת מלך, שהלכו להיות עם התנא הקדוש רשב"י.

וירא כ"ב ד'. **ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק.** וישא אברהם את, ס"ת אמת. וכן, וירא את המקום ס"ת אמת, שראה את הקב"ה שהוא אמת וחותמו אמת.
וירא את המקום מרחוק ר"ת אומה, היינו אומה שפלה זה ישמעאל, וכמ"ש להלן פסוק ה' שהשאיר את עם הדומה לחמור רחוק ממנו.

וירא כ"ב ה'. **ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם.**
לכם פה עם החמור ואני ר"ת עפולה.
פה עם החמור ואני ס"ת מריה, שהלכו להר המוריה.
ואני והנער נלכה עד ס"ת דירה.

וירא כ"ב ו'. **ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו.** ויקח אברהם את עצי העלה ס"ת חתימה. וישם על יצחק בנו ויקח בידו את ס"ת מחלוקות. רמז שבשביל חתימה או בשביל אי חתימה של צוואה באים לידי מחלוקות, אבל בסוף ע"י מסירות נפש של וויתור כמו מסירות נפש של עקדת יצחק אז וילכו שניהם יחדו שיש שלום.
עצי העלה וישם על יצחק ס"ת מליקה.+
עצי העלה וישם על ס"ת מילה.

וירא כ"ב ז'. **ויאמר יצחק וגו' ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעלה.** ויאמר הנה האש ס"ת שרה.
הנה האש והעצים, וכן, האש והעצים ואיה ס"ת משה, רמז למשה רבינו בסנה.

וירא כ"ב ח'. **ויאמר אברהם אלקים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו.** לו השה לעלה בני, וכן, השה לעלה בני וילכו ס"ת הוי"ה.

וירא כ"ב ט'. **וישם אתו על המזבח.** ס"ת מוחל, מחול, שהיה כקרבן שמכפר.

וירא כ"ב י'. **וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו.** ויקח את המאכלת לשחט ר"ת אלו-ה.
לשחט את בנו ר"ת אבל, שכמעט ונעשה אבל.

וירא כ"ב י"א. **ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני.** ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ס"ת כאמונה.
מלאך [ה'] מן השמים ויאמר אברהם ר"ת מאומה, כמ"ש להלן מיניה ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו 'מאומה'.
אברהם אברהם ויאמר הנני ס"ת מרים.

וירא כ"ב י"ב. **ויאמר וגו' כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וגו'.** כי ירא אלקים אתה ס"ת אימה.
ירא אלקים אתה ס"ת מאה, שנולד לו כשהיה בן מאה (כלעיל כ"א ה') ואעפ"כ עשה ציווי ה'.

וירא כ"ב י"ג. **וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו.** וישא אברהם את ס"ת אמת.
וישא אברהם את עיניו ס"ת אותם.
וירא והנה איל ס"ת לאה.

וירא והנה איל אחר ס"ת ארלה.
ויקח את האיל ויעלהו לעלה ס"ת חתולה, פי' רפואה כמ"ש בהושענא רבה כאזור חתולה יעו"ש שהיה זה רפואה ודו"ק.

וירא כ"ב י"ד. **ויקרא אברהם וגו' אשר יאמר היום בהר ה' יראה.** היום בהר ה' יראה ס"ת מהרה.

וירא כ"ב ט"ו. **ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים.**
ויקרא מלאך ה' אל אברהם ר"ת יומא, רמז למה שקורים זה בימים נוראים. וס"ת המלאך.
שנית מן השמים ר"ת משה, אולי רמז ללוחות שניות שהוריד משה מן השמים.

וירא כ"ב ט"ז. **ויאמר בי נשבעתי נאם ה' וגו'.** ס"ת ירמיה.

וירא כ"ב י"ז. **כי ברך וגו' וירש זרעך את שער איביו.** את שער איביו ס"ת רות.

וירא כ"ב י"ח. **עקב אשר שמעת בקלי.** ס"ת ברית, וכן, אשר שמעת בקלי כל אות שלישית נוטריקון ערל והוא נרמז בתוך התיבה כי הערלה מכסה, ונרמז באות שלישית כי ערל היא תיבה של שלוש אותיות, והברית נרמז בסוף התיבה שהיא מגולה אחר שמסיר את הערלה ונשאר ברית.

וירא כ"ב י"ט. **וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע.** וילכו יחדו אל באר ר"ת אביו.

הרה"ג שרון שמעון סרוסי שליט"א
מח"ס חן הש"ס ד' חלקים
ראש כולל תורתך קב"ע ברסלב
עפולה ת"ו

ליקוטי הש"ס

ליקוטים שנכתבו על שערי הספרים ממה שזכיתי וכתבתי וליקטתי מתוך הספרים בלומדי אותם

פירוש הרד"ק על התורה (נח - וירא)

א) ויגברו המים על הארץ חמישים ומאת יום, וכל זה ידע משה רבינו ע"ה ברוח הקודש[2] (ז, כד).

ב) נח היה חכם בעיני התכונה והשעור, והכין לו הכלים לשעות היום והלילה (שם).

ג) אע"פ שאין גמול ועונש לשאר בעלי חיים אלא לאדם שהוא בעל שכל, בעסק האדם יש להם גמול ועונש (ט, ה).

ד) נח היה תחילה לנוטעי כרם כי עד הנה לא היו שותים יין[3] אלא אוכלים הענבים כשאר פירות (שם, כ).

ה) איים הם מחוזות מחולקות זה מזה[4] (י, ה).

ו) אע"פ שפלשתים מזרע מצרים, ארץ מצרים לא היתה ארץ להם, וארץ פלשתים היתה ראויה להם כי היא ארץ כנען (שם , יד).

ז) היה רצון האל שיהיו הכנענים קודמים (בארץ ישראל) לפי שהם עבדים כמו שקילל נח, והיו מכינים הארץ לישראל כעבד המכין לאדוניו (שם, יט).

ח) הראשונים היו מאריכים ימים וגדולי הגוף (שם, כה).

ט) בני מצרים אינם יפים כמו בני ארץ כנען כי הם דרומים[5] והם שטופים בזימה (יב, יב).

י) ראוי לכל צדיק שלא יסמוך במקום סכנה על הנס וישמור עצמו בכל תחבולה אשר יוכל (שם).

יא) ותלקח אסתר, משמעו ברצונה לפי שהיתה ברצונה פנויה[6] והולכת להינשא למלך (שם, טו).

---

[2] וקשה הלא הקב"ה בהר סיני מסר למשה רבינו את התורה, הקב"ה אומר ומשה כותב, ולא שמשה רבינו כתב התורה ברוח הקודש וצל"ע.
[3] קשה הלא אמרו חז"ל על חוה שסחטה ענבים לאדם הראשון ושתה יין וצ"ע.
[4] נראה שלא מפרש כידוע לנו אי הוא מקום שמסובב בים וכדפירש כאן הרמב"ן.
[5] ועד היום הדרום של כל עיר הוא המקום הפחות טוב של העיר (עיין ערך תל אביב ועוד).

יב) ראוי לאדם למסור עצמו למקום סכנה להציל קרובו כמו שעשה אברהם אבינו (יד, א).

יג) בני אחים הרי הם כאחים (שם, יד).

יד) ירושלים הוא מקום הצדק והשלום, לא יסבול עול וחמס ומעשה תועבה זמן ארוך (שם, יח).

טו) האיש הוא הקורא לאשתו בשמה ולא האשה לאישה, אלא דרך כבוד בלשון אדנות קוראה לו לא בשמו[7] (יז, טו).

טז) הקורא לשרה שרי אינו עובר בלאו ועשה, כי אברהם הוא שנצטוה עליה ולא אחר (שם).

יז) תמה על רבותינו ז"ל בפירוש המקראות (יט, יח). וצ"ע.

יח) כשהקב"ה שולח מלאך נותן להם רשות להוסיף או לגרוע מעט משליחותם כפי אשר יראו ויבינו כי בעלי שכל הם (שם, כא).

יט) לוט היה צדיק (שם, כט). וצ"ע.

כ) ראוי לאדם ללמוד מלאכת אביו וכו' ואמרו רז"ל (ערכין טז ע"ב) שחייב אדם ללמוד מלאכת אביו[8] (כא, כ).

כא) ראוי לאדם להדבק במשפחתו, ותהיה אהבתו לאשתו יותר חזקה ויצא הזרע מהם יותר נכון (כא, כא).

כב) נסיון העקידה נועד להראות לדורות הבאים המאמינים בתורה אהבת אברהם השלימה וילמדו ממנה לאהוב את ה' בכל לבבם ובכל נפשם (כב, א).

כג) מיום שבטלה עבודת הצלמים והאלילים מאמינים רוב העולם בתורת משה רבינו וספוריה[9] וכו' (שם).

[6] תמוה הלא חז"ל דרשו על הפסוק ומרדכי לקחה לו לבת – לבית, כלומר שהיתה נשואה למרדכי וצ"ע.

[7] כי כל מי שיש לו מעלה על אחר אין ראוי לאשר למטה הימנו לקרוא בשמו כמו אביו או רבו או אדוניו (שם).

[8] וזה לשון הגמרא שם: אמר רבי יוחנן מנין שלא ישנה אדם מאומנות אבותיו, ולא אמרו חייב. ועיין בספרי חן השי"ס חלק ד' (עמוד רסח) שדייקנו מזה שרבי יוחנן לא אמר לעולם יש מקרים שצריך לשנות. ע"ש עוד בזה.

[9] אלא שחולקים עלינו על המצות שאומרים כי דרך משל נאמרו (שם). עפרא לפומייהו!

הרה"ג עמנואל מולקנדוב שליט"א
מח"ס שו"ת תורת הקדמונים ד"ח
פתח תקוה

האם אוכלין נעשים בסיס לדבר האסור או לא

בגמ' בשבת קכ"ג ע"א מבואר שפגה שטמנה בתבן, וחררה שטמנה בגחלים, לדידן דקי"ל טלטול מן הצד מותר – אפילו שמכוסה כולה בתבן או בגחלים, מותר לתחוב כוש או כרכר וליטלם עי"ש. ודנו הראשונים מדוע הפגה והחררה לא נעשים בסיס לתבן והגחלים ויהיה אסור לטלטלם מטעם זה. וכתבו כמה ביאורים בדבר;

תוס' שם כתבו: מירי שהניחה שם ע"מ ליטלה, אבל אם הניחה שם לכל השבת הוי בסיס לדבר האסור עי"ש. וזה ע"פ דעת ר"ת ורוב הראשונים שסוברים שאין בסיס אם הוא לא לכל השבת.

הראב"ד [הובא במאירי בשם 'גדולי המפרשים'] כתב דמיירי בשוכח, דהיינו שטמנה בחול ושכחה בשבת, אבל במניח לשבת הוי בסיס עי"ש.

בעה"מ [בדף מ"ז ע"ב] כתב שבסיס זהו רק כשההיתר משמש את האיסור, כמו מיטה שיש עליה מת וכדומה, אבל כשהאיסור משמש את ההיתר כמו תבן וגחלים שמשמשים את הפגה והחררה אין ההיתר נעשה בסיס לאיסור, ומותר ההיתר בטלטול עי"ש.

ההשלמה שם כתב בזה"ל: ומסתברא אפילו במניח אין החררה נעשה בסיס לגחלים, אדרבה גחלים הם הצריכים לחררה, וכן בטומן לפת וצנונות תחת הגפן אין לפת בסיס לעפר, כי העפר הוא שצריך ללפת ואין הלפת צריך לעפר. כללו של דבר אין אוכלין לעולם נעשים בסיס לדבר האסור. ומה שאמרו באבן שעל פי החבית שנעשה החבית בסיס לאבן במניח, כלי הוא שנעשה בסיס לדבר האסור, אבל לא האוכל שבתוכו ע"כ. והועתק כדרכו בספר **המאורות**. וכ"כ **הארח"ח** בהלכות שבת אות שנ"ה-שנ"ו בשמו עי"ש. והדרכ"מ בסי' שי"א אות ח' הביא כן בשם הכל בו, שאין אוכלין נעשין בסיס, וכן ביאר בהגהת שו"ע בסי' שי"א ס"ח את הדין של צנון שטמנו בארץ שאינו נעשה בסיס משום שאין אוכלין נעשין בסיס עי"ש.

והאחרונים נחלקו בביאור דברי הרמ"א; המ"ב בס"ק כ"ט כתב בשם המג"א והגר"א ועוד, שכונתו שבאוכלין 'אלו' לא שייך בסיס, דהלא לא היתה כונתו בהטמנה שיהא האוכל משמש להעפר אלא אדרבה שיהא העפר משמש להאוכל עי"ש. אבל באוכלין דעלמא יש בסיס. אולם **המרכבת המשנה** בפכ"ה הט"ו [ובספרו שולחן עצי שטים ס' ב' ס"ט בתנאי החמישי לבסיס] ביאר כפשוטו דלא שייך בסיס

לדבר האיסור אלא בכלי, לפי שעיקר הכלי עשוי לקבל חפצים, וכיון שהניח עליו דבר איסור בה"ש בטל לגבי החפץ, משא"כ פגה ופוגלא לא שייך לומר שנעשה בסיס לתבן ועפר עי"ש. וכ"כ **האו"ש** שם דלא מצאנו דיהיה בסיס לדבר האסור אלא כלי, אבל אוכל דאמרו דכל מידי דחזי לאינש לא מקצי דעתיה מיניה ל"ש דיהא נעשה בסיס עי"ש.

ולפי האמת, ולפי הלשון של ספר ההשלמה שהעתקנו לעיל, נראה שהעיקר הוא כדברי המרה"מ והאו"ש, דאע"פ שנראה מפשטות דבריו שה'כללו של דבר' זהו המשך למה שכתב קודם - א"א לומר כן, דהא תירוצו הראשון זהו כדברי בעה"מ וסיעתו, שכל דבר שהאיסור משמש את ההיתר לא הוי ההיתר בסיס לדבר האסור וגם כאן הגחלים משמשים את החררה, וא"כ אין זה ענין דוקא באוכלים אלא בכל דבר וכמו שכתב בעה"מ. ועוד, מאי 'לעולם', הרי זה רק בכה"ג שהאיסור משמש להיתר. ועוד, מה הקושיא מאבן שעפ"י החבית, הרי שם מירי שמניח את האבן לשמור עליה לדעת בעה"מ וסיעתו, וההיתר משמש את האיסור וא"כ גם האוכלים נעשים בסיס. אלא ע"כ שזהו תירוץ חדש דס"ל שבכל גווני אין אוכלין נעשים בסיס. וכן מפורש **במאירי** בר"פ נוטל וז"ל ואין אומרים שהפירות יהיו בסיס לאבן שאין לפירות צורך באבן כלל. 'ועוד' שאין אוכלין נעשים בסיס ע"כ. ומבואר שלתירוצו השני אין אוכלין נעשים בסיס כלל. וכ"כ להדיא בספר **אהל מועד** שבת דרך " נתיב ז': אין אוכלין נעשין בסיס לדבר האסור, הלכך פגה שטמנה בתבן שהיא מוקצית לטיט או חררה שטמנה בגחלים תוחבין בכוש והן ננערות מאליהן עי"ש.

והנה, בשבת קמ"ב ע"א גבי נוטל אדם כלכלה והאבן בתוכה, העמידה הגמ' שמדובר בכלכלה מלאה פירות. וכתבו הריטב"א והמיוחס לר"ן: ואין הפירות נעשין בסיס לאבן ואפי' במניח עליהן, לפי שאין דרך פירות להיות בסיס לאבן אלא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי וכן בתרומה טמאה דבסמוך ע"כ. ובספר חזו"ע ח"ג עמ' קל"ט הבין שכונתם היא לדין שאין אוכלין נעשין בסיס עי"ש. אולם המדקדק בלשונם יראה שאין זה עיקר טעמם, אלא כונתם היא לדין של 'בסיס באקראי', וכפי שתירץ המג"א בסי' ש"ט סק"ו, שכיון שאין לו ענין שהפירות יהיו מתחת לאבן - אין זה נקרא בסיס. וכן מתבאר מדברי הריטב"א והמיוחס לר"ן בדף קכ"ג ע"א לגבי פגה שטמנה בתבן, שהקשו מדוע לא הוי בסיס, וכתבו כדברי בעה"מ, וז"ל: שאני הכא שהגחלים לצורך החררה הונחו לשם שהיא נאפית בהם וכן בתבן והונחו שם על דעת ליטלם בשבת, וכיון שכן ליכא למימר שתהא חררה בסיס לגחלים אדרבה הגחלים בטלים לגבי החררה והתבן לגבי הפגה עי"ש. הרי שלא תירצו שאין באוכלין דין בסיס. ואכן המאירי בדף קמ"א ע"ב, גבי כלכלה והאבן והפירות בתוכה, כתב: ואין אומרין שהפירות יהו בסיס לאבן שאין לפירות צורך באבן כלל. ועוד שאין אוכלין נעשין בסיס ע"כ. ותירוצו הראשון הוא תירוץ הריטב"א והמיוחס לר"ן ותירוץ המג"א, שאין לפירות צורך באבן כלל, ואין לו ענין שהאבן תהיה על הפירות, ולכן לא הוי בסיס. וא"כ אין למנות את הריטב"א והמיוחס לר"ן בתוך הסוברים שאין באוכלין דין בסיס, אלא אדרבה נראה מדבריהם שיש בסיס באוכלין.

נמצא, שיש מחלוקת בראשונים האם יש בסיס באוכלין או לא, שדעת ההשלמה, המאורות, המאירי, האהל מועד והארח"ח שאין בסיס באוכלין. אולם דעת התוס', הראב"ד, הריטב"א והמיוחס לר"ן שיש בסיס באוכלין. ומדברי בעה"מ נראה שאין ראיה לאיסורא, דהוא כתב את האמת שהיא גם נכונה שכיון שהאיסור משמש את ההיתר אין בזה דין בסיס. ויתכן שגם הוא מודה שיש עוד טעם להיתרא משום שאין בסיס באוכלין, וכפי שכתבו ההשלמה והמאירי.

וע"כ נראה שמעיקר הדין אפשר להקל כדעת ההשלמה וסיעתו שאין בסיס באוכלין, וכפשט הרמ"א, וכעין זה פסק בחזו"ע שם ש'במקום הצורך' יש לסמוך על הפוסקים הנ"ל עי"ש.

ריחמ"א ס"ט
עורך ומחבר גליון מריח ניחוח
עפולה ת"ו

טעם שלום זכר בליל שבת וקידוש להולדת הבת בשבת בבוקר

לכב' כת"ר שליט"א!

שבוע טוב!

רציתי לשאול:

מה טעם ששלום זכר הוא בליל שבת לעומת קידוש להולדת הבת שהוא בשבת בבוקר?

יישכ"ג!

בברכות התורה -

מרדכי ציון

תשובתי אליו:

בס"ד

ליל ט"ו מרחשון ה'תשפ"ז

לכבוד ידידי היקר הרה"ג מרדכי ציון שליט"א שלום וברכה !

איני יודע באמת טעם למנהג ש"שלום זכר" בלילה ואילו קידוש לבת בשבת בבוקר. אך יתכן לומר ש - "מידת הזכר" היא יום מידת החסד, ו"מידת הנקבה" היא לילה מידת הדין, וכאשר עושים "שלום זכר" בלילה כוללים את מידת החסד במידת הדין, וכאשר קידוש לבת בשבת בבוקר כוללים את מידת הדין במידת החסד. כנלע"ד.

ועוד יתכן לומר שהרי סוף כל סוף הברית מילה של הבן תהיה ביום כמו שכתוב "וביום השמיני ימול בשר ערלתו", ועל כן עושים לו משהו ג"כ בלילה, משא"כ נקבה אין עושים לה ברית מילה ועל כן רוצים שיהיה לה משהו ממידת החסד ועל כן עושים לה את הקידוש רבה ביום השבת בבוקר.

כמו כן עיקר הזמן של קריאת שם לנקבה הוא ביום בזמן קריאת התורה, והתורה מידת מידת היום ועל כן קוראים בפסוקים התנ"ך ביום בדווקא ולא בלילה (עפ"י המקובלים) על כן עושים את הקידוש בסמיכות לזמן הקריאה של השם שלה שהוא סמוך לקריאת התורה.

כן נלענ"ד בכל זה בסייעתא דשמיא.

בשורות טובות ושמחות לעד
רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא
מח"ס מריח ניחוח
עפולה ת"ו

הרה"ג אברהם דוד ברנד שליט"א
מח"ס אדבר דבר
עיה"ק ירושלים תובב"א

יום שישי, י"ט חשוון, תשפ"ז

דלת אוטומטית בשבת

לכבוד ידידי הדגול מזכה הרבים המופלג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א השלו' והברכה.

בדבר שאלת כתר"ה ביהודי אשר בנו מאושפז בשבת בטיפול נמרץ רח"ל, ואשתו נמצאת עם התינוק בבית החולים ל"ע, אי שרי לשלוח אדם נוסף שיחליף אותה. ותורף השאלה היא כזו: שהתינוק נמצא במחלקה שהדלת שלה איננה נפתחת אלא ע"י עינית אשר רואה כי האדם מתקרב ועי"ז פותחת הדלת באופן אוטומטי. ושאלה זו מתחלקת לג': הא', אי שרי לומר לנכרי שילך אל מול העינית כדי שתיפתח הדלת? ב', אי ישראל מחלל שבת רח"ל עבר בעצמו ליד הדלת האם מותר לישראלים אחרים להיכנס בפתח שנפתח כעת? ג', באופן שב' האפשרויות הנ"ל אינן מזומנות לו, אי שרי לו עכ"פ לפתוח הדלת בעצמו ע"י שיעמוד אל מול העינית?

והנה, בעניין השאלה הא', אי שרי לומר לגוי לפתוח הדלת. ראשית כל יש להקדים דפשוט וברור הוא שאסור ליהודי לכתחילה לעבור כנגד העינית ועי"ז לגרום לפתיחת הדלת, וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה (פרק כג אות סב): "דלת הנפתחת אוטומאטית באמצעות עין אלקטרונית או דלת חשמלית הנפתחת כתוצאה מדריכה על מישטח הסמוך לה, אסור לעבור דרכה בשבת וביו"ט, מכיון שהנכנס והיוצא מפעיל זרם חשמל בזמן שמתקרב אליה".

אך הנה מצאתי שדן בזה סב רעייתי הגאון ר' ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל בשו"ת אבני ישפה (ח"ח סי' סד ענף ג), והקדים דבוודאי אין כאן מלאכה דאורייתא, שהלא אינו עושה דבר בידים. ופשוט דכדי להתחייב צריך נמי מעשה בידים. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' סח) ובחוט שני (ח"א קונטרס החשמל אות ח) דאינו אלא איסור דרבנן. וכן האריך לבאר בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סי' ע אות ה), שאין איסור דאורייתא בפתיחת דלת אוטומטית בשבת אך מ"מ יש כאן איסור דרבנן.

וע"פ הנ"ל, דהוא איסור דרבנן, כ' בשו"ת אבני ישפה דהוא שבות דשבות, והיינו לומר לנכרי לעשות איסור דרבנן. וא"כ במקום מצווה (כגון שצריך להתפלל) מותר לעשות זאת. ולפי"ז יל"ע אי בנידו"ד חשיב כמקום מצווה. והנה נראה דאם האשה צריכה לשמוע קידוש ולאכול סעודת שבת, א"כ חשיב כמקום מצווה.

אמנם יל"ע בזה דהלא האדם הנכנס בעד הדלת אינו עושה כן לצורך מצווה ממש, אלא רק האשה הנמצאת בפנים. וא"כ שמא הוא בכלל אין אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך. ואולי יותר טוב שהאדם הנמצא בפנים יאמר לגוי להתקרב אל הדלת כדי שיוכל לצאת ולהתפלל או לעשות קידוש, וממילא יכנס האדם הנמצא בחוץ בעד הפתח. ואף אם לא יכנס מיד, מ"מ ע"י שיצא האדם שבפנים נמצא שיישאר התינוק לבד ויש כאן צורך החולה וממילא יהיה מותר לאדם שבחוץ להיכנס פנימה, כנלענ"ד לדעת רבינו בעל האבני ישפה.

ואמנם, אם האשה נמצאת שם זמן מרובה וזקוקה למנוחת הנפש כדי שתוכל לטפל בתינוק, נראה דחשיב כמקום צורך גדול, שגם בכה"ג הותר שבות דשבות. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (שם) ובשו"ת משנת יוסף (שם), דאף במקום צורך גדול או צער, יש להתיר שבות דשבות כעי"ז. ואמנם כ' בשבט הלוי שם עצה אחרת - שייכנס גם הגוי עמו בעד הדלת. אמנם אם אכן הוא שבות דשבות שהותר במקום צורך גדול נראה פשוט דשרי ליה אף לומר לגוי שיעבור ליד הדלת.

ושוב נראה לענ"ד דיש להתיר מטעם אחר, דיש כאן כבוד הבריות שמחמתו יש להתיר שבות דשבות כה"ג, שכידוע

לכל קשה מאוד להישאר זמן רב בבית החולים, ועוד בחדר סגור א', אין לך כבוד הבריות גדול מזה. וע"ע בשו"ת באר משה (ח"ז קונטרס עלעקטריק סי' צו), שהתיר בשעת הדחק לפתוח דלת ע"י קטן שלא הגיע לחינוך ואע"פ שע"י פתיחת הדלת נדלקת נורה.

והנה, בעניין השאלה הב', היאך הדין היכא דישראל מחלל שבת רח"ל עבר ליד הדלת אי שרי לישראלים אחרים לעבור בפתח שנפתח. הנה דנו בזה בספר ארחות שבת (ח"ג פכ"ה ס"ק כט), הביאו לדון בזה, וז"ל: "דלת נעולה שנפתחה ע"י מעשה איסור כגון ששברו את המנעול באיסור או שהשתמשו בכרטיס מגנטי לצורך פתיחת הדלת, או שישראל הלך לכיוון דלת הנפתחת באופן אוטומטי והדלת נפתחה נחלקו פוסקי זמננו אם מותר לעבור דרך הפתח, שהרי הפתח עצמו נוצר על ידי איסור, יש שהתירו זאת ויש שאסרו".

והנה יסוד הנידון הוא האם פתח שנפתח באיסור חשיב כמעשה חדש, או"ד אין כאן אלא הסרת המניעה. שהא פתח זה איננו דבר חדש, והדלת קבועה שם עוד מע"ש, ורק שיש כאן מניעה להיכנס שהיא נעולה. והאיסור אינו בעצם יצירת הדלת אלא רק בסילוק מניעת הנעילה. ובהערה שם הביאו בשם ספר מלכים אומניך (עמ' תקכה), שהגרי"ש אלישיב התיר לעבור בדלת שנפתחה באיסור ע"י כרטיס מגנטי כיוון שאין כאן אלא הסרת המונע.

אך בהערה הבאה הביאו מתשובת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' עא) שאסר להיכנס לבית כנסת שנפתח ע"י מפתח שהביאו מרשות היחיד לרה"ר באיסור. הרי מוכח דפתח הנוצר באיסור אין לעבור בו. ול"ח רק סילוק מניעה. והקשו המחברים אמאי באמת חשיב כמעשה שבת ולא כסילוק מניעה. ואולי צ"ל דדלת נעולה אינה חשובה כדלת כלל, וצע"ג. ושו"ר שכיסוד דברי האגרות משה כתב גם בחוט שני (ח"א קונ' החשמל אות ח), וכן הורה יבדלחט"א הגאון הגדול ר' אביגדור נבנצל שליט"א (תשובות אביגדור הלוי, חלק או"ח סי' קמד).

ושוב ראיתי שכבר האריכו האחרונים לתמוה ע"ד האגרו"מ. עיין בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' סה אות י) שהתיר להיכנס לבניין שיש בו שומר נכרי הפותח את הדלת ע"י לחיצת כפתור. ועיין בתשובות והנהגות (ח"ג סי' קט) שדן באדם הבא לבקר אסיר בבית הסוהר, והדלת נפתחת ע"י הסוהרים באיסור. ובאופן שפתחו הסוהרים את הדלת עבור יהודי אחר שאינו שומר שבת, התיר להיכנס אחריו. ועי"ש שביאר דכל האיסור הוא דווקא דומיא דמבשל שנהנה מגוף המלאכה, אבל הכא אינו אלא הסרת המניעה.

ושו"ר שכ' בזה ידידי הגאון ר' משה חליוה שליט"א במכתבו אליכם (גם אני אודך, חט"ז, סי' ד): "הנה מזה רבות בשנים דשאלתי ממו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א [זצוק"ל] אודות דלת הנפתחת באופן אוטומטי כשעוברים על ידה, ועבר על יד הדלת מחלל שבת רח"ל ופתחה, אם מותר לעבור בהפתח או לאו, והשיבני מו"ר שליט"א [זצוק"ל] דבשלמא הוא חילל שבת, אבל מה אתה עושה, אתו"ד. וכן השיבני מו"ר מרן הגר"י שפירא זצוק"ל דמותר לעבור שם. ושאלתיו אם אין לחוש בזה לחילול ה', ואמר לי דאין שייך, דמי יבוא לחשוב שאתה פתחת את הדלת האוטומטית, אתו"ד".

וכן ראיתי אני בספר שולחן שלמה (ח"ג סי' שכח אות ח) שכ' הגרש"ז אוירבך שמותר להיכנס אחר אדם אחר בדלת אוטומטית. וכ"כ יבדלחט"א הגאון הגדול ר' יצחק זילברשטיין שליט"א (ווי העמודים וחשוקיהם, חלק יח, עמ' לז) דשרי להיכנס בדלת שנפתחה ע"י אדם אחר, ואינו דומה אלא למבריח ארי. אמנם, הדגיש שם שאין לו להמתין ליד הדלת עד שיבוא אדם אחר ויפתח את הדלת משום חילול השם.

ולעניין השאלה הג', באופן שאין הדלת נפתחת באף א' מב' האופנים הנזכרים, אי שרי לפתוח את הדלת בעצמו ע"כ שיתקרב אל הדלת. ועל פניו מכיוון שהסכמנו דאינו אלא איסור דרבנן, במקום כבוד הבריות יש להקל. והנה מצאתי בספר שולחן שלמה הנ"ל שכ': "אך כשאי אפשר בדרך אחרת והצורך הוא גדול מותר ליהודי להכנס כרגיל ללא עזרת גוי". וצל"ע בכל מקרה לגופו עד כמה הצורך הוא גדול.

תבנא לדינא, אסור באיסור דרבנן לפתוח דלת אוטומטית ע"כ שמתקרב אל העינית. ואולם, במקום צער וצורך גדול, ועאכו"כ במקום צורך מצווה, מותר לבקש מנכרי שיעבור על יד הדלת ויפתח אותה. ויותר טוב אם הנכרי בעצמו צריך לעבור בדלת אז יעבור אחריו. ואם יהודי פתח את הדלת באיסור, נחלקו בזה הפוסקים, ונלענ"ד הקלושה שיש להקל בזה, אך יזהר שלא יגרם על ידו חילול השם ח"ו. ובאופן שאינו יכול לפתוח את הדלת ע"י נכרי, פסק הגרשז"א שיש להתיר במקום צער וצורך גדול.

כ"ז כתבתי להלכה ולא למעשה.

ביקרא דאורייתא מרובה

אברהם דוד ברנד

גילה, ירושלים

מדור מכתבים למערכת

ריחמ"א ס"ט
עורך ומחבר גליון מריח ניחוח
עפולה ת"ו

מכתב לקובץ היקר "יהודה לקדשו" של ידידי היקר הרה"ג שמואל כהן שליט"א עם חידושים ושאלות

בס"ד

ליל ט' מרחשון ה'תשפ"ז

לכבוד ידידי היקר הרה"ג שמואל כהן שליט"א שלום וברכה וכט"ס!

אחדשה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה!

ישר כח עצום על כל הקונטרסים הנפלאים "יהודה לקדשו" ממש מכבדו במותו בצורה הנפלאה ביותר.

עד היום הכל שמור אצלי בעזרת ה' אעיין בהם שה' יזכני להתפנות לעיין בהם.

אני ממש מבקש סליחה שלא הייתי פנוי להתעסק איתם ולראות את הדברים, ואף להפיץ אותם בקרב הרבים.

ברוך ה' זיכני ה' יתברך ובתי תחי' סגרה וורט ועוד כמה וכמה שמחות ועל כן אני טרוד בהרבה דברים.

כמו כן אני טרוד בעניין בית המדרש שקיבלנו בעפולה, ואנו רצים בין נדיבי עם שיעזרו להקים את בית המדרש.

אשמח מאד מאד אם תוכלו לשמור לי מהחוברות המודפסות של "יהודה לקדשו", ואם כת"ר נמצא באיזור של ידידנו היקר הרב מרדכי חיים שליט"א ברחוב שערי צדק 1 ירושלים על רחוב הטורים, אשמח מאד אם יוכל להניח לי שמה, ואלף פעמים מחילה על החוצפה אבל האהבה כלפי כת"ר וכלפי דברי תורתו גוברת.

ישר כח עצום שהזכיר אותנו בחלק ז'[10] וראיתי שהזכיר אותנו בעוד כמה חלקים.

בס"ד בחמלת ה' יתברך עלי אכתוב כאן כמה דברים קטנים:

א. צ"ע האם מותר לתת לאבל בשבעה ספר הלכתי במתנה באופן ששמח בו מאוד. והצדדים הם כי יתכן שנותן המתנה לא יכול לתת את הספר לאחר השבעה כי הגיע ממקום רחוק.

ב. תלת אבא הוו - חשבתי לעצמי כי ג' פעמים אבא עולה בגימטריא י"ב והרמז בזה על י"ב שבטי י"ה שבזכות הזוהר של רשב"י יגאלו כל י"ב שבטים.

ג. הקדמת ברכת אשר יצר לאלהי נשמה הוא בבחינת מה שענין מה שכתוב "מבשרי אחזה אלוה" כי רק אחר שהאדם מבין מתוך מערכות הגוף את גדלות הבורא יכול הוא לעבור להתבונן במהות הנשמה ולכן מיד אחר אשר יצר שהוא התבוננות על הגוף מתבוננים על מהות הנשמה בברכת אלהי נשמה.

ד. האם יש לעודד את עניין המופתים שנעשים על ידי צדיקים או לא?

ה. ראיתי שכתב ידידינו היקר רבי מרדכי חיים שליט"א שיש להקדים להניח את הקפה ואח"כ את הסוכר, שהקפה הוא בחינת דין והסוכר הוא ממתיק את הדין, וראיתי שהמוסלמים שותים קפה בלי סוכר וכנראה מראים בזה שאינם חפצים בהמתקת הדין אלא רואים כל הזמן רק דינים וגזרות קשות רח"ל.

ו. טו"ב ר"ע עולה בגימטריא פז"ר - ואולי ירמוז שכאשר הרע מעורב בטוב יש לפזר אותם ושלא יהיו ביחד.

ז. האם יש חובה לת"ח מוסר שיעורי תורה לרבים לגלות דעתו בענין פוליטיקה מה לבחור או שיכול לומר: "שיש לבחור בה' ובמשה עבדו", וכל אחד ממשתתפי השיעור שמבין את כוונת הרב יבחר באחד מן המפלגות שקשורות לתורה הקדושה בטהרתה. הסיבה שאינו רוצה לומר במפורש כי חושש שמא יתפתח בשיעור שיח לא תואם ויגיעו למצב של ביזוי התורה ולומדיה או שזה יצור ריחוק בין הרב ללומדים. ובפרט בערים שמחוץ למרכזים החרדים ואדם עושה עבודה של קירוב וחושש שגילוי דעתו יגרום לריחוק בינו לבין הלומדים.

ח. בענין הממתק טופי - טופ"י עולה בגימטריא אלהי"ם חו"ה. וה' יזכנו לדעת למה ירמוז. ואולי יש לכוון כך כאשר אוכל טופ"י.

ט. חשבתי לעצמי "תמונת ה' יביט" היינו שעל ידי שרואים תמונות של צדיקים ואורחותיהם ממילא מגיעים למציאות של ה' יביט, והיינו שהאדם רואים תמונות הצדיקים אורחותיהם והליכותיהם מגיע למציאות שמביט על ה'.

י. עוד אפשר לומר תמונת ה' יביט היינו שהאדם יגיע למצב של שויתי ה' לנגדי תמיד.

יא. עוד אם האדם רואה למול עיניו תמונת ה', אז ה' יביט על האדם.

יב. יש היום אפשרות של תשלום דרך טלפון ונקרא "ביט" וידוע השם הקדוש בי"ט - והוא ר"ת של ב'זרועו י'קבץ ט'לאים, וכן שמ"ן באי"ת ב"ש עולה בי"ט.

יג. ידוע כי רבי יהודה החסיד שם אביו היה רבי שמואל, ואצל כת"ר שם אביו רבי יהודה זצ"ל ולהבדיל השם של כת"ר רבי שמואל. וצ"ע האם אצל הספרדים לא הקפידו בקריאת שמות אלו, וכמו שכתוב בצוואות של ספר חסידים שלא יקרא בנו יהודה או שמואל. רק יש לציין כי יהוד"ה שמוא"ל עם י' אותיות עולה בגימטריא א"ל אלהי"ם מצפ"ץ. וידוע כי זאת הכוונה מכוונים באכילת זיתים שלא יגרמו שכחה כי כן עולה זי"ת - א"ל אלהי"ם מצפ"ץ.

יד. שמואל דבורה יהודה ר"ת שד"י.

טו. מסתבר שאין לפתוח את המכתב בשלום וברכה כי כת"ר אבל השנה י"ב על אביו, אבל כתבתי כך כי ידוע שכבר באה רפואה למשפחה, ויתכן שיש להקל.

מחילה שהטרחתי את כת"ר בכל מיני דברים קטנים, אבל הכל מאהבת כת"ר.

בשורות טובות וכל טוב

---

[10] ידידי היקר הנ"ל כתב לי, וז"ל: ראה יהודה לקדשו ח"ז שנשלח בענין התמונות עם הרבה הוספות, וכמה וכמה פעמים נזכר שם כת"ר. עכ"ל.

הצב״י רן יוסף חיים מסעוד ס״ט
בן לא״א מו״ר ועט״ר רבי משה זצ״ל אביחצירא
מח״ס מריח ניחוח ועוש״ס
עפולה ת״ו

וכתב לי, וז״ל:

קיבלתי והתענגתי על דבריו הנפלאים, כל שורה משמחת אלקים ואנשים, אקווה לייחד לדיבור על כמה נקודות בעזרת היושב במרומים.

הרבה מזל טוב לכת״ר לאירוסי הצאצאים, וגם הצלחה מרובה בבניית בית האלקים.

מברכו בברכת כהנים
שמואל כהן
עיה״ק ירושלים תובב״א
[אשמח שכת״ר יקח ספרים מודפסים, הרה״ג מ״ח לוקח בידו מביתי, ויוכל להציע לו שיטול גם בשבילו].

הרה״ג משה פרץ שליט״א
מח״ס שלמא בעלמא חלק א׳
מקסיקו סיטי

לכבוד ידידי מהר״ר ריח״מ אביחצירא נר״ו

בשמחה קבלתי גליון 978, וראיתי שם שהביא הקושיא מדוע אשה חייבת במצות צדקה אם היא מ״ע שהז״ג, שכן אין נותנין צדקה בלילה, הנה מהרח״א שפירא ז״ל בס׳ דברי תורה (ח״א סימן קיז) הביא ראיה ממה שהנשים חייבות שגם בלילה נותנים צדקה. וכן נראה להלכה כדלהלן.
כ׳ בשער הכוונות (ענין תפילת ערבית דרוש א): ובענין הצדקה, אין צורך לתת קודם תפלת ערבית כמו בשחרית, יען שעתה הוא זמן דינים קשים. וכ׳ מהר״י צמח ז״ל בס׳ נגיד ומצוה (עמ׳ נג ד״ה בלילה): בלילה שאז תגבורת [כצ״ל] הדין, אינו זמן ראוי לצדקה. וכתב עוד שם (עמ׳ צט ד״ה בערבית): כבר נודע כי ערבית הוא זמן הדין גמור, ולכן אינו זמן ליתן צדקה. וכ׳ בשו״ת בצל החכמה (ח״ג סימן לב) שהאחרונים הבינו שדעת האר״י ז״ל שאין ליתן צדקה בלילה. וציין לעמודי ירושלים (פאה פ״ח ה״ח) שכ״כ. ושכ״כ בשו״ת מהרש״ם (ח״ב סי׳ מג ד״ה ועוד). וכן הסכים באוצר פסקי צדקה (סימן ד). ע״ש. אולם הרב חיד״א ז״ל בברכי יוסף א״ח (סימן רלה אות א) הביא מש״כ מהר״י צמח שדווקא לגבי נתינת צדקה לפני התפילה הוא שאמר האר״י ז״ל שאין צורך ליתן לפני תפילת ערבית, ולעולם יש מצות צדקה גם בלילה. ובברכ״י (שם וביו״ד סימן רמז אות ב) הסכים לדברי מהר״י צמח ז״ל, והביא ראיה לדבריו מהירושלמי (פאה פ״ח ה״ח ושקלים פ״ה ה״ד) שרב חיננא בר פפא נתן צדקה בלילה, ושר של רוחות אמר לו שמשיג גבולו, וענה לו שמתן בסתר יכפה אף, וברח מפניו אותו שר של רוחות. הרי שאמר לו שר של רוחות שבלילה שהוא זמן דינים קשים אין ליתן צדקה, וע״ז ענה לו רחב״פ שזכות המצוה דוחה את הדינים. ודחה בברכ״י דברי מהר״א פולדא ז״ל בפי׳ הירושלמי שטען עליו שר של רוחות על מה שיצא יחידי בלילה. וכדברי מהר״א פולדא ז״ל, כ״כ גם בקרבן העדה ובתקלין חדתין. ומהרח״א שפירא ז״ל בס׳ דברי תורה (ח״א סימן קיז) הסכים לדברי הרב חיד״א ז״ל בביאור דברי הירושלמי. ע״ש. ושם הסכים לדברי מהר״י צמח ז״ל בביאור דברי האר״י ז״ל. וכ״כ בסידור בית יעקב למהר״י עמדין ז״ל (מדור בית ה׳ בלילות לפני תפילת והוא רחום אות ב). ע״ש. ומעתה לאחר שראינו שאין ראיה מהירושלמי שאין ליתן צדקה בלילה, וכמו שביאר הרב חיד״א ז״ל, וגם לפי׳ מהר״א פולדא ז״ל וסיעתיה אין ראיה, דלא מיירי כלל הירושלמי מזה. ומדברי האר״י ז״ל אין ראיה לפי מה שפירש בדבריו מהר״י צמח ז״ל. וכן דעת הרב חיד״א ז״ל. א״כ אין לנו לחדש דין שלא ליתן צדקה בלילה. ותו אם נאמר כן, א״כ הו״ל מ״ע שהז״ג שנשים פטורות, וכמו שהעיר בס׳ דברי תורה (שם), וכנ״ל. ובמנהגי החת״ס (פ״א אות ז) כתב שנהג ליתן צדקה אף קודם ערבית.
ובס׳ אוצר פסקי צדקה (סימן ד) שהחמיר שלא ליתן צדקה בלילה, כ׳ להקל במתן בסתר או אם נצרך עתה לעני או במצוה עוברת. ע״ש. וכ״כ בשו״ת שבט הלוי (ח״י סימן סימן ב אות ג) להקל במצוה עוברת. וגם בזה יש ליישב הקושיא דאמאי לא הוי מ״ע שהז״ג, מלבד מה דאיכא לאו בהדיה. וע״ע בשו״ת יחוה דעת (ח״ד סימן כ סד״ה תשובה), ובשו״ת יביע אומר ח״י (חיו״ד סימן מח), ובשו״ת מערכי לב למהריי״מ חדיד נר״ו (סימן יא עמוד קג), ובס׳ פסקים ותשובות (סימן רמט אות טו).

בברכה והוקרה רבה
משה פרץ

ריחמ״א ס״ט
עורך ומחבר גליון מריח ניחוח
עפולה ת״ו

ברכת מזל טוב לאירוסין ובשורה טובה על אירוסין של בתי תחי׳

בס״ד

עש״ק פרשת וירא ה׳תשפ״ז

לכבוד **הרה״ג רבי נטע הלוי ליפשיץ שליט״א** האח היקר של **מו״ר רבי אברהם הלוי ליפשיץ שליט״א** שלום וברכה וכט״ס!

אחדשה״ט כנאה וכיאה באהבה רבה!

שמחתי מאד מאד על הבשורה המשמחת לרגל האירוסין של בנו היקר החתן החשוב **רבי צבי שלמה ליפשיץ הי״ו נ״י** שתתקיים בעיה״ק ירושלים תובב״א בכ״א מרחשון תשפ״ז.

הייתי שמח מאד מאד להגיע לשמחה הגדולה של כת״ר שליט״א ואני הצב״י ריחמ״א ס״ט זוכה להיות איש בשורה טובה, ובסימן טוב ובמזל טוב, **בתי היקרה נעה תחי׳**, זוכה לאירוסין שלה ביום ראשון כ״א מרחשוון ה׳תשפ״ז יחד עם החתן היקר **רבי יקיר שמילה הי״ו נ״י** מהעיר אשקלון ת״ו, והאירוסין בעזרת ה׳ יתברך מתקיימים בעיר עפולה ת״ו.

אברך לכת״ר שליט״א ומחברתו הרבנית תחי׳, שיזכו הזוג היקר לבנין עדי עד בני צדיקי וחיי אריכי ומזוני רוויחי רווחי אכי״ר, ותראו שמחות מכל יוצאי חלציכם אכי״ר.

בברכת אהבת עולם

הצב״י רן יוסף חיים מסעוד ס״ט
בן לא״א מו״ר רבי משה זצ״ל אביחצירא
מח״ס מריח ניחוח ועוש״ס
עפולה ת״ו

הרה״ג ברוך מבורך דדון שליט״א
מבשרת ציון

בעזה״י חשוון התשפ״ז

כבוד הרב הגדול בתורה, ויראת שמים טהורה, הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, מח״ס גם אני אודך ושא״ס

רוב שלום טובה וברכה,

נשאול נשאלתי ע״י כת״ר, בפרשת לך לך נאמר: ״ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין, והוא כהן לאל עליון״ (פרק י״ד פסוק י״ח), ולכאורה היה ראוי לכתוב ״ומלכי צדק מלך שלם, והוא כהן לאל עליון, הוציא לחם ויין״, ולמה הפסיק באמצע תאריו של מלכי צדק לומר שהוציא לחם ויין?

והנה תירצו בדבר תירוצים רבים ומאלפים, לרבבות ואלפים, משובחים ומעולפים, והנלענ״ד להוסיף ולתרץ בס״ד, כידוע מלכי צדק היה שם בן נח והיה כהן גדול בירושלים (ראה נדרים לב: תרגום יונתן שם, במ״ר וירא פרשה נ״ו סימן י׳, שוחר טוב פרק ע״ו ומדרש אגדה לך לך סימן י״ח). וגם היה ראש ישיבה בירושלים במקום המקדש (ראה חכמת התורה להגר״ש קלוגר פרשת וישב עמוד ס״ח).

ונפסק להלכה שכהן גדול חייב לגור בירושלים, ואסור לו לזוז משם כמבואר ברמב״ם (פרק ה׳ מכלי המקדש הלכה ז׳), ומימלא עפ״ז יש לבאר שמפני כך הדגישה התורה והפסיקה באמצע עם תאריו של מלכי צדק, להורות שאע״פ שהיה כהן גדול ואסור לו לצאת מירושלים ומקום המקדש, וגם היה ראש ישיבה המעוטר בתלמידים, בכל זאת יצא לכבוד אברהם אבינו. (וראה עוד בבית יצחק חאהע״ז ח״א סימן קמ״ג אות ד׳, שהוכיח ממעשה שמעון הצדיק בגמרא ביומא סט. שיצא לקראת אלכסנדר מוקדון, שלצורך גדול מותר לכהן גדול לצאת מירושלים. יעו״ש).

וה׳ שוכן שלם וציון, יגאל עם עני ואביון, שבע די כדי בזיון, כי עת לחננה בחזיון, וחיש יבנה נווה אפריון, עם כהן לאל עליון, ושם נעלה בקרבן ראיון, בשירת לוי עלי הגיון, אכי״ר, עבד לאל אדון, כפיר ברוך מבורך דדון ס״ט

הרה״ג ברוך מבורך דדון שליט״א
מבשרת ציון

בעזה״י חשוון התשפ״ז

לכבוד הרב היקר וגדול במעלתו, יראת ה׳ ותורתו, הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, מח״ס גם אני אודך ושא״ס

רוב שלום טובה וברכה,

ראה ראיתי מה שכתבו להשיבך הרבנים הגאונים שליט״א לגבי שאלתך, האם מותר להניח בבית הכנסת בכל שולחן פחי אשפה קטנים להשליך בהם ניירות ופסולת, ואיישר חילם של הכותבים, כל אחד לפי כבודו ומעלתו.

ובס״ד הנה אמרתי להוסיף, תוספת ברכה על דב״ק, ע״פ מה שאמרו בגמרא במגילה (כח:) בית כנסת שחרב, אם עלו בו עשבים, לא יתלוש מפני עוגמת נפש, ופרש״י עוגמת נפש לרואים שיזכרו ימי בנינו ואת שהיו רגילים להתאסף שם, ויבקשו רחמים שיחזור לקדמותו. יעו״ש. והרמב״ם ביאר בפירוש המשניות שם, וכן במשנה תורה (פרק י״א מהלכות תפילה הי״א), שתולשים אותם ומניחים אותם במקומם כדי שיראו אותן העם ותעיר רוחם ויבנום, או שעל ידי כך תכנע נפשם, וישובו אל ה׳ אם אין יכולת לבנותו. יעו״ש. וכן הובא בשו״ע או״ח (סימן קנ״א סעיף י׳).

והנראה לענ״ד שאותם פחי אשפה המונחים שם הם כעין אותם עשבים, שמשאירים אותם בבית הכנסת בכדי לעורר ליבות המתפללים, לשוב בתשובה ולשמור על כבוד בית ה׳, ולדאוג לבנותו ליפותו ולשכללו ולשמור על כבודו ונקיונו, ובפרט במקומות שהותרה הרצועה, ומשליכים על הרצפה ניירות, ופסולת סוכריות וגרעינים, ומשום כך הקדימו הגבאים תרופה למכה, ובכל שולחן או מושב, מניחים פח אשפה קטן לשמירה על נקיון בית ה׳.

ומה עוד שאותה פסולת ואשפה אין בה ריח רע, ומותר להתפלל כנגדה וכמבואר בשו״ע (סימן ע״ט סעיף ח׳) ובביאור הלכה שם.

ובדרך צחות אמרתי, צדיקים חוזרים על פחים קטנים, שאותם פחי אשפה קטנים שבבית הכנסת, הצדיקים המכבדים בית ה׳, חוזרים מנקים ומרימים את האשפה לכבד ולפאר מקדש מעט.

וה׳ יזכנו לראות בית מקדש בנוי לתלפיות, זכות כבוד בתי כנסיות, אכי״ר, עבד לאל אדון, כפיר ברוך מבורך דדון ס״ט

תגובות לקונטרס ״זכרון בנימין״

א

הרה״ג מרדכי גנוט שליט״א
מח״ס לוח דבר בעתו
בני ברק

תודה רבה.
יפה שקיימתם מצוות כיבוד הורים וזקנים.
חבל רק שב״זכרון עולם״ בתחילת הספר, נדפס שם ה׳. היה צריך להציב גרש או מקף בין האי׳ ללי׳.

בברכת התורה
מרדכי גנוט

וכתבתי לו, וז״ל:

בס״ד

ערב שב״ק פרשת וירא ה׳תשפ״ז

לכבוד הרה״ג מרדכי גנוט שליט״א שלום וברכה !

ישר כח!
אשמח מאד אם תוכלו בבקשה להכניס את תאריך הפטירה של מו״ז רבי בנימין ויזמאן זיע״א בעל ספר הפיוטים ״ישיר משה״ מהעיר תארודאנת מרוקו, תאריך פטירתו הוא י״ד אדר ב׳ תשכ״ז ומנוחתו

כבוד בבית העלמין הישן בעיר באר שבע, ללוח "דבר בעתו" הנפלא והיקר שלכם לשנת ה'תשפ"ח.

תודה רבה על הכל
רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא
מח"ס מריח ניחוח
עפולה ת"ו

ב

הרה"ג כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א
מבשרת ציון ת"ו

אשריכם ישראל וזכותם תגן עלינו!

הנ"ל

ג

הרה"ג יוסף חיים דאבדא שליט"א
נתיבות ת"ו

חזק וברוך!

הנ"ל

וכתבתי לו, וז"ל:

בס"ד

ערב שב"ק פרשת וירא ה'תשפ"ז

לכבוד הרה"ג יוסף חיים דאבדא שליט"א שלום וברכה!

חזק וברוך!

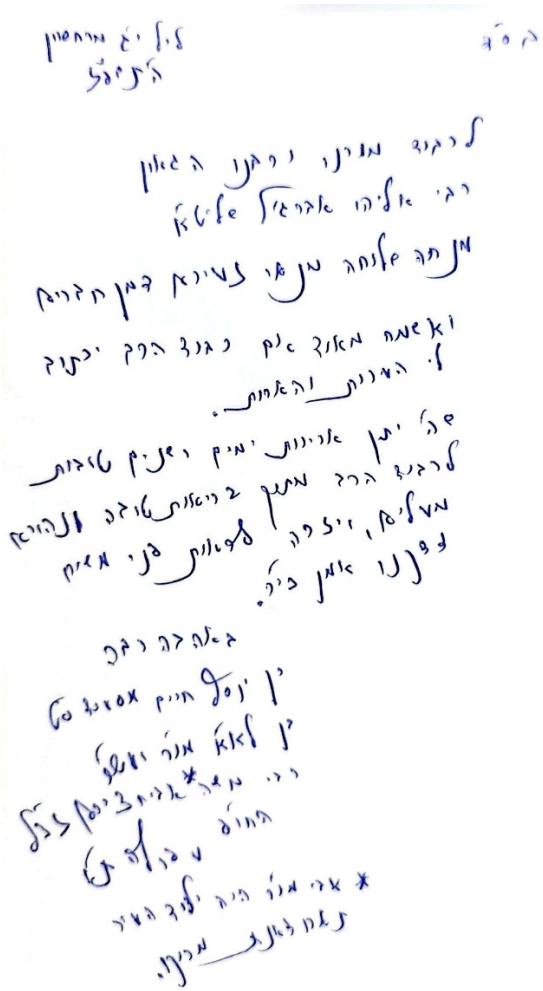
אשמח מאד אם תוכלו בבקשה להכניס את תאריך הפטירה של מו"ז רבי בנימין ויזמאן זיע"א בעל ספר הפיוטים "ישיר משה" מהעיר תארודאנת מרוקו תאריך פטירתו הוא י"ד אדר ב' תשכ"ז ומנוחתו כבוד בבית העלמין הישן בעיר באר שבע, לספר הנפלא של ידידנו היקר הרה"ג משה פרץ שליט"א "לוח שנה חכמי ספרד" לשנת ה'תשפ"ח.

תודה רבה על הכל
רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא
מח"ס מריח ניחוח
עפולה ת"ו

<u>מדור תמונות למערכת</u>

בס"ד

השבוע לסדר פר' וירא ה'תשפ"ז (יום ראשון) חתני היקר רבי יוסף רביבו שליט"א היה אצל הרה"ג רבי אליהו אברג'ל שליט"א ונתתי לו את ספרי שו"ת הוראת שעה חלק א' במוצאי שב"ק פרשת לך לך ליל י"ד מר חשון ה'תשפ"ז (בהקדשה כתבתי בטעות ליל י"ג וזה טעות כי ליל י"ג היה שב"ק).

ושלח לי בחזרה את ספרו שו"ת דברות אליהו חלק י"ד עם הקדשה

